

ISTORIE ȘI GENEALOGIE CONVORBIRI CU DOMNUL MIHAI DIM. STURDZA

Narcis Dorin ION¹

Narcis Dorin Ion: *Înainte de a începe convorbirea noastră², aș dori să prezint, domnule Mihai Dim. Sturdza, o scurtă biografie a dumneavoastră. Strănepot al domnitorului Moldovei, Mihail Sturdza (1834-1849), domnul Mihai Dim. Sturdza s-a născut la 17 septembrie 1934, la București, ca fiu al lui Dimitrie M. Sturdza (16 martie 1909-2 iunie 1938) și al soției sale, Ileana Manu (16 mai 1915-10 septembrie 2006). A făcut studiile primare la Iași (1940-1944), după care și-a continuat studiile la Liceul „Dimitrie Cantemir” din București (1944-1952). În iulie 1952 a fost arestat pentru omisiune de denunț și condamnat la trei ani de închisoare. A fost deținut politic în fortul Jilava, lagărul de la Ghencea și lagărele de muncă forțată de la Bicz și Onești, fiind eliberat în luna mai 1954. Între 1954 și 1959 a urmat cursurile Facultății de Filologie a Universității din București, luându-și diploma de licență în 1960 (după ce fusese respins la examen, în 1959). Timp de doi ani (1960-1961) a fost învățător în satul Merenii de Jos (comuna Mereni, județul Teleorman), după care devine traducător tehnic la Iprochim*

¹ Muzeul Național Bran.

² Prima variantă a acestui interviu – mult extinsă ulterior, în anii 2014 și 2015, în vederea publicării – a fost înregistrată în data de 12 decembrie 2004, în locuința din București a domnului Mihai Dim. Sturdza, împreună cu doamna Carmen Săndulescu, căreia îi mulțumesc și pe această cale. Mare parte dintre ilustrațiile acestui articol provin din colecția regretatei doamne Ileana Sturdza și a domnului Mihai Dim. Sturdza. Celelalte fotografii provin din colecția lui Narcis Dorin Ion și din biblioteci publice. Mulțumesc, de asemenea, domnilor dr. Sorin Iftimi și dr. Lucian-Valeriu Lefter, pentru ajutorul dat în procurarea unora dintre ilustrațiile acestui articol. Notele aparțin lui Narcis Dorin Ion.

București (1961-1963). În luna decembrie 1963, domnul Mihai Dim. Sturdza a părăsit România și s-a stabilit în Franța. Aici, la castelul familiei Bagneux din Limésy, domnul Mihai Dim. Sturdza s-a căsătorit, în 27 septembrie 1969, cu Isabelle Anne Marie Frotier de Bagneux (născută la Limésy, în 15 septembrie 1934), fiica marchizului Pierre-Adalbert Frotier de Bagneux³ și a prințesei Anne-Marie de Polignac. Isabelle și Mihai Dim. Sturdza au doi fii: Dimitri Sturdza (născut la Paris, în 27 noiembrie 1970) și Adrien-Vandrille Sturdza (născut la Paris, în 29 mai 1972), căsătorit cu Flavie de Cordoüe.

Mihai Dim. Sturdza: Vă mulțumesc și aș dori să precizez că în Franța am fost angajat al Departamentului de Schimburi Culturale și Științifice din cadrul Ministerului Francez de Externe, timp de șaptesprezece ani (1968-1985). În aceeași perioadă, am fost – timp de un deceniu (1968-1978) – și interpret oficial pentru limba română a doi președinți ai Franței: generalul Charles de Gaulle și Valéry Giscard d'Estaing. Între timp, în 1971, am devenit diplomat al Institutului de Studii Politice din Paris, iar din 1986 până în 1995 am fost redactor politic la Departamentul Român de la Institutul de Cercetări al postului de radio „Europa Liberă” – post condus de americani. Am revenit în România în 1991 și m-am dedicat studiilor de istorie și genealogie, fapt pentru care am fost ales, în 1994, președinte de onoare al Filialei Iași a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, iar între 2001 și 2011 am fost președinte al Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”. Tot ca o recunoaștere a activității mele științifice în acest domeniu, menționez că în 18 aprilie 2013 am fost distins cu titlul de *Doctor honoris causa* al Universității „Dunărea de Jos” din Galați. În același an, la 24 noiembrie 2013, am devenit *membru de onoare* al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” din Iași.

³ Pierre-Adalbert Frotier de Bagneux (16 martie 1902, Paris-19 decembrie 1973, Limésy), fiul lui Louis Marie Joseph Frotier de Bagneux (1873-1910) și al lui Germaine de Wignacourt. S-a căsătorit în februarie 1931, la castelul familiei din Limésy, cu Anne-Marie de Polignac (25 noiembrie 1912, Paris-28 ianuarie 2004, Paris), fiica lui Henri de Polignac (1878-1915) și a Diane de Polignac (1882-1974).

N.D.I.: *În calitatea dumneavoastră de reputat specialist în genealogia familiilor boierești române, vă propun, domnule Mihai Dim. Sturdza, să începem discuția noastră cu o prezentare a istoriei și genealogiei ilustrei dumneavoastră familii.*

M.D.S.: Despre istoria și genealogia familiei Sturdza s-a scris încă demult. Acestea au făcut subiectul unor lucrări, comandate de domnitorul Mihail Grigore Sturdza⁴ pe la 1840, într-o vreme când toate familiile boierești din Moldova începeau să se intereseze mai îndeaproape de originile lor. În vremea romantismului, a primei jumătăți a secolului al XIX-lea, pătrunseseră și în Principatele Române diferite legende mai mult sau mai puțin exacte, mituri istorice, mituri genealogice. Acest fapt l-a determinat și pe domnitor să verifice diferitele versiuni care circulau despre originea familiei sale. Prima dintre aceste versiuni, bineînțeles falsă, a fost pusă în circulație de însuși tatăl domnitorului, marele logofăt Grigoraș Sturdza⁵, care – într-o călătorie de sănătate la băile, cred, de la Mehadia, în Transilvania – se întâlnise cu un conte ungar, care i-a spus că numele de Sturdza seamănă foarte mult cu numele familiei de conți maghiari Turzo.

Marele logofăt, Grigoraș Sturdza, a fost foarte interesat de această comparație, mai ales că, înainte cu câțiva ani, se lucrase la o genealogie a unei alte vechi familii boierești din Moldova, familia Balș,

⁴ Mihail Gr. Sturdza (14/26 aprilie 1794-8 mai 1884), domnitor regulamentar al Moldovei (aprilie 1834-iunie 1849). A fost fiul lui Grigore Sturdza și al Mariei Callimachi. S-a căsătorit la Iași, în 1817, cu Safta Rosetti (1802-1882) și apoi, în 1834, cu Smaranda Vogoride (Iași, 1816-Paris, 25 aprilie 1885).

⁵ Grigore Sturdza (1758-13 martie 1833), vornic al Moldovei, fiul lui Dimitrie Sturdza (m. 1794) și al Ruxandrei Ghica. S-a căsătorit cu Maria Callimachi (1762-1822), fiica domnitorului Moldovei Grigore Callimachi și a Ilenei Mavrocordat. Au avut trei copii: Elena (m. 1820; căsătorită cu Alexandru Ghica „Bilboquet” și apoi cu generalul Harting), Mihail Sturdza și Ruxandra (căsătorită cu Iordache Balș și Petre Mavrogheni). Grigore Sturdza a fost înmormântat în cavoul familiei, construit de domnitorul Mihai Sturdza la Mănăstirea Frumoasa. Monumentul funerar din marmură a fost ridicat în anul 1842 de către sculptorul italian Francisc Vernetta, venit la Iași din Odessa. Pe lângă blazonul familiei, monumentul are și următoarea inscripție: „*Pietatea cea fiiască a domnitorului Moldovei, MIHAIL STURDZA, au ridicat acest monument spre pomenire pre-strălucitului mare logof. și cavalier Gri. Sturza născut la 1758 săvârșit la 1833 mart în 13 zile*”.

care – pe baza asemănării de nume – a hotărât că descinde din vechi dinaști medievale de pe Coasta Dalmației, foști voievozi ai Zetei. Bineînțeles, versiunea cu comunitatea de origine a familiei moldovenești Sturdza cu acea familie maghiară Turzo – care se pare că și ea descinde, de fapt, din niște strămoși români din Ardeal – este o legendă, ca toate legendele, mai mult sau mai puțin frumoasă, dar care n-a rezistat, pentru că prea era fantezistă.

N.D.I.: *E o etimologie populară, de fapt.*

M.D.S.: E o etimologie, da, și pe simple asemănări. Cum foarte multă lume n-avea nici cunoștințe filologice, nici cunoștințe istorice, nu citea documentele, găsea că dacă seamănă se și potrivește. Domnitorul Mihail Sturdza a încredințat unei comisii făcute din trei membri ai familiei sale și din Gheorghe Asachi⁶, cel mai reputat savant al vremii, o comisie însărcinată să studieze documentele în care e vorba de familia Sturdza, și să întocmească o genealogie a acestei familii. Cererea nu era motivată doar de o curiozitate, așa cum o au mulți, de a-și cunoaște strămoșii, ci și de faptul că – întocmai ca în Europa Occidentală, ca și în Rusia, unde monarhii acordau titluri de noblețe pe bază de documente – trebuia ca și boierimea Moldovei să-și dovedească, pe bază de documente, vechile origini.

Era o îndeletnicire care n-avea ca scop doar satisfacerea unei vanități personale, de a-și căuta strămoși cât mai îndepărtați în negura vremilor, ci era vorba de faptul că tot ce se dovedea ca document istoric, cu cât era mai vechi, cu atât acorda mai multă importanță istorică familiei și, deci, era un motiv de a i se acorda importanță și în străinătate. Comisia istorică a întocmit o genealogie a familiei Sturdza, încercând să fie cât mai obiectivă, însă și acolo s-au găsit niște documente medievale, citând niște purtători cu nume mai mult sau mai puțin identic, care ar fi luat parte la cruciade; era moda cruciadelor peste tot, în toată Europa, nobilimea își căuta strămoși la cruciade. Și dacă nu-i găsea, îi inventa.

N.D.I.: *A fost o modă la mai multe familii boierești...*

⁶ Gheorghe Asachi (1 martie 1788-12 noiembrie 1869) a publicat, în 1842, la tipografia Albina din Iași *Ghenealoghia familiei Sturdza sau Turzo cu arborele spiței și cu stema ei*.

M.D.S.: O modă cu difuzare foarte restrânsă, în cercul limitat al familiilor respective. Deci, am avut la un moment dat, pentru foarte scurtă vreme, un strămoș care trăia în secolul al XIII-lea, care cred că a fost și la cruciade; bineînțeles că era altă fantezie. Genealogia documentară a fost publicată într-un mod mai serios de alt membru al familiei, Alexandru A. C. Sturdza⁷, care – în ajunul Primului Război Mondial – pe baza documentelor de familie, a publicat un foarte mare volum în limba franceză consacrat domniei lui Mihail Sturdza, *Règne de Michel Stourdza, prince de Moldavie*⁸. Un volum editat în condiții foarte frumoase, cu foarte multe ilustrații și cu destulă credibilitate, pentru că autorul era și profesor de cursuri libere de istorie a românilor la Sorbona.

N.D.I.: „A. C.” de la ce vine ? De la Alexandru?

M.D.S.: Da, de la Alexandru... pentru că în toate familiile boierești din România, ca și în Rusia de altfel, calendarul ortodox nu dispune de foarte multe nume. Or, în România revin: Constantin, Ion, Alexandru, Niculae, Gheorghe, Mihai – dau și eu pomelnicul, așa cum îl auziți – și atunci când o familie este mai numeroasă e foarte greu să-i distingi pe unii de alții. Familia știa să-i distingă pe Alecu, Sandu, Alexandru și Alecuțu..., știa despre cine este vorba. Dar când e vorba, de exemplu, despre Alexandru Sturdza, acest publicist, un istoric de bună calitate, care a scris în limba franceză și un omonim al său, alt Alexandru Sturdza⁹, care și-a făcut educația în Rusia, și acolo era

⁷ Alexandru A. C. Sturdza (10 mai 1867- ?), istoric și publicist, director adjunct al Muzeului Național de Antichități și membru al Societății de Geografie a Franței. A fost autorul mai multor cărți despre români și România, dintre care cea mai importantă rămâne: *La Terre et la Race Roumaines depuis leurs origines jusqu'à nos jours*, apărută la Paris în 1904 (Lucien Laveur éditeur, 720 pagini) și premiată de Academia Franceză.

⁸ Lucrarea lui Alexandru A. C. Sturdza *Règne de Michel Stourdza, prince régnant de Moldavie 1834-1849*, a apărut în 1907 la Paris (Librairie Plon, 434 pagini), în colecția *De l'histoire diplomatiques des roumains 1821-1859*, având 68 de ilustrații, două fototipii și 3 heliogravuri în text.

⁹ Alexandru Scarlat Sturdza (19 noiembrie 1791, Iași-13 iunie 1854, Sankt Petersburg), fiul lui Scarlat Sturdza, guvernator al Basarabiei. Diplomat și publicist, educat în Franța și Germania, a intrat în serviciul diplomatic rus în 1809. A scris: *Considérations*

cunoscut sub numele de Alexandre de Stourdza, pentru că dacă nu puneai „de” riscai să fii considerat...

N.D.I.: *Plebe...*

M.D.S.: Plebe... Și rușii făceau la fel. Îi chemau Obolenski, dar devenea „prințul de Obolenski” când venea în Franța. Era o modă. Și acest Alexandru Sturdza, care a trăit la începutul secolului al XIX-lea, a ajuns consilier al împăratului Alexandru I¹⁰, și un consilier foarte ascultat. Alexandru I era preocupat de studiul religiei ortodoxe, Alexandru Sturdza la fel. Alexandru Sturdza a publicat, nu știu exact în ce an, înainte de 1820, un tratat împotriva bisericii catolice și a iezuiților, tratat care a avut o mare influență asupra expulzării Ordinului Iezuit din Rusia, și același Alexandru Sturdza l-a însoțit pe împăratul Alexandru I al Rusiei la congresele europene care au urmat căderii lui Napoleon¹¹, el fiind autorul unui proiect al Sfintei Alianțe a Regilor¹².

Dar Sfânta Alianță a Regilor era, de fapt, îndreptată împotriva răspândirii spiritului revoluționar, care răvășise Europa și se terminase cu războaiele lui Napoleon. Trebuie spus că Sfânta Alianță, deși avea un substrat foarte religios, mistic și conservator, chiar retrograd, a contribuit la decenii de pace în Europa. Primul mare război în Europa a avut loc la 30 de ani după semnarea Sfintei Alianțe; a fost Războiul Crimeei care a fost dus de Turcia, Franța, Anglia și Regatul Sardiniei împotriva Rusiei. Un război, totuși, local. Următorul mare război a fost dus de Franța împotriva Germaniei în 1870 și, după aceea, Europa a cunoscut aproape 40 de ani de pace până la izbucnirea micilor

sur la doctrine de l'esprit de l'Église orthodoxe (1816), *La Grèce* (1821) și *Oeuvres posthumes religieuses, historiques, psilosophiques et littéraires* (5 volume, Paris, 1858-1861).

¹⁰ Alexandru I Romanov (23 decembrie 1777-1 decembrie 1825), a fost țar al Rusiei (23 martie 1801-1 decembrie 1825), rege al Poloniei (1815-1825), mare duce al Finlandei (1809-1825) și al Lituaniei (1815-1825).

¹¹ Napoleon I Bonaparte (15 august 1769-5 mai 1821), împărat al Franței (18 mai 1804-11 aprilie 1814 și 20 martie-22 iunie 1815).

¹² Lucrarea lui Alexandru Sturdza s-a numit *Mémoire sur l'État actuel de l'Allemagne* și era, în fapt, un proiect al Sfintei Alianțe, scris în 1818 la cererea țarului Alexandru I în vederea congresului de la Aix-la-Chapelle (Aachen), în care se afirma clar identitatea europeană, dincolo de diferențele etnice sau religioase.

războaie balcanice și, mai ales, a Primului Război Mondial, urmat de faimosul secol al XX-lea, care a adus atâtea catastrofe nu numai asupra Europei, dar și a omenirii, în general. „Secolul extremelor”, așa cum i-a spus istoricul englez Eric Hobsbawm¹³.

N.D.I.: *Dar să revenim la numeroșii purtători ai numelui Alexandru din familia dumneavoastră.*

M.D.S.: Ca să revenim la acești numeroși „Alexandru”, era deci o necesitate practică de a-i diferenția pe unii de alții și Alexandru Sturdza, consilierul țarului, fiind primul Alexandru Sturdza care a apărut pe scena politică sau istorică a Europei, nu a considerat necesar – pentru el nici nu era necesar! – să-și adauge numelui inițialele tatălui, pe când Alexandru A. C. Sturdza, care a fost un publicist istoric, așa cum am spus, pentru a fi deosebit de înaintașul său, și-a spus Alexandru A. C., pentru că pe tatăl său îl chema tot Alexandru și pe bunic Constantin. Acest Alexandru A. C. Sturdza era văr primar cu alți doi membri ai familiei Sturdza, veri primari între ei. Voi lăsa pe cel mai important la urmă.

Unul a fost Dimitrie C. Sturdza-Șcheianu¹⁴, care și-a pierdut averea cheltuind-o pe achiziționarea de manuscrise, cărți și biblioteci, pe care le-a lăsat Academiei, el însuși fiind autor al unei mari publicații istorice¹⁵, editată împreună cu vărul său D. A. Sturdza¹⁶, omul politic

¹³ Eric Hobsbawm (1917-2012), istoric englez, autor al trilogiei istorice *Age of Revolution* (1962), *Age of Capital* (1975), *Age of Empire* (1987). Lucrarea *Secolul extremelor* a fost tradusă și la noi, în 1998, la Editura Orizonturi-Lider din București.

¹⁴ Dimitrie C. Sturdza-Șcheianu (19 mai 1839-6 februarie 1920), filolog, istoric și om politic, ministru de Justiție (1891). Membru de onoare al Academiei Române (1907), a donat acesteia o importantă colecție de documente și foarte valoroasa sa bibliotecă din conacul de la Șcheia (județul Iași).

¹⁵ Este vorba de lucrarea *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, din care au apărut 11 volume între anii 1889-1909. În plus, cei doi au editat și o parte din colecția de 6000 de documente lăsată, în 1874, de Eudoxiu Hurmuzaki lui D. A. Sturdza. Lucrarea a fost publicată – între 1887 și 1900 – sub titlul *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*.

¹⁶ Dimitrie (Mitiță) A. Sturdza-Miclăușeni (10 martie 1833-8 octombrie 1914), om politic, ministru în mai multe guverne, prim-ministru al României (1895-1896, 1897-1899, 1901-1904 și 1907-1908). Președinte al Partidului Național Liberal (1892-1909).

liberal, care a jucat un rol și în politica țării, fiind – la un moment dat, între Ion C. Brătianu¹⁷ și Ion I. C. Brătianu¹⁸ – șeful Partidului Național Liberal. D. A. Sturdza a fost și prim-ministru al României, și ministru, și numismat, și publicist istoric și unul din ctitorii Academiei Române.

N.D.I.: *Președinte și, apoi, secretar general al Academiei pentru aproape trei decenii.*

M.D.S.: Și secretar perpetuu. De ce-și spunea „D. A. Sturdza”? Pentru că pe tatăl său îl chema Alexandru¹⁹, el însuși ținând să se deosebească de vărul său primar, D. C. Sturdza, care și el a fost un publicist și istoric cunoscut, și de o rudă mai îndepărtată, care era străbunicul meu direct, beizadea Dimitrie Sturdza²⁰, fiul cel mai mare al domnitorului Mihail Sturdza. De atunci, în ramura familiei Sturdza căreia îi aparțin, adică ramura urmașilor domnitorului Mihail Sturdza, au rămas folosite la fiecare generație, cel puțin de două ori, prenumele de Mihai, prenumele de Dimitrie și, mai puțin, prenumele de Grigore.

N.D.I.: *Să revenim, vă rog, la domnitorul Mihai Sturdza.*

M.D.S.: Ca să revenim la domnitor și la comisia de genealogiști și istorici pe care a înființat-o pentru a studia istoria familiei, trebuie să spun că familia Sturdza își are, în mod incontestabil, originea în vremea

Membru, vicepreședinte, președinte și secretar general al Academiei Române, a donat acesteia importante colecții de documente și hărți.

¹⁷ Ion C. Brătianu (2 iunie 1821-4 mai 1891), președinte al Partidului Național Liberal (1882-1891), ministru în mai multe guverne și președinte al Consiliului de Miniștri (1876-1879, 1879-1881 și 1881-1888), cu un rol esențial în obținerea Independenței de stat a României.

¹⁸ Ion I. C. (Ionel) Brătianu (20 august 1864-24 noiembrie 1927), inginer și remarcabil om politic. Președinte al Partidului Național Liberal (1909-1927), ministru în mai multe guverne și președinte al Consiliului de Miniștri (1908-1910, 1914-1918, 1918-1919, 1922-1926 și 1927). A avut un rol hotărâtor în realizarea României Mari.

¹⁹ Alexandru (Alec) Sturdza-Miclăușeni (1803-23 iulie 1848), fiul lui Dimitrie Sturdza și al soției sale Elenco Balș, proprietar al castelului de la Miclăușeni (județul Iași), unde este și înmormântat.

²⁰ Dimitrie M. Sturdza (Iași, 5 iunie 1820-Dieppe, 31 august 1908), căsătorit la 15 iunie 1874 cu Ecaterina (Catrina) Sturdza.

domniei lui Alexandru Lăpușneanu²¹. Eu însumi am studiat această genealogie și nu am reușit să mă lămuresc pe de-a întregul nici pe mine asupra persoanei întemeietorului cunoscut al familiei, marele hatman Ion Sturdza²².

N.D.I.: *Deci există și un Ion.*

M.D.S.: Există și un Ion, mai există și Petru, a fost actorul Petru Sturdza²³, există actrița Lucia Sturdza-Bulandra²⁴. Dar sunt prenume ca Alexandru, Constantin – așa cum am spus, nu vreau să repet tot pomelnicul – care în toate familiile creează confuzii. Și acum, când începe o înmulțire a publicațiilor de documente istorice, constat că și în indicii alfabetici și tematici de la sfârșitul volumelor se mai fac confuzii, pentru că autorii n-au cum să știe, nu cunosc decât genealogiile care au fost publicate până acum. Deci, acest hatman Ion Sturdza, din vremea lui Alexandru Lăpușneanu, de la început a făcut donații Sfântului Munte Athos²⁵, lucru care pe mine mă face să cred că era, ca și alți boieri români, originar din Sudul Dunării. Există și astăzi în Nordul Greciei, în Epir, unde sunt mulți aromâni, localitatea Struza și numele de Sturza nu Sturdza. Acuma, moldovenii poate că au schimbat numele, eu nu vorbesc aici de o ipoteză istorică sau genealogică, pe care doar un anumit fler al meu mă face să o întrevăd. Nu sunt absolut sigur. Fapt este că acest hatman, Ion Sturdza, a ctitorit

²¹ Alexandru Lăpușneanu (c. 1515-11 martie 1568), domnitor al Moldovei (septembrie 1552-decembrie 1561, martie 1564-9 martie 1568).

²² Despre cariera lui Ion Sturdza vezi, pe larg, Maria-Magdalena Székely, *Sfetcnicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2002, p. 206-215.

²³ Petre Sturdza (23 noiembrie 1869-4 ianuarie 1933), actor. A jucat în filmele *Țigăncușa la iatac* și *Ciuleandra*.

²⁴ Lucia Sturdza-Bulandra (25 august 1873-19 septembrie 1961), una dintre marile actrițe ale teatrului românesc, căsătorită cu actorul Tony Bulandra.

²⁵ În primăvara anului 1552 hatmanul Ion Sturdza le-a dăruit 200 de florini și un vas de argint călugărilor de la Mănăstirea Vatoped de pe Muntele Athos, cerându-le să i se facă pomenire în fiecare an, în ziua prăznuirii Arhanghelilor Mihail și Gavril, la 8 noiembrie. Familia Sturdza va face donații Mănăstirii Vatoped până în secolul al XIX-lea (Cf. Maria-Magdalena Székely, *Sfetcnicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2002, p. 214-215).

biserici, a început să aibă moșii, s-a căsătorit cu Neacșa Huhulea²⁶. Această familie Huhulea²⁷, care nu mai există de mult, era o familie boierească mai veche, dinainte de descălecare, avea moșii pe Valea Bistriței, adică în Munții Carpați, acolo unde năvălirile tătărești nu au reușit să pătrundă. În acea regiune existau multe vechi familii – Prăjescu, Buhuș și altele – pe care, pe urmă, le-au moștenit familii boierești mai noi, între care, atunci, era socotită și familia Sturdza. Când vorbesc de „atunci”, este vorba de vremea lui Alexandru Lăpușeanu, când s-au ridicat alte două neamuri care au lăsat un nume în istoria Moldovei și cu care familia Sturdza s-a înrudit apoi: familia Racoviță și familia Balș.

Acest Ion Sturdza a avut urmași²⁸ care au rămas în rândurile boierimii moldovene și după marele dezastru căruia i-a căzut victimă boierimea Moldovei în vremea lui Mihai Viteazul, când luptele

²⁶ Ana (Neacșa) Huhulea era fiica postelnicului Huhulea (fiul lui Isaia de la Răcățău). Ea aducea ca zestre satele Tudora, Oprișeni, Frățești și Geamini (Maria-Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș*, p. 214).

²⁷ Vezi arborele genealogic al familiei Huhulea la Maria-Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș*, p. 490, anexa 2.

²⁸ Ion Sturdza (mort după 1553) și Neacșa (Ana) Huhulea nu au avut copii care să fi ajuns la vârsta matură. Succesiunea familiei Sturdza a continuat prin urmașii fratelui hatmanului Ion Sturdza, diacul Dumitru Sturdza, în ordine de primogenitură masculină: Teodor (căsătorit cu Ana), Gavril (m. noiembrie 1615; căsătorit cu Agaftona), Matei (m. 1653; căsătorit cu Nastasia Mihăilescu), Chiriac (m. înainte de 6 noiembrie 1682; căsătorit cu Alexandra Prăjescu și cu Anița), Ion (m. 1722; căsătorit cu Irina Bucium), Sandul (m. înainte de 1756; căsătorit cu Safta Paladi), Dimitrie (m. 1794; căsătorit cu Ruxandra Ghica), Grigore (1858-1833; căsătorit cu Maria Callimachi), Mihail (1794-1884; căsătorit cu Safta Rosetti și Smaranda Vogoride), Dimitrie (1818-1908; căsătorit cu Catrina Sturdza), Mihai (1876-1941; căsătorit cu Olga Mavrocordat), Dimitrie (1909-1938; căsătorit cu Ileana Manu) și Mihail Dimitrie (n. 1934; căsătorit cu Isabelle de Bagnoux). Vezi *Schița genealogică* anexată la volumul lui Cristian Popișteanu și Dorin Matei, *Sturdzeștii. Din cronica unei familii istorice*, cuvânt înainte de acad. Dan Berindei, București, Fundația Culturală „Magazin Istoric”, 1995; *Arborele genealogic al marelui logofăt Sandu Sturdza*, anexat la articolul lui Mihai-Bogdan Atanasiu, *Un „stâlp al țării” în prima jumătate a veacului al XVIII-lea: marele logofăt Sandu Sturdza*, în volumul *Mihai Dim. Sturdza la 80 de ani. Omagiu*, editori Mircea Ciubotaru, Lucian-Valeriu Lefter, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 41-51.

familiei Movilă²⁹ au adus în țară oști străine și când au dispărut de pe scena istorică sau au decăzut o serie de familii boierești care jucaseră un rol important până atunci. Dau doar trei exemple, mă refer iarăși la Moldova: familiile Stroici, Tăutu, Moșoc și Stârcea, care au continuat până în zilele noastre, dar în rândurile micii sau foarte micii boierimi. Ele și-au pierdut rolul istoric, locul lor fiind luat de aceste trei familii pe care le-am citat adineauri: Balș, Racoviță și Sturdza, cărora li s-au alăturat foarte repede altele, iarăși boieri noi: familiile Cantemir, Bogdan, Palladi, Costachi și altele.

N.D.I.: *Stroici e cel pomenit și de Costache Negruzzi.*

M.D.S.: Da, exact. Faptul că familiile mai vechi, când se stingeau, erau imediat înlocuite de altele, cu care se înrudeau, este un fenomen istoric și natural. O țară trebuie condusă de o elită politică și atunci când această elită politică dispare, ea este înlocuită de cea care îi urmează. Sunt cazuri nenumărate. De exemplu, în Italia este cunoscut cazul din Evul Mediu, când grupuri nobiliare se combăteau și cei învinși erau alungați, li se confisca averea și, dacă scăpau cu viață, încă se puteau socoti mulțumiți.

În fruntea lucrării mele *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească*³⁰ citez o frază a sociologului și a istoricului italian Vilfredo Pareto³¹, care a trăit la începutul secolului al XX-lea și care spune: „Istoria este un cimitir de aristocrații”. De ce este un cimitir de aristocrații? Pentru că istoria nu a fost făcută de masele populare – care, săracele, întotdeauna au fost supuse unor porunci, împilări sau

²⁹ Familia Movilă a dat doi domnitori ai Moldovei: Ieremia Movilă (1595-1600, 1600-1606) și Simion Movilă (1606-1607; a domnit și în Muntenia între 1600-1601 și 1601-1602), dar și doi mitropoliți: Gheorghe Movilă, episcop de Rădăuți și mitropolit al Moldovei (1588-1591) și Petru Movilă, mitropolit al Kievului (1633-1646).

³⁰ Mihai Dim. Sturdza, coordonator și coautor, *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, volumul I, Abaza-Bogdan, București, Simetria, 2004; vol. II, *Boian-Buzescu*, București, Editura Simetria, 2011; vol. III, *Familia Cantacuzino*, București, Editura Simetria, 2014.

³¹ Vilfredo Federico Damaso Pareto (15 iulie 1848-19 august 1923), inginer, sociolog, economist și filosof italian. A scris: *Cours d'Économie Politique Professeé a l'Université de Lausanne* (vol. I-II, 1896-1897); *Les Systèmes Socialistes* (1902), *Trattato di Sociologia Generale* (4 vol., 1916).

bunului plac – ci de personalități și de oamenii din jurul acelor personalități. Nimeni, nici chiar Napoleon, nu ar fi putut governa dacă nu avea în jurul lui oameni pe care să și-i aleagă după criteriile lui, oameni capabili, dar deseori fără prea multe scrupule morale sau crize de conștiință.

N.D.I.: *Să revenim la rolul familiei Sturdza, în acest context.*

M.D.S.: Familia Sturdza a continuat să joace un rol în fruntea boierimii moldovenești fără să fie, totuși, socotită printre primele familii în secolul al XVII-lea³². Ea s-a menținut, totuși, și sub domniile fanariote, împreună cu alte câteva familii boierești moldovenești. Eu mă refer mereu la Moldova, pentru că familia despre care vorbesc – familia mea – este o familie de moldoveni. Întâmplarea a făcut ca o familie foarte nouă, de noi veniți – urmașii domnitorului Gheorghe Ghica³³ (primul domnitor Ghica, care era de origine albaneză, ca și Vasile Lupu³⁴, ca și Gheorghe Duca³⁵) – să rămână iarăși în Moldova. Veneau cu sprijin otoman de la Înalta Poartă și Gheorghe Ghica, a cărui domnie a fost relativ scurtă, avea un fiu născut la Constantinopol într-o familie, tot așa, ortodoxă, pe care l-a însurat cu o fată de boier de țară. Toți grecii care veneau aici trebuiau să se împământenească, pentru a avea o justificare a rolului lor în politica țării. Luau fete de boieri din Țara

³² Despre rolul politic al membrilor familiei Sturdza – Gavril, Matei, Toderașco, Chiriac și Ion – în secolul al XVII-lea și dregătoriile deținute de aceștia, vezi Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 443-446.

³³ Gheorghe Ghica Vodă (1600-1664, Constantinopol), fiul lui Matei Ghica (1565-1620). A fost pârcălab de Hotin (1625) și vornic de Țara de Jos (1648). Domnitor al Moldovei (13 martie 1658-12 noiembrie 1659) și al Țării Românești (20 noiembrie 1659-noiembrie 1660).

³⁴ Vasile Lupu (1593-aprilie 1661, Istanbul), pe numele real Lupu Coci. A deținut dregătoria importantă (mare vistiernic, comis, mare spătar, mare hatman și mare vornic al Țării de Jos), înainte de a deveni domnitor al Moldovei (aprilie 1634-aprilie 1653; mai-iulie 1653).

³⁵ Gheorghe Duca (1630-31 martie/10 aprilie 1685, Liov), domnitor al Moldovei (noiembrie 1665-21/31 mai 1666; decembrie 1668-decembrie 1671; ianuarie-10/20 august 1672; decembrie 1678-noiembrie 1683) și al Țării Românești (6/16 decembrie 1673-28 noiembrie/8 decembrie 1678).

Românească sau din Moldova și cumpărau moșii, drept care erau socotiți boieri pământeni.

Fiul lui Gheorghe Ghica, adică fiul primului domnitor din familia Ghica, Grigorașcu Ghica³⁶, care a domnit și el și care a fost o personalitate mai marcantă în istoria Țărilor Române decât tatăl său, a luat de soție pe fiica vistierului Matei Sturdza³⁷ și așa s-au încuscrit cele două familii. Prin această căsătorie, care la epoca aceea nu a contat foarte mult, avantajul era al lui Ghica, nu al familiei Sturdza: el, ca boier străin, lua o fată de boier din Moldova, cu o anumită situație datorată înrudirii cu ei. Pe la 1730, în plin început al vremurilor fanariote, un alt domnitor Grigore Ghica³⁸, își căsătorește fata, pe domnița Ruxandra³⁹, cu Dumitrașcu Sturdza, fiul vistiernicului Alexandru Sturdza⁴⁰.

³⁶ Grigore I Ghica Vodă (1628-1675, Constantinopol), fiul domnitorului Gheorghe Ghica. A fost domnitor al Țării Românești (noiembrie 1660-20 noiembrie 1664 și 20 martie 1672-noiembrie 1673) și principe al Sfântului Imperiu German. S-a căsătorit în 1654 cu Maria Sturdza, fiica lui Matei Sturdza și a Nastasiei Mihăilescu. Grigore și Maria Ghica au avut șapte copii: Ruxandra, Ștefăniță, Ion, Maria, Matei, Leopold și Ecaterina.

³⁷ Matei Sturdza (m. 1653) era fiul lui Gavril Sturdza (m. noiembrie 1615) și a soției sale, Agaftona. Matei s-a căsătorit cu Nastasia Mihăilescu, cu care a avut opt copii: Chiriac, Ilie, Toderășcu, Maria, Alexandra, Safta, Alexandru și Măricuța.

³⁸ Grigore II Ghica Vodă (Constantinopol, 1695-București, 23 august 1752), fiul marelui ban Matei Ghica și al Ruxandrei Mavrocordat. A fost domnitor al Moldovei (7 octombrie 1726-16 aprilie 1733; 27 noiembrie 1735-24 noiembrie 1741; mai 1747-aprilie 1748) și al Țării Românești (16 aprilie 1733-27 noiembrie 1735; aprilie 1748-23 august 1752). A fost căsătorit cu Zoe Manu (m. 1759, la Constantinopol), cu care a avut șapte copii: Matei Ghica Vodă, Grigore, Gheorghe, Ruxandra, Alexandru, Smaranda și Scarlat Ghica Vodă).

³⁹ Ruxandra Ghica (m. Iași, 1780, înmormântată la Mănăstirea Frumoasa), fiica lui Grigore II Ghica și a Zoei Manu, s-a căsătorit la Iași, în 1743, cu Dimitrie Sturdza, hatman și mare medelnicer. Au avut cinci copii: Grigore (căsătorit cu Maria Callimachi), Scarlat (căsătorit cu Sultana Moruzi), Maria (căsătorită cu Dimitrie Mavrocordat), Smaranda (căsătorită cu Nicolae Filipescu) și Zoe (căsătorită cu Manolache Brâncoveanu).

⁴⁰ Alexandru (Sandul) Sturdza (m. înainte de 1756) era fiul lui Ion Sturdza. S-a căsătorit cu Safta Palade, cu care a avut șase copii: Ion, Dimitrie, Constantin, Ștefan, Maria și Catrina.

Prin acest Dumitrașcu Sturdza – fiul lui Dimitrie Cantemir⁴¹ – apare, pentru prima oară, numele de Dimitrie în familie. Toți domnitorii aveau foarte mulți fini. A avea drept naș pe un domnitor era o onoare pentru familia respectivă. De atunci, de la acest Dumitrașcu Sturdza și soția sa, domnița Ruxandra Ghica, începe rolul de prim-plan al familiei noastre în istoria României, un rol de prim-plan care – nu-i nevoie de prea multă modestie, ca s-o spun – se datorează bineînțeles și acestei încusurări, prin familia Ghica, cu toate familiile fanariote ale vremii, dar și unor calități politice ale Sturdzeștilor din vremea aceea.

Au existat, încă de atunci, alți boieri de țară aleși domnitori. După revoluția grecească de la 1821, Ion Sandu Sturdza⁴², este ales domnitor tocmai pentru că era boier de țară și nu era încusurât cu familiile fanariote. El a fost ales la presiunea turcească, turcii nemaivoid să aibă de-a face cu domnitori greci. Aceștia se dovediseră cu totul necredincioși față de Înalta Poartă, cu ocazia războiului de independență a Greciei, care la noi a avut drept consecință revoluția lui Tudor Vladimirescu. Ion Sandu Sturdza, urcând pe Tronul Moldovei, conform unei vechi și nenorocite tradiții a politicii noastre, a fost imediat combătut de marea boierime, cu care totuși se înrudea, o mare boierime care a încercat să-l dea jos de pe scaunul domnesc. Cine era în fruntea partidei boierești care se opunea domniei lui Ioniță Sandu Sturdza? Erau cei șapte stâlpi ai Moldovei, toți mari boieri, și din acești șapte stâlpi doi erau Sturdzești, între ei Grigorașcu Sturdza, tatăl viitorului domnitor Mihail Sturdza.

Precum se știe, Ion Sandu Sturdza a fost scos din domnie de un detașament rusesc, care l-a ridicat noaptea din palatul domnesc din Iași și l-a dus peste Prut. Basarabia fusese deja luată de ruși, din 1812. L-au dus peste Prut, unde l-au ținut câtăva vreme ca să-l învețe minte să nu

⁴¹ Dimitrie Cantemir (26 octombrie/5 noiembrie 1673-21 august 1723), mare cărturar și domnitor al Moldovei (18/28 martie-aprilie 1693; 23 noiembrie/4 decembrie 1710-11/22 iulie 1711).

⁴² Ioan (Ioniță) Sandu Sturdza (1762-2 februarie 1842), fiul lui Sandu Sturdza și al Mariei Bogdan. Căsătorit cu Ecaterina, fiica marelui logofăt Nicolae Rosetti-Roznovanu. A fost primul domnitor pământean al Moldovei după domniile fanariote (1/13 iulie 1822-23 aprilie/5 mai 1828).

mai trateze ordinele rusești cu încercările de independență pe care le avea el. Tronul Moldovei a fost dobândit de ruda sa, Mihail Sturdza, stră-străbunicul meu, om la acea vreme destul de tânăr, care avea vreo 32-33 de ani. Noi astăzi spunem destul de tânăr pentru că la 50 de ani, în secolul al XIX-lea, erai deja socotit în pragul bătrâneții. Stră-străbunicul meu era despărțit de prima lui soție, Safta Rosetti-Paladi⁴³, aparținând și ea unei mari și vechi familii boierești de origine greacă, cu care avea doi fii: pe Dimitrie și pe Grigore⁴⁴. Voi vorbi mai încolo și de unul și de celălalt.

Mihail Sturdza, nefiind căsătorit și ducându-se la Constantinopol – unde se hotărau domniile – l-a cunoscut acolo pe atotputernicul Ștefanache Vogoridi⁴⁵, grec din Fanar, care era omul atât al Ambasadei Ruse, cât și al Ambasadei Engleze, Rusia și Anglia fiind atunci cele două mari puteri care se înfruntau la Constantinopol. Rusia încerca să dezmembreze Imperiul Otoman și, sub pretextul eliberării popoarelor creștine, să mai pună mâna pe câte o provincie, pe care apoi s-o trateze după sistemul rusesc, cum știau ei. Anglia, opunându-se acestei tendințe de cotopire a Rusiei, era interesată de menținerea unui Imperiu Otoman slab, dar dispus să-i cedeze avantaje comerciale.

Vogoridi i-a promis lui Mihail Sturdza că îl poate face domnitor cu sprijinul ambasadelor străine și al Porții. Vogoridi era omul de încredere al marelui vizir Reșid Pașa⁴⁶, un mare reformator. Turcii nu

⁴³ Safta Rosetti (1802-1882), era fiica lui Vasile Rosetti (m. 1829) și a Smarandei Dimachi (1784-23 iunie 1846, înmormântată la moșia Cilibiu din Iași). S-a căsătorit în 1817, la Iași, cu Mihail Sturdza, de care a divorțat, recăsătorindu-se cu Constantin Paladi.

⁴⁴ Beizadea Grigore M. Sturdza (1821-13 ianuarie 1901), supranumit Beizadea Vițel, fiul domnitorului Mihail Sturdza și al Săfticăi Rosetti. Căsătorit cu contesa Dash, cu Olga Ghica și cu Ralu Turculeț.

⁴⁵ Ștefan Vogoridi (1782-august 1859, Constantinopol), fiul Anei și al lui Ioan Vogoridi. Agă (1813), mare postelnic (1814), hatman (1820), prinț de Samos (1833-1849). S-a căsătorit în Fanar, în 1832, cu Ralu Skilitzi (1791-1845), fiica Eufrosinei Scanavi și a lui Jacoumi Skilitzi. Au avut împreună șapte copii: Ana, Ioan, Smaranda, Hariclea, Nicolae, Alexandru și Maria.

⁴⁶ Mustafa Reșid Pașa (13 martie 1800-7 ianuarie 1858), om politic și diplomat otoman, ambasador la Paris (1834-1836; 1841-1845) și Londra (1836;1838), ministru al

erau chiar așa de incapabili și de proști precum au încercat să acrediteze istoricii de mai târziu ai popoarelor balcanice. Reșid Pașa încerca să aplice o politică de reforme politice, să dea egalitate de drepturi și creștinilor, și armenilor, și evreilor din Imperiul Otoman, să asigure o oarecare libertate a cultelor religioase ș.a.m.d. Omul său, în ceea ce privește negocierile cu grecii și cu puterile occidentale, era Ștefanache Vogoridi, care avea mai multe fete de măritat. Aranjamentul a fost încheiat și Mihail Sturdza s-a căsătorit foarte repede, chiar la Constantinopol fiind încă, cu Smaranda Vogoridi⁴⁷, fata cea mai mare a beyului de Samos. El avea titlul de bey, de principe de Samos, așa cum mai târziu îl va avea Ion Ghica. Mihail Sturdza s-a întors la Iași cu o doamnă care nu știa românește atunci și cu care, în pofida acestui aranjament de pură conveniență și de interese politice, a conviețuit foarte bine. Și o spun asta, aș putea să nu o spun, ei s-au înțeles amândoi foarte bine. Ea n-a fost străbunica mea, fiii domnitorului erau din altă căsătorie anterioară.

N.D.I.: *Cu Săftica Paladi, nu?*

M.D.S.: Cu Săftica Paladi, da. Care avea o moșie lângă Iași, la Cilibiu⁴⁸.

N.D.I.: *Am înțeles însă că această Smaranda era frumoasă.*

M.D.S.: Nu era foarte frumoasă, nu, n-aș putea spune, că există portretul ei. Nu era nici frumoasă, nici urâtă, aș spune eu. După cum nici domnitorul nu era un bărbat frumos deloc. Tipul fizic al urmașilor domnitorului, adică înalți și arătoși, vine de la Safta Paladi, prima lui soție, o persoană impunătoare și de talie înaltă. De la ea s-a menținut această talie timp de șapte generații, lucru foarte curios, și toți, dar

Afacerilor Externe (1837) și mare vizir al Imperiului Otoman (1846-1848; 1848-1852; 1854-1855; 1856-1857; 1857-1858).

⁴⁷ Smaranda Vogoridi (Iași, 1816-Paris, 25 aprilie 1885), fiica lui Ștefan Vogoridi (1782-1859) și a lui Ralu Skilitzi (1791-1845). S-a căsătorit în Fanar, în mai 1834, cu domnitorul Mihail Sturdza, cu care a avut doi copii: Mihai și Maria.

⁴⁸ Sat în comuna Golăiești, județul Iași. Aici familia Sturdza a ridicat o biserică, în 1818, cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”, refăcută ulterior de mai multe ori. În fața altarului se află cavoul familiei Sturdza, distrus în parte în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Biserica este monument istoric de categoria B, având codul IS-II-m-B-04121.

absolut toți, suntem înalți. Verii mei primari, verii mei de-ai doilea, copiii acestor veri sunt toți înalți.

N.D.I.: *Părinții dumneavoastră au fost înalți, și tatăl dumneavoastră, și beizadea Vițel.*

M.D.S.: Și tatăl meu și bunicul meu și unchiul meu. Da, exact, toți, și verii mei, cum am spus. Acum, nu voi vorbi prea mult de domnia lui Mihail Sturdza, care a fost foarte criticată în vremea lui, pentru că exista în Moldova un grup de tineri revoluționari, care nu erau atât de revoluționari pe cât s-a spus, era în primul rând o problemă de generație. Tineretul vroia schimbări și părinții acestor tineri erau boieri mari sau mai mici. Rusia nu a așteptat decât un pretext pentru a invada din nou Țările Române, sub motiv de revoluționarism și atât Sturdza în Moldova, cât și Bibescu⁴⁹ în Țara Românească, au încercat să aplice anumite reforme, fără să atragă intrarea trupelor rusești în țară. Era o politică de echilibru foarte periculoasă. În urmă cu un deceniu s-au publicat la Chișinău documente privind domnia lui Mihail Sturdza, rapoarte consulare rusești, de unde se vede – și mi-a făcut mare plăcere să citesc acest lucru – că domnitorul ținea piept consulilor ruși într-un mod, câteodată, vehement, opunându-se ultimatumurilor lor. Politica rusească pe termen lung viza transformarea țărilor române, progresiv, în provincii ale Imperiului Rus. De la Dunăre se urmărea mai apoi eliberarea bulgarilor și, pe urmă, a grecilor.

N.D.I.: *Într-un proces care să cuprindă, încet-încet, toată Europa?*

M.D.S.: Păi, da, așa au făcut mereu sub motivul eliberării. Eliberarea, o vreme sub forma religioasă, mai târziu sub forma propagandei comuniste. Țelurile acestei mari puteri erau întotdeauna aceleași, indiferent de cuvintele sau haina cu care erau îmbrăcate. Mihail Sturdza a avut o domnie foarte lungă pentru acele vremuri, 16 ani. A plecat în 1849, a luat drumul exilului și nu s-a dus, cum ar fi fost normal și cum ar fi

⁴⁹ Gheorghe Bibescu (Târgu Jiu, 26 aprilie 1802-Paris, 1 iunie 1873), fiul lui Dimitrie Bibescu (1757-1831) și al Ecaterinei Văcărescu. Domnitor al Țării Românești (decembrie 1842-iunie 1848). Căsătorit cu Zoe Mavrocordat (cu care a avut opt copii: Elisabeta, Sofia, Ecaterina, Nicolae, Grigore, George și Zoe) și cu Maria Văcărescu (cu care a avut două fiice: Maria și Elena).

vrut rușii, să-și trăiască restul existenței în Rusia, ci a plecat la Paris unde și-a cumpărat o reședință⁵⁰ pe care românii o calificau drept palat. Dacă era la București sau la Iași era într-adevăr un palat, dar la Paris era doar o clădire mare și încăpătoare și nimic mai mult.

N.D.I.: *Hotel particulier, adică o reședință particulară.*

M.D.S.: Hotel particulier, da.

N.D.I.: *Și mai există?*

M.D.S.: Mai există și acum. Era *hotelul particulier* care fusese construit de un mareșal al lui Napoleon, care l-a vândut domnitorului Sturdza. Acesta a trăit acolo aproape 40 de ani, și mai târziu, după ce a murit, palatul a fost moștenit de unica sa fiică, prințesa Gorceacov⁵¹, măritată cu fiul cancelarului Rusiei, Gorceacov⁵². La moartea ei, această reședință a fost locuită de familia Gorceacov până în ajunul Primului Război Mondial, când a fost vândută unui lord englez și urmașa acestuia a trăit acolo până acum 30 de ani, când au vândut reședința unor libanezi, cred.

N.D.I.: *Există acolo vreo placă memorială care să amintească de Mihail Vodă Sturdza?*

M.D.S.: Nu. Parisul nu este așa de generos. Sunt atâția străini importanți – scriitori, poeți, savanți, oameni politici, regi – care au ales Franța ca loc de exil și în primul rând Parisul, dar plăci comemorative sunt doar pentru francezi, pentru străini aproape nu sunt deloc.

N.D.I.: *La Baden-Baden cum a ajuns domnitorul Mihail Sturdza?*

M.D.S.: La Baden-Baden a ajuns în felul următor: în anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea, orașul balnear Baden-Baden, din sudul Germaniei, situat într-un peisaj încântător și beneficiind de o climă foarte blândă, era

⁵⁰ Reședința din Paris era situată pe strada Varennes nr. 73 și fusese cumpărată de Smaranda Vogoridi „prin mijloacele sale pecuniare”, după cum scria domnitorul Mihail Sturdza în *Testamentul* său, redactat la Paris. Vezi *Testamentul lui Mihail Sturdza din 28 octombrie 1963*, publicat în volumul *Testamente (1599-1917)*, antologie și studiu introductiv de Georgeta Filitti, București, Editura Notarom, 2007, p. 163. Textul complet al *Testamentului* la p. 160-208.

⁵¹ Maria Sturdza (1848-1905), fiica lui Mihail Sturdza și a Smarandei Vogoridi (1810-1885), căsătorită cu prințul Constantin Gorceacov.

⁵² Aleksandr Mihailovici Gorceacov (15 iunie 1798-11 martie 1883, Baden-Baden), prinț, diplomat și cancelar al Rusiei (1856-1882).

locul de vilegiatură al lumii europene de atunci. Aici veneau împăratul Germaniei, oamenii politici ruși, împărăteasa Rusiei, veneau personalități politice din toată lumea. La Baden-Baden⁵³ își petrecea vacanțele și Mihail Sturdza cu familia lui și cu fiul lui din a doua căsătorie, denumit tot Mihail⁵⁴, care a murit în condiții misterioase în câteva zile după ce a dat bacalaureatul. Și dat fiindcă acestui tânăr îi plăcea foarte mult să-și amintească de Baden-Baden, domnitorul Mihail Sturdza a decis să construiască la Baden-Baden o capelă unde să-i fie înmormântat fiul⁵⁵, o capelă în stil clasic, construită de un arhitect german foarte cunoscut⁵⁶, decorată în interior de un pictor

⁵³ La Baden-Baden a doua soție a domnitorului, Smaranda Sturdza, cumpărase din veniturile moșii sale o casă situată pe strada Lihtenthal nr. 236, cu grădină și dependințe. Cf. *Testamentul lui Mihail Sturdza din 28 octombrie 1963*, publicat în volumul *Testamente (1599-1917)*, p. 163.

⁵⁴ Mihail Sturdza (19 decembrie 1848-18/30 iunie 1863), al treilea fiu al domnitorului Mihai Sturdza, cu cea de-a doua soție a sa, Smaranda Vogoridi. Din căsătoria cu Smaranda Vogoridi, Mihai Sturdza Vodă mai avusese un fiu, numit tot Mihai, mort în anul 1846. Cf. *Testamentul lui Mihail Sturdza din 28 octombrie 1963*, publicat în volumul *Testamente (1599-1917)*, p. 162.

⁵⁵ În *Testamentul* său, Mihail Sturdza nota: „Însă în urma morții regretată a mult iubitului meu fiu Mihail în aceste țeri, am hotărât, pentru eterna memorie, de a zidi o biserică în orașul Baden-Baden a[l] marelui Ducat de Baden, pentru a așeza în ea mormântul seu, al meu și acel al soției mele când A Tot Putintele ne va chema spre El. În această sfântă biserică se vor face sfințele ofiției rugăciuni conform cu canoanele Bisericii de Orient; acolo vor odihni corpurile noastre până în ziua resurecțiunii promisă de Acel care prin propria sa putere a reînviat a treia zi”. Cf. *Testamentul lui Mihail Sturdza din 28 octombrie 1963*, publicat în volumul *Testamente (1599-1917)*, p. 174.

⁵⁶ Capela ortodoxă română „Mihail Sturdza” din Baden-Baden a fost construită între anii 1863-1866, după planurile arhitecților germani Leo von Klenze (1784-1864) și Georg Carl Heinrich von Dollmann (1830-1895), arhitecții celebri ai regiilor Bavariei, Ludovic I și Ludovic al II-lea. Monumentul funerar al principelui Mihail M. Sturdza a fost realizat de sculptorul Italian Rinaldo Rinaldi (1793-1873), în timp ce monumentul funerar ale domnitorului Mihail Sturdza și al soției sale, Smaranda Vogoridi, este opera sculptorului francez Gabriel-Jules Thomas (1824-1905). Vezi Ioana Beldiman, *Sculptura franceză în România (1848-1931)*. *Gust artistic, modă, fapt de societate*, București, Editura Simetria, 2005, p. 258-263; *Capela Ortodoxă Română „M. Sturdza” de la Baden-Baden în lumina unor noi documente*, ediție, studiu introductiv, traducerea documentelor și note de Dorin-Demostene Iancu, Iași, Editura Doxologia, 2013.

francez foarte cunoscut⁵⁷ și care multă vreme a fost singurul lăcaș ortodox din Germania, până când rușii au construit o capelă a lor, sau o biserică chiar, în alt oraș, nu la Baden-Baden, nu știu exact, nu-mi amintesc unde.

N.D.I.: *Capela a rămas a familiei Sturdza sau care a fost situația ei?*

M.D.S.: Da, capela a rămas sub autoritatea a trei persoane, juridice sau fizice, care trebuiau să decidă asupra cheltuielilor de întreținere, asupra salariului preotului și asupra diferitelor probleme care se pun unei instituții în decursul vremurilor. Una dintre aceste autorități trebuia să fie un membru al familiei Sturdza, a doua era Mitropolitul Moldovei, care numea preotul, al treilea era primarul orașului Baden-Baden. După Primul Război Mondial și după evenimentele politice care au dus, pe de o parte, la ruperea sau înrăutățirea relațiilor între Germania și România, datorită și faptului că a survenit și marea expropriere după Primul Război Mondial, datorită faptului că Mitropoliei nu-i convenea să împartă autoritatea cu persoane particulare, mai ales în străinătate, persoanele particulare în acest caz fiind reprezentatul familiei Sturdza și întotdeauna fiul cel mai mare, pentru că în familiile domnești, de regulă, titlul și autoritatea morală, nu juridică, dar morală, erau transmise din fiul cel mai mare în fiul cel mai mare. Astăzi, bineînțeles, nici familiile regale nu mai respectă foarte mult acest principiu, vestigiul al unor vremuri apuse, care nu mai poate fi aplicat.

Deci, după Primul Război Mondial, când reprezentantul urmașilor ctitorului a fost bunicul meu, Mihai Sturdza, tatăl tatălui meu, veniturile familiei Sturdza au scăzut brusc datorită exproprierii. Familia Sturdza nu mai era în măsură să facă față cheltuielilor legate de întreținerea bisericii și, mai ales, de salariul preotului care era numit de Mitropolie. Așa că, încetul cu încetul, a rămas o situație de fapt prin care Capela de la Baden-Baden, înconjurată de un parc foarte frumos, care există și astăzi, protejat de lege, să fie, de fapt, administrată de

⁵⁷ Este vorba de pictorul J. Perignon, care a pictat pe plăci de cupru cele patru portrete ale ctitorilor și copiilor lor: în partea dreaptă este reprezentat principele Mihail Sturdza, alături de fiica sa Maria, iar în partea stângă sunt portretele prințesei Smaranda Sturdza-Vogoridi și al fiului său Mihail.

primăria din Baden-Baden, pe când salariul preotului, cu locuința acestuia, lângă capelă, erau asigurate de Mitropolie. Încetul cu încetul, familia a rămas deoparte. Ba chiar, fără ca ea să protesteze, pentru că din punct de vedere financiar nu mai putea face față.

N.D.I.: *Dar s-au mai oficiat ceremonii, cununii în rândul membrilor familiei la capela asta?*

M.D.S.: Da. O ironie a istoriei este că prima ceremonie religioasă particulară care s-a oficiat în capela de la Baden-Baden a fost înmormântarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, care a murit în exil la Heidelberg. Trebuia, în mod natural, să fie celebrată o slujbă într-o biserică ortodoxă română. Singura biserică de acest fel care exista în Germania și era aproape de Heidelberg era capela familiei Sturdza de la Baden-Baden. Pentru slujbă trebuia obținută autorizația fostului domnitor Mihail Sturdza, care trăia atunci la Paris. Bineînțeles, ei fuseseră adversari de fapt, pentru că Sturdza candidase în 1859 la Tronul Moldovei pe care nu l-a avut, în locul său fiind ales Alexandru Ioan Cuza. Deci, slujba de înmormântare a lui Cuza a avut loc la Capela Sturdza de la Baden-Baden. Singura ceremonie particulară de acest fel. În mod natural, capela servește de atunci drept biserică și – cu voia preotului – orișicine este de credință ortodoxă se poate căsători acolo ca în orice altă biserică. Din punctul de vedere al familiei, primul care s-a căsătorit acolo – și de atunci a rămas și ultima căsătorie – a fost vărul meu primar, Dimitrie Sturdza⁵⁸, om de afaceri în Elveția, care în 1968 s-a căsătorit acolo cu o germană. Cred că voi încheia aici capitoul capelei de la Baden-Baden care există și astăzi fiind un obiectiv turistic foarte cunoscut în Germania.

N.D.I.: *Acolo e înmormântat fiul cel mic al domnitorului.*

M.D.S.: Acolo este înmormântat și domnitorul. Da, domnitorul Mihail Sturdza face parte dintre acei domnitori români care au fost înmormântați în străinătate și al căror mormânt a rămas în străinătate.

N.D.I.: *Vodă-Sturdza a murit la Paris.*

⁵⁸ Dimitrie Gh. Sturdza (n. 12 octombrie 1938), fiul lui Gheorghe Sturdza și al Margaretei Kvaal. Om de afaceri în Elveția. Căsătorit cu Monique Wagner, cu care are doi copii: Ștefan (n. 11 martie 1969) și Ruxandra (n. 16 martie 1970).

M.D.S.: El a murit la Paris. Tot la Paris a murit și contemporanul său, domnitorul Munteniei, Gheorghe Bibescu, care este înmormântat la Paris la cimitirul Père Lachaise într-un foarte frumos cavou, unde mai odihnesc și alți Bibești și Brâncoveni. Tot lângă Paris a murit ultimul domnitor al Moldovei, Grigore Ghica⁵⁹. Tot în Franța a murit Barbu Știrbey⁶⁰, ultimul domnitor al Munteniei, dar pe acesta familia l-a readus la Buftea. Din păcate, în vremea comuniștilor capela de la Buftea a fost spartă și vandalizată.

N.D.I.: *Chiar și după Revoluție, prin anii 2000, capela a fost devastată din nou și sicriul domnitorului a fost profanat.*

M.D.S.: Asta acum, dar prin anii '50 ai secolului trecut știu că trupul domnitorului Barbu Știrbey a fost scos din capelă, era încă intact, îmbălsămat, se păstrase și s-a dansat un tontoroi progresist în jurul cadavrului ultimului domnitor al Munteniei, asta în semn de apariție a vremurilor noi și a zorilor socialismului. Domnitorul Cuza a murit și el în străinătate. Regele Carol, din motive foarte explicabile, pe care le înțeleg perfect, nu a dorit ca atunci, mai ales domnitorii, predecesori ai săi, și mai ales aceia ai Moldovei să fie readuși în țară pentru a fi înmormântați în morminte de familie. Motivele astăzi nu se mai menționează, dar în Moldova după Unire și multă vreme până pe la 1880 a existat un curent separatist al moldovenilor nemulțumiți de unire, Iașiul nu mai era capitală, comerțul se muta la București, curțile de justiție, tribunalele mari erau toate la București. Universitatea la Iași a fost menținută în localul vechii clădiri a Universității Mihăilene⁶¹.

⁵⁹ Grigore al V-lea Ghika (25 august 1807-24 august 1857), fiul lui Alexandru Ghika (1772-1850) și al Elenei Gr. Sturdza. A fost domnitor al Moldovei între 22 iunie 1849 și 26 iunie 1856. S-a căsătorit cu Elena Sturdza (cu care a avut patru copii: Constantin, Ioan, Ecaterina și Alexandru), cu Ana Catargi (cu care a avut două fiice: Aglaia și Natalia) și cu Eufrosina Leroy (cu care a avut doi fii: Ferdinand și Grigore). S-a sinucis în castelul său din Mée-sur-Seine, lângă Paris, unde este și înmormântat.

⁶⁰ Barbu Știrbey (6 august 1799-12 aprilie 1869), fiul vornicului Dimitrie Bibescu și al Ecaterinei Văcărescu, înfiat de unchiul său, vornicul Barbu C. Știrbey. Domnitor al Țării Românești (iulie 1849-29 octombrie 1853 și 5 octombrie 1854-25 iunie 1856).

⁶¹ Academia Mihăileană este prima instituție de învățământ superior modernă din Moldova (1835-1847). A fost inaugurată la Iași sub domnia lui Mihail Sturdza, prin strădania lui Gheorghe Asachi și a altor învățați români ai vremii. Aici se țineau cursuri de

N.D.I.: *Numită așa în amintirea întemeietorului ei.*

M.D.S.: Exact, pentru că fusese fondată de către domnitorul Mihail Sturdza.

Și aici, ca și în multe alte situații, s-a comis totuși o nedreptate pentru că universitățile, clădirile sau chiar străzile nu pot fi rebotezate la infinit după gustul partidelor și interesele politice ale primarilor. Universitatea de la Iași nu mai poartă numele lui Sturdza; de altfel, statuia lui Titu Maiorescu, care se afla în fața ei, a fost scoasă de regimul comunist și nu mai există. Sunt tot felul de deformări ale istoriei pe care le-a consimțit regimul comunist și care constituie bineînțeles nedreptăți. Marele merit a lui Mihail Sturdza a fost, printre altele, acela nu numai de a dezrobi – el a fost primul care a făcut-o – țigani domnești și țigani mănăstirești, țigani care erau proprietate particulară au fost dezrobiți mai târziu. Tot el a făcut aceste reforme ale învățământului, tot el a făcut din Galați un Porto Franco, împotriva intereselor rusești care nu voiau ca negoțul de pe Valea Dunării să aibă porturi în România, ci să ajungă până la Odessa. Că a fost împotriva mișcărilor revoluționare eu îl înțeleg perfect pentru că toți acești tineri foarte romantici și generoși cu cât se agitau mai mult, cu atâta măreau pericolul unei intervenții rusești. E drept că reformele lui Mihail Sturdza au fost continuate de Cuza, prima expropriere a fost făcută de Cuza, cred că domnitorul Mihail Sturdza n-ar fi făcut-o, și bineînțeles Unirea Principatelor, care a fost un act de mare curaj, o lovitură de poker care a reușit. Mihail Sturdza nici măcar n-ar fi încercat s-o facă. El era un om prudent pentru că la acea vreme era deja în vârstă și oamenii în vârstă, se știe, nu sunt partizanii unor transformări bruște. Domnia lui Mihail Sturdza a fost reevaluată în ultimul timp, în pofida unor comentarii ale televiziunii sau ale emisiunilor în care este menționat, în care se vorbește de o represiune sângeroasă a revoluționarilor din Moldova care erau toți băieți de familie, fii de boieri, care n-au fost deloc reprimați sângeros.

N.D.I.: *Aceasta era viziunea vechii istoriografii.*

M.D.S.: Ei au fost trimiși peste Dunăre, la turci, sau lăsați să fugă în Austria, tocmai ca să scape de arestarea de către ruși. Ce au făcut acești tineri reprimați sângeros? S-au dus la Constantinopol, unde au primit pensii de la sultan, prin intervenția, iarăși, a lui Ștefanache Vogoridi, care era un om retrograd și de modă veche, dar care le-a asigurat un trai foarte bun. Ne gândim în primul rând la Eliade Rădulescu, la Ion Ghica, care a fost numit prinț de Samos⁶². Turcii au făcut asta nu pentru că ar fi iubit teoriile lor liberale și progresiste, ci pentru că ei erau dușmanii Rusiei. Încurajând dușmanii Rusiei și dându-le mijloace de supraviețuire politică, turcii puneau în acest mod o piedică în calea avansării imperialismului rus.

Așa cum am spus, Mihail Sturdza a plecat la Paris, a murit acolo după aproape 40 de ani de exil, a construit capela de la Baden-Baden, unde este înmormântat cu a doua lui soție, cu fiul lui, cu fiica lui – prințesa Gorceacov, mormintele acelea fiind, deocamdată, singurele morminte căci altele nu există, în care să-și găsească odihna de veci urmașii domnitorului⁶³.

Despre Grigore, care era al doilea fiu, voi vorbi bineînțeles după ce voi evoca, pe scurt, personalitatea primului fiu al lui Vodă, pentru că relațiile dintre domnitorul Mihail Sturdza și cel de-al doilea fiu al său, Grigore, denumit Beizadea Vițel, voi spune imediat de ce, au fost

⁶² Ion Ghica (2/12 august 1816-22 aprilie 1897), remarcabil om politic, diplomat, scriitor, prim-ministru al României (8 martie - 27 aprilie 1859, 11 octombrie 1859-28 mai 1860, 15 iulie 1866-21 februarie 1867, 18 decembrie 1870-11 martie 1871), bey (guvernator) de Samos.

⁶³ În mijlocul bisericii, în partea dreaptă, se află un monument funerar care înfățișează pe tânărul Mihail Sturdza la studiu, în Paris. Această lucrare a fost executată de sculptorul italian Rinaldo Rinaldi, în marmură de Carrara; în partea cealaltă, se află monumentul care-i înfățișează pe părinții îndurerați, executat de francezul Thomas Gabriel. Pe cupola capelei – a cărei pictură este executată pe foi de cupru de André Müller din München, care a pictat și icoanele din catapeteasmă – se află triunghiul treimic, cu ochiul lui Dumnezeu în mijloc, cei 12 Apostoli și cei 4 Evangheliști. În rest, biserica este pictată în tehnica fresco, pictură executată de profesorul Hausschild din München. În spatele sfintei mese, în Sfântul Altar, se află un covor vechi lucrat de prințesa Smaranda Sturdza. Capela adăpostește și un epitaf pictat de prințul Gagarin, a cărei inscripție în limba slavonă a fost cusută în fir de aur de prințesa Maria Sturdza.

întotdeauna proaste. Grigore avea ambițiuni politice, n-avea talentele politice ale tatălui său, dar de el voi vorbi ceva mai la urmă.

N.D.I.: *Să începem cu beizadea Dimitrie Sturdza.*

M.D.S.: Dimitrie Sturdza⁶⁴, fiul cel mai mare, și-a făcut educația, prima educație, iarăși nu în Rusia, așa cum ar fi dorit rușii și i-au reproșat aceasta domnitorului. A fost trimis de Mihail Sturdza – tatăl său – împreună cu fratele său, Grigore, cu Mihail Kogălniceanu și cu încă patru, cinci tineri de vârsta lor, în Franța, nu la Paris – care era socotit un cuib de idei subversive –, ci la Lunéville, în răsăritul Franței, unde li s-a dat ca profesor abatele Lhommée. Abatele asigurase și educația domnitorului, o educație foarte solidă și care întrunea nu numai cunoștințe istorice foarte temeinice, dar și cunoașterea perfectă a limbii franceze, aceea a limbii grecești, lucru de care domnitorul nu prea voia să pomenească, dar știa grecește foarte bine, și bineînțeles, românește.

N.D.I.: *După terminarea studiilor ce-a făcut Dimitrie Sturdza? N-a îmbrățișat cariera politică?*

M.D.S.: Nu, nu era interesat de politică. A trăit la Dieppe, unde și-a cumpărat o vilă. Am fotografii ale acestei vile, din România se spunea că este palatul Sturdza. Era o vilă cu fațada la mare, în stil gotic flamand, care a fost bombardată de englezi în 1942, în cursul unui atac al aviației și al flotei engleze asupra Dieppe-ului, ocupat atunci de trupele germane. Și toate fațadele dinspre mare ale clădirilor orașului Dieppe au avut de suferit, au fost distruse atunci 30-40 de foarte frumoase vile ale acestei localități care era foarte la modă în vremea lui Napoleon al III-lea⁶⁵. Beizadea Dimitrie Sturdza s-a instalat acolo, era un om de vânatoare, de curse de cai, nu era un intelectual ca și tatăl său,

⁶⁴ Dimitrie M. Sturdza (Iași, 5 iunie 1820-Dieppe, Franța, 3 august 1908), mare hatman al Moldovei, fiul cel mare al domnitorului Mihail Sturdza și al Saftei Rosetti (1802-1882). Căsătorit cu Catrina Sturdza, cu care a avut trei copii: Mihai, Maria și Grigore. El a fost primul autor al unui Regulament militar destinat viitoarelor unități române.

⁶⁵ Charles-Louis-Napoléon Bonaparte (20 aprilie 1808-9 ianuarie 1873) a fost primul președinte al celei de a 2-a Republici Franceze (20 decembrie 1848-2 decembrie 1852), devenind apoi, în urma unei lovituri de stat, al doilea împărat al francezilor, sub numele de Napoléon al III-lea (2 decembrie 1852-4 septembrie 1870).

îi plăcea viața, dar nu și-a cheltuit averea decât în mod foarte rațional. A trăit larg, dar – spre deosebire de alți boieri români – n-a făcut averea praf în timp de câțiva ani.

N.D.I.: *Cu cine s-a căsătorit beizadea Dimitrie Sturdza?*

M.D.S.: Aici survine un amănunt destul de interesant. El fiind – cum să spun – un băiat de viață în tinerețe, a rămas cu ideea că mariajul este o instituție care te leagă de mâini și de picioare și, ca atare, nu s-a căsătorit. Ajungând la vârsta de 50 de ani, rămăsese necăsătorit și era proprietarul unei foarte mari averi, dar nu avea copii care să-l moștenească. I s-a găsit o rudă foarte îndepărtată din Moldova, fata vornicului Alecu Sturdza de la Bârlad, o rudă așa de îndepărtată încât căsătoria nu punea probleme. Viitoarea soție, Catrina Sturdza⁶⁶, fusese educată în Germania. Am moștenit caietele ei de note din Germania și de acolo se vede ce solidă era educația care se dădea chiar unor domnișoare care nu erau menite să fie intelectuale foarte rafinate; erau exerciții de limbă greacă, de limbă latină, de franceză, de germană, de stil, de compoziție, de oratorie, se copiau... mă rog, era la o vârstă extrem de înaintată pentru acea vreme, avea 29 de ani. O fată la 29 de ani era terminată, dacă n-o luase nimeni până atunci. Erau și căsătoriile acelea făcute cu fete de 15-16 ani, care mureau la naștere câteodată. Catrina Sturdza s-a căsătorit cu Beizadea Dimitrie și s-a mutat și ea la Dieppe. Venind de la Bârlad la Paris în Franța, natural că a fost o mare schimbare în viața ei. Împreună au avut patru copii, dintre care unul a murit de mic. Cel mai mare a fost bunicul meu, Mihai Sturdza⁶⁷. Al doilea fiu – prenumit tot Grigore⁶⁸ – a trăit și el multă vreme în Franța și, dintr-o căsătorie a lui cu o franceză, din familia baronilor Seillière,

⁶⁶ Ecaterina (Catrina) Sturdza (27 iulie 1845- ?), fiica vornicului Alecu Sturdza-Bârlădeanu (1800-1869) și a Smarandei Costandachi (1810-1889). S-a căsătorit la Iași, în 15 iunie 1874, cu Dimitrie M. Sturdza, fiul cel mare al domnitorului Moldovei, Mihail Sturdza.

⁶⁷ Mihai Dim. Sturdza (Dieppe, 1876-1941), căsătorit cu Olga Mavrocordat (27 septembrie 1884-Dieppe, 9 iulie 1971).

⁶⁸ Grigore Dim. Sturdza (1879-1947), căsătorit cu Mathilde Seillière, cu Marie Labrousse și cu Germaine Duvauchelle.

s-au născut patru copii⁶⁹, dintre care o fată a fost soția istoricului și profesorului Gheorghe Brătianu⁷⁰.

N.D.I.: *Elena Brătianu, născută Sturdza.*

M.D.S.: Elena Brătianu, da. Mihai – vedeți că prenumele revine – s-a căsătorit cu nepoata de fiu⁷¹ a lui Gheorghe Grigore Cantacuzino⁷², șeful Partidului Conservator, acela care era poreclit Nababul, cu Alice Sturdza, proprietara unui foarte frumos conac situat la Florești⁷³ pe Valea Prahovei, care astăzi este în ruină, nu mai poate fi nici măcar întreținut și este foarte păcat. După ce a divorțat de Alice, Mihai Sturdza s-a recăsătorit, apoi, cu o domnișoară din Sibiu, cu care are un fiu, tot Mihai, și acesta în Franța, care la rândul său s-a căsătorit cu o franceză și are patru copii, băieți și fete de circa 30 de ani. Ultimul fiu al fratelui bunicului meu – deci ultimul fiu al lui Grigore Sturdza – se numea Dimitrie⁷⁴ și s-a căsătorit cu o româncă, Pulcheria Doiciu, cu care a avut doi fii. Unul dintre ei a murit⁷⁵, iar celălalt⁷⁶ trăiește în

⁶⁹ Din prima căsătorie a lui Grigore Dim. Sturdza, cu Mathilde Seillière, au rezultat patru copii: Olga (1897 - ?), Mihai (1901-1980), Elena (1901- 1970) și Dimitrie (1905-1961).

⁷⁰ Gheorghe I. Brătianu (30 ianuarie 1898-24 aprilie 1953), fiul lui Ion I. C. (Ionel) Brătianu și al Mariei Moruzi, unul dintre marii istorici ai românilor. A murit în închisoarea comunistă de la Sighet. S-a căsătorit cu Elena Sturdza (1901-1970), cu care a avut trei copii: Maria (n. 1928), Ion (1929-1979) și Ioana (Ileana; 1929-2009).

⁷¹ Este vorba de Alice Cantacuzino (30 octombrie 1899-21 ianuarie 1979), fiica lui Mihail Cantacuzino și a Marucăi Cantacuzino-Enescu (n. Rosetti-Tescanu). Prima dată s-a căsătorit, în 1923, cu Mihai (Michel) Gr. Sturdza (1901-1980), de care a divorțat, recăsătorindu-se în 26 iunie 1947 cu ofițerul Ion Maxim Lupoia (Bacău, 26 martie 1903-Paris, 1960).

⁷² George Grigore Cantacuzino (22 septembrie 1832-23 martie 1913), supranumit Nababul, datorită uriașei sale averi. A fost președinte al Partidului Conservator (1899-1907), primar al Capitalei, ministru în mai multe guverne și președinte al Consiliului de Miniștri (1899-1900, 1904-1907).

⁷³ Este vorba de palatul Micul Trianon, construit în anii 1911-1913, după planurile arhitectului Ion D. Berindei.

⁷⁴ Dimitrie Gr. Sturdza (1905-1961), căsătorit în anul 1931 cu Pulcheria (Șerica) Doiciu (1905-1987), fiica Mariei Pulcheria Prăjescu și a lui Anton Doiciu. Au avut împreună doi fii gemeni: Grigore René și Ion Mihai, născuți la 6 ianuarie 1935 șibotezați în 5 mai 1935.

⁷⁵ Grigore René D. Sturdza (6 ianuarie 1935-martie 1999).

Franța astăzi și este tatăl tânărului Șerban Sturdza, care s-a căsătorit și el, acum vreo zece ani, și are o fetiță. Dintre toți nepoții mei, el este acela pe care-l afeccionez cel mai mult.

N.D.I.: *Pulcheria „Șerica” Doiciu a avut în proprietate conacul de la Podoleni, din județul Neamț.*

M.D.S.: Da, Șerica Doiciu a fost ultima proprietară la Podoleni. Din partea tatălui ei, Anton Doiciu – care era un foarte mare comerciant la Galați, om foarte bogat – Șerica a moștenit o avere destul de însemnată. Din partea mamei ei, născută Prăjescu⁷⁷, era descendenta unei foarte vechi familii boierești din Moldova care avea un conac la Podoleni⁷⁸. Conacul există și astăzi. În ultimii cincizeci de ani de comunism s-a petrecut ceva foarte curios cu conacele. Dumneavoastră, dle Narcis, sunteți mai în măsură decât mine s-o spuneți, unele conace au fost păstrate în condiții foarte bune, altele din întâmplare au fost păstrate în condiții oarecum normale, altele au fost jefuite și distruse sub comunism sau după 1990, în anii care au urmat comunismului, când – din cauza unor recuperări anevoioase – locuitorii sau diverși străini au venit, au luat parchetul, cercevelele, acoperișul, până la urmă n-a mai rămas nimic.

N.D.I.: *Prin desființarea I.A.S.-urilor și C.A.P.-urilor s-a ajuns la distrugerea aceasta. Din tot ce a fost sediu de I.A.S. sau C.A.P. s-a ales praful după 1990.*

M.D.S.: Mai mult decât atât, parcurile au fost toate distruse, copacii au fost tăiați și puși pe foc. Din păcate, în România nu există un spirit civic. Văd și acuma anumite construcții care se fac în București unde, ca să ajungă camionul mai repede la clădirea care este în fundul unei grădini, se taie copacii de pe trotuar. Pentru că așa-i convine camionului...

⁷⁶ Ion (Jean) Mihai D. Sturdza (n. 6 ianuarie 1935), trăiește la Biarritz-Franța.

⁷⁷ Maria Pulcheria Prăjescu, fiica lui Iancu Prăjescu, a fost căsătorită inițial cu Anton Doiciu și, ulterior, cu avocatul Nicolae Krupenschi, cu care a avut doi copii: Lidia (căsătorită cu colonelul Boteanu) și Gheorghe Krupenschi, fără urmași.

⁷⁸ Conacul Cantacuzino din Podoleni a fost construit în jurul anului 1700, ajungând prin cumpărare în posesia familiei Prăjescu. Amplasat în mijlocul unui frumos parc dendrologic, conacul a adăpostit o școală, un dispensar și o bibliotecă, până după 1990. Din păcate, conacul de la Podoleni – abandonat după anul 2000 și revendicat de proprietarii de drept – a fost grav avariat de un incendiu în anul 2011.

poate să ajungă direct cu cimentul acolo unde are treabă. Copacii nu se mai pun la loc și, în orice caz, chiar dacă se replantează, sunt specii care nu mai cresc așa repede. Asta-i spiritul românesc moștenit de la spiritul otoman, ca urmare a unei îndelungi dominații turcești. Același lucru se poate constata și în Grecia, unde s-au tăiat păduri în mod barbar și astfel – într-o țară unde ploile și umiditatea sunt rare – s-au distrus agricultura și peisajul. Turcii, se pare, făceau la fel. Cu totul altceva este în Occident, unde pădurile sunt supuse unei legislații foarte stricte. Ai voie să tai, dar sub ochii administrației și conform unor prescripții legale.

N.D.I.: *Cred că e și urmarea ideii de tip socialist că nimeni nu răspunde pentru lucrurile care se petrec în colectiv și nimeni nu-și asumă răspunderea și atunci putem să facem ce ne taie capul.*

M.D.S.: Da, exact. Ce-i bun al poporului e al nimănu, într-un fel.

N.D.I.: *Să revenim la povestea familiei Sturdza.*

M.D.S.: Beizadea Dimitrie, străbunicul meu, a trăit – cum spun francezii – ca un particular bogat, totuși a fost un particular cu bun simț, nu s-a ruinat. Fratele lui mai mic, Beizadea Grigore, căruia i s-a spus Beizadea Vițel – pentru că era nu numai înalt, dar era și foarte voinic – făcea exerciții fizice cu un vițel pe timp de luni de zile, până când vițelul chiar nu mai putea fi ridicat în brațe. Beizadea Vițel s-a ocupat de politică, a făcut politică conservatoare, a fost mare inamic al Rusiei.

N.D.I.: *A fost și pașă în armata otomană.*

M.D.S.: A fost pașă în armata otomană într-o vreme când, tocmai datorită reformelor inițiate de acel mare vizir Reșid Pașa, de care am vorbit, s-a hotărât să se dea voie și creștinilor, armenilor și evreilor să ocupe funcții în administrația civilă otomană. Așa se explică de ce, în timpul Războiului Crimeei au apărut câțiva creștini ca generali otomani. Între ei a fost și un englez, Steven Lakeman⁷⁹, care a devenit Mazar Pașa, a venit la București cu armata de ocupație turcească, i-a plăcut

⁷⁹ Steven Bartlett Lakeman (22 octombrie 1822-9 iunie 1900), cunoscut mai ales sub numele de general otoman Mazar Pașa. S-a căsătorit, la 6 martie 1881, cu Maria-Ioana Arion, cu care a avut trei copii: George Lakeman-Economu (1881-1971) căsătorit cu Elena Colibășeanu; Cecilia (Silia; m. 1925), căsătorită cu Constantin Bossy; Dan Lakeman, plecat de tânăr în Argentina.

Bucureștiul, s-a căsătorit aici cu o boieroaică⁸⁰ și, împământându-se, a devenit Mazar Pașa, cunoscut îndeobște sub această denumire. El nu era pașă deloc.

N.D.I.: *În casa lui s-a înființat Partidul Liberal, în urma a ceea ce s-a numit Coaliția de la Mazar-Pașa*

M.D.S.: Partidul Liberal și la el a fost monstruoasa coaliție, la el în grădină mi se pare. Ca să fie mai în fundul grădinii, la umbră.

N.D.I.: *Beizadea Vițel era Muhlis-Pașa.*

M.D.S.: Era Muhlis-Pașa, comanda nu știu ce unitate otomană în Războiul Crimeei împotriva rușilor, dar n-a trecut la religia islamică, nici nu mai era obligat s-o facă.

N.D.I.: *Dar s-a întors în țară.*

M.D.S.: Spre deosebire de fratele lui mai mare, Beizadea Vițel a dus o viață amoroasă foarte agitată. În tinerețe, cred că n-avea 20 de ani, a venit în România cu o scriitoare franceză, cam coaptă și chiar cam răscoaptă, care scria romane sub numele de contesa Dash⁸¹. Ea fusese amanta scriitorului Alexandre Dumas, pentru care a scris diferite cărți, Dumas restilizându-le și făcând din ele, ulterior, romanele lui de mare succes. L-a fermecat pe tânărul nostru moldovean, a venit cu el în Moldova, încă din timpul domniei tatălui său⁸².

⁸⁰ Maria-Ioana Arion (1856-2 noiembrie 1899), fiica lui Ioan Arion și a Paulinei Paciurea. S-a căsătorit prima dată cu Steven Lakeman, cu care a avut trei copii și de care a divorțat în 30 mai 1894. Din al doilea mariaj – la 7 aprilie 1895 – cu generalul Ion Opran, a avut încă doi copii: Zoe și Dinu.

⁸¹ Este vorba de Gabrielle Anne Cisternes de Courtiras, vicontesă de Saint-Mars (2 august 1804-11 septembrie 1872), cunoscută ca scriitoare sub numele de Contesa Dash. Un roman al contesei Dash – cu un subiect ce amintește de legăturile sale cu Moldova – este intitulat *Mihail Cantemir moldovanul*, a fost tradus din limba franceză de Teodor Codrescu și a apărut în două părți, la Tipografia Buciumului din Roman, în anul 1851. Romanul apăruse inițial în 1848. A scris romane cu subiect istoric: *Le jeu de la reine*, (1839); *Les amours de Bussy-Rabutin* (1850); *La pomme d'Eve* (1853); *La belle aux yeux d'or* (1860); *Les galanteries de la cour de Louis XV* (1861); *La sorcière du roi* (1861); *Le nain du diable* (1862); *Les derniers amours de Mme. Dubarry* (1864); *La bague empoisonnée* (1866); *Comment tombent les femmes* (1867); *Les aventures d'une jeune mariée* (1870). O colecție a operelor sale a fost publicată în 1864, în 34 de volume.

⁸² „Legătura ei cu beizadea Grigore, care făcea parte din cronica scandaloasă a Parisului cel de sub Louis Philippe, ținea de vreo șase luni când primi tânărul poruncă de la

N.D.I.: *La Perieni, în județul Iași, moșie pe care i-a lăsat-o moștenire tatăl său.*

M.D.S.: La Perieni, exact. Domnitorul Mihail Sturdza era absolut împotriva unei căsătorii a fiului său cu o persoană de altă religie, în cazul acesta o „papistașă”, care, din punct de vedere al prestigiului, nu aducea nimic bun, pentru că ea avea o reputație destul de lejeră. Mai mult, era căsătorită. Domnitorul, deci, s-a opus, dar amoretii și-au văzut de iubirea lor în continuare⁸³.

N.D.I.: *Și cei doi îndrăgostiți s-au „baricadat” la Perieni.*

M.D.S.: S-au baricadat la Perieni, au găsit un preot, chiar cel de la Perieni, care să-i cunune. Preotul a fost imediat caterisit de mitropolit, că n-avea voie să-l cunune pe fiul Domnului fără să-i dea voie mitropolitul. Domnitorul a trimis ispravnicul cu oamenii lui, în fine, ei au fugit cu caleașa și contesa în chestiune a fost expulzată din Moldova. Și acum genealogiștii familiei își pun întrebarea dacă această căsătorie a fost sau nu valabilă din punct de vedere al legii. Era un fel de mascaradă cu popă, dar... deh! În orice caz, ea a fost consumată cu vârf și îndesat. Acuma, Beizadea Grigore cred că ar fi fost foarte plictisit dacă cineva i-ar fi spus că de-acuma înainte trebuie să fie fidel.

N.D.I.: *Până la urmă ea a avut noroc.*

M.D.S.: Ea a avut noroc. El s-a căsătorit apoi cu Olga Ghica⁸⁴, fata marelui ban Mihalache Ghica⁸⁵ din Muntenia, cu care a avut trei copii: un

tatăl său să se întoarcă în Moldova. Lăsându-și iubita în capitala Franței, fiindcă știa că a se întoarce împreună cu ea în țară era cu neputință, el îi spuse totuși că o va chema în curând la Iași, după ce va chibzui acolo cum s-o aducă fără s-o afle nimeni. Îi făgăduise, firește, că o va lua de nevastă”. (C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, ediție îngrijită de Ionel Maftעי, Chișinău, Universitas, 1991, vol. II, p. 449).

⁸³ Vezi, pe larg, povestea acestei iubiri în relatarea savuroasă a lui Constantin Gane din cunoscuta sa lucrare *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. II, p. 448-459.

⁸⁴ Olga Ghica (ianuarie 1831-9 iunie 1867), fiica marelui ban Mihai Ghica și a Catinăi Facca. S-a căsătorit la București, la 1 martie 1858, cu beizadea Grigore M. Sturdza. Este înmormântată în cavoul familiei Sturdza de la Mănăstirea Frumoasa din Iași.

⁸⁵ Mihai (Mihalache) Ghica (1794-16 decembrie 1850), fiul marelui ban Dimitrie Ghica și al Mariei Razu. Frate cu domnitorii Țării Românești, Grigore IV Ghica și Alexandru II Dimitrie Ghica. Mare vornic, mare ban, ministru de Interne. Arheolog și colecționar pasionat. Căsătorit cu Catinca Facca (1809-1853), cu care a avut șase copii: Elena (scriitoarea Dora d’Istria), Matei, Gheorghe, Olga, Vladimir și Sofia.

băiat și două fete. Or, așa cum fiul cel mai mic al tatălui său, Mihai, deci fratele vitreg al lui Beizadea Grigore, a murit de tânăr, așa a murit foarte tânăr și băiatul lui Beizadea Vițel, acest băiat fiind prenumit și el, ca să nu ieșim din tradiție, tot Dimitrie⁸⁶, mort foarte tânăr. Beizadea Grigore a rămas cu două fete pe care le-a măritat⁸⁷. Una din ele a murit tânără într-un accident de călărie⁸⁸, cealaltă a murit după ce a născut. Deci, Beizadea Grigore a rămas și el fără urmași, dar cu o avere enormă. S-a pus și pentru el problema moștenirii.

N.D.I.: *El apucase să construiască palatul din Piața Victoriei.*

M.D.S.: Cred că de-abia începuse să-l construiască. N-avea moștenitori, făcuse politică, scrisese și o carte despre legile fundamentale ale universului, o carte de astronomie, care avea, în fine, cam de toate, dar totuși remarcată de istoricii acestei branșe a științei pentru ideile originale pe care le conține, prea originale ziceau unii, între care prima oară a pus în circulație în România termenul de „drepturile omului”, pentru care merită o mențiune⁸⁹.

N.D.I.: *Era, așadar, un om original în mai multe domenii.*

M.D.S.: Un om foarte original, foarte original, precursor al aviației, suia niște bieți țărani în clopotnițe, le agăța niște aripi de carton și îi punea să zboare...

N.D.I.: *Sunt și gravuri de epocă ce evocă această pasiune a beizadelei.*

M.D.S.: Toți și-au rupt picioarele, săracii. Mă rog. Boierul putea să-și permită lucrurile astea, în folosul științei. El venise din Turcia și îi

⁸⁶ Dimitrie Grigorie Sturdza (6 mai 1856-22 iunie 1872) a murit în urma unei răceli căpătate la vânatoare.

⁸⁷ Este vorba de Elena, căsătorită în 1874 cu Sturdza-Bohotin, și Olga, căsătorită cu Emanuel Vogoridi. Vezi Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, ediție revăzută, prefață, postfață, ediție îngrijită, selecția textelor și note de Radu Negrescu-Suțu, nepotul de fiică al autorului, București, Editura Corint, 2015, p. 237-240.

⁸⁸ Olga Vogoridi (3 august 1859-9 august 1880), a murit la Iași, în urma unui accident hipic petrecut la conacul Conachi-Vogoride din Țigănești (județul Galați). A fost înmormântată în cavoul familiei Sturdza de la Mănăstirea Frumosa din Iași.

⁸⁹ Vezi și Alexandru Gavriș, *Prințul legiutor: Grigore Mihail Sturdza în Comisia centrală de la Focșani*, în volumul *Mihai Dim. Sturdza la 80 de ani. Omagiu*, editori Mircea Ciubotaru, Lucian-Valeriu Lefter, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 65-91.

plăcea sexul frumos, avea – cum spun francezii – un temperament amoros, și din acest temperament amoros s-au născut cel puțin cinci copii: trei băieți și două fete. Pe fete le-a măritat cu zestre, dar fără să le dea numele Sturdza. Le-a măritat, pe una cu fiul profesorului din Iași, Petru Poni, și pe cealaltă cu un ofițer, dar nici una, nici cealaltă n-au avut copii. Atunci el – ca să lase averea unor urmași – a adoptat patru copii. Cred că au fost mai mulți copii din flori și beizadea Grigore a adoptat patru băieți pe care el i-a considerat cei mai reușiți. Le-a lăsat fiecăruia dintre ei câte o moșie.

N.D.I.: *Oare Beizadea Vițel și-a găsit copiii, precum Alexandru Ioan Cuza, pe apă?*

M.D.S.: Cuza i-a găsit pe apă, da. Asta, la noi, e influența turcească. În Occidentul Europei, asemenea lucruri nu mai erau cunoscute de mult, fuseseră practicate în Evul Mediu de marile familii... mai aveau niște copii din flori, care apăreau la nevoie sau nu apăreau deloc.

N.D.I.: *Revenind la Beizadea Vițel, trebuie să spunem că el a construit impresionantul palat din București, în care a fost sediul Ministerului Afacerilor Străine timp de patru decenii.*

M.D.S.: Da. Este vorba de palatul din Piața Victoriei care nu mai există astăzi, a fost dărâmat în 1944. Era un monument cu totul bizar pentru București, o clădire enormă construită în toate stilurile, un fel – spunea un rău voritor – un fel de tort fără frișcă...

N.D.I.: *Însuși Beizadea Vițel spunea că în casa lui găsești câte ceva din toate stilurile. „Dans ma maison il y a tous les styles” – spunea Beizadea Vițel, după cum povestește Radu Rosetti în Amintirile sale.*

M.D.S.: Da. Nu știi dacă dumneavoastră ați găsit fotografiile ale interioarelor, eu n-am găsit decât vreo două.

N.D.I.: *Da, am găsit și publicat trei fotografii ale interioarelor palatului care fusese construit după planurile arhitectului german Julius Reinecke⁹⁰.*

⁹⁰ Vezi, pe larg, istoria palatului Sturdza din București în volumul Narcis Dorin Ion, *Palate din București*, cuvânt înainte de acad. Dan Berindei, București, Editura Noi Media Print, 2013, p. 176-183. Fotografiile interioarelor provin din colecția regretatului Mihai Oroveanu.

M.D.S.: Ceea ce regret e că pe șemineuri se aflau blazoanele familiei, sculptate pe plăci de faianță și acele blazoane s-au pierdut pentru totdeauna. Știu că mama s-a dus acolo în timpul demolării și a fost întrebată de unul dintre responsabilii dărâmării palatului dacă familia nu este interesată să aibă acele plăci de faianță cu blazoane. Natural, începuse comunismul, nici nu aveai unde să le pui și era chiar periculos să ai asemenea blazoane prin casă. Așa că au fost distruse și ele. După 1904, palatul a fost vândut statului de către moștenitorii Beizadei Grigore. Nici nu puteau face altfel, pentru că – ei împărțind acum averea – nimeni nu mai avea banii necesari pentru a întreține un asemenea monument. După câte am auzit, nici chiar Beizadea Grigore nu mai avea bani ca să mobilizeze palatul în mod corespunzător.

N.D.I.: *Se pare că făcea ture cu bicicleta în salonul mare.*

M.D.S.: Se pare că făcea și ture prin salon. Așa se zicea și atunci, și acum. Și făcea și ture. În orice caz, se puteau face multe ture cu mai multe biciclete.

N.D.I.: *Cert e că beizadea Grigore Sturdza a mai avut un palat la Constanța, pe malul mării, edificiu care a fost demolat în 1915⁹¹.*

M.D.S.: A avut un palat la Constanța și a mai avut un palat la Iași, acela mai există și este acum sediul Radiodifuziunii din Iași. Dar și acela a fost vândut de urmași. Fac aci o paranteză, pentru că sunt diferite persoane care, știindu-mă interesat de istorie, vin și mă anunță că în cutare loc e o casă Sturdza, că în cutare loc a fost o vie Sturdza, multe din aceste imobile au fost vândute demult, deci nu e cazul să fie revendicate. Palatul Sturdza din București a fost vândut statului, care l-a transformat în Ministerul de Externe și acolo a fost semnată Pacea de la București, în 1913, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Balcanic, când prim-ministru era Titu Maiorescu. A fost o clipă de triumf, nu

⁹¹ Reședința de vară a lui Grigore Sturdza a fost construită în 1889, după planurile arhitectului Charles Saunders și era situată pe strada *Remus Opreanu*, nr. 13, lângă Hotelul Carol. În 1903, urmașii lui Grigore Sturdza au închiriat reședința Administrației Domeniilor Statului din Constanța. Din 1910 până în 1915, când a fost demolat, palatul Sturdza a fost în proprietatea Mariei Gheorghiu, care a extins și supraetajat clădirea. Vezi, pe larg, Doina Păuleanu, *Constanța. Spectacolul modernității târzii. 1878-1928*, București, Editura Arcade, 2006, vol. II, p. 75-85.

numai pentru România, dar și personal pentru Titu Maiorescu, deși nu știi dacă modul atât de fastuos și de umilitor pentru puterea învinsă, care era Bulgaria, a avut consecințe bune pentru statul român, pentru că și noi ne-am repezit atunci la o halcă de teritoriu bulgar...

N.D.I.: *Și recedată în toamna anului 1940.*

M.D.S.: Ști recedată în '40, dar am rămas cu resentimentele Bulgariei pentru un act care era socotit nejustificat. România ar fi fost mai câștigată dacă ar fi fost mai moderată în ambițiile ei de mare putere locală.

N.D.I.: *Să revenim la urmașii lui Beizadea Grigore Sturdza.*

M.D.S.: Deci, dintre copiii lui Beizadea Grigore, unul din ei, cel mai mare, a fost căsătorit de tatăl lui, din conveniență, cu o domnișoară Feodosiev-Cantacuzino⁹², pe care el n-o iubea, care a devenit mai târziu soția profesorului universitar și istoric de artă, Alexandru Țigara-Samurcaș⁹³. A doua zi după nuntă, mirele s-a împușcat împreună cu o iubită pe care o avea în ascuns. A fost o dramă de dragoste care a făcut senzație în Bucureștiul vremii, un fel de Mayerling. Dintre cei trei fii, doar unul a mai avut urmași. Acela care va avea – bineînțeles, iarăși revine – același prenume, Mihai, a încheiat o căsătorie cu fata Veronicăi Micle⁹⁴. Ea însăși era bună muziciană, a scris versuri nu prea teribile, dar în fine, era literată, mai bună muziciană decât scriitoare, cu care a avut doi fii: cel mic, tot Mihai, a murit tânăr, foarte tânăr, promițând, se pare, o carieră de scriitor, pe care n-a ajuns s-o îndeplinească. Primul fiu, Grigore⁹⁵ – nepotul, deci, de fiică al Veronicăi – a făcut studii de matematică, a publicat diferite romane și

⁹² Maria Feodosiev-Cantacuzino, fiica lui Alexandru Feodosiev-Cantacuzino și a Coraliei Boldur Costachi. Căsătorită cu Grigore Sturdza și, ulterior, cu Alexandru Țigara-Samurcaș.

⁹³ Alexandru Țigara-Samurcaș (23 aprilie 1872-1 aprilie 1952), fiul lui Toma Țigara și al Elenei Samurcaș. Istoric de artă, membru corespondent al Academiei Române (1938), fondator și director al Muzeului de Etnografie și Artă Națională „Carol I” (1906-1948). Căsătorit cu Maria Feodosiev-Cantacuzino, cu care a avut trei copii: Ana Berza, Maria Berindei și Sandu Țigara-Samurcaș.

⁹⁴ Mihai Gr. Sturdza s-a căsătorit cu Valeria Micle (fiica Veronicăi Micle și a lui Ștefan Micle), care fusese căsătorită anterior cu Nicolae Nanu.

⁹⁵ Grigore M. Sturdza, scriitor și traducător, căsătorit cu Cristina Tilleman-Prunkul.

poezii socotite atunci moderne, ultimul roman fiind publicat înainte de moartea sa, la Paris, după ce el a plecat în Franța, în cursul anilor '60, ca toată familia sa, care – datorită vremurilor grele – a fugit de regimul comunist. Fiul său – care se cheamă Mihai și-mi este văr de-al treilea – trăiește acum în Franța, este căsătorit cu o franceză și are trei fete. Deci, acea ramură – descendenții din Beizadea Grigore – nu mai are decât foarte puțini reprezentanți.

N.D.I.: *Să revenim, vă rog, la ramura familiei Sturdza din care descindeți.*

M.D.S.: Revin la ramura din care fac parte, care este ramura coborâtorilor Beizadelei Dimitrie, acel care s-a căsătorit cu verișoara de la Bârlad...

N.D.I.: *Caterina.*

M.D.S.: Cu Caterina Sturdza, da. El a murit foarte bătrân, ca și tatăl său, domnitorul, la vârsta de peste 90 de ani. Chiar și Beizadea Grigore, fiul cel mai mic, a murit la 80 de ani. Ei au trăit foarte mult. Beizadea Dumitru Sturdza era unul dintre marii, foarte marii proprietari agricoli din Moldova.

N.D.I.: *Flămânzi, în județul Botoșani, a fost una dintre moșiile celebre ale sale, moștenită de la tatăl său, așa cum reiese din Testamentul lui Mihail Vodă Sturdza.*

M.D.S.: Flămânzi-ul, printre altele, a fost moșia lui Beizadea Dumitru Sturdza, arendată celebrului trust arendășesc Fischer. Acolo au izbucnit răzcoalele din 1907. Proprietarul, străbunicul meu, era în Franța și – fiind și foarte în vârstă – la acea etate la care ajunsese nu-l mai interesa decât să încaseze prețul arendei, conform unui contract încheiat. Ce se întâmpla acolo nu-l privea, administrația nu-l privea.

Se cunoaște că unul dintre motivele pentru care s-a ajuns la răzcoala de la Flămânzi a fost comportamentul arendașilor, care se purtau cu țărani într-un mod cu totul neomenos. Amintesc celebrul incident al ultimului contract de arendare, când arendașul s-a dus la Dieppe cu contractul scris foarte frumos pe o față a hârtiei, fața următoare rămânând albă, un contract de vreo 20 de pagini. Contractul a fost semnat de către proprietar și, la întoarcere, cu aceeași mână a fost introdus un text pe 20 de pagini pe partea albă, care-l aducea și pe proprietar la sapă de lemn. Lucrul a mers vreo doi ani de zile, cred, până când Beizadea Dumitru – fiind foarte în vârstă – a

murit la Dieppe. El a fost adus în România și înmormântat lângă Iași, la moșia de la Cilibiu a mamei sale, Safta Paladi. Administrația bunurilor familiei Sturdza era o administrație în toată puterea cuvântului – cu pădurari, cu contabil, cu personal de serviciu, cu paznici. Ea a fost preluată de fiul lui beizadea Dumitru Sturdza, Mihai, bunicul meu, căsătorit de curând cu Olga Mavrocordat, iarăși urmașa unei familii de boieri și de domnitori din Moldova. Mai mult decât soțul ei, bunica mea, Olga Mavrocordat, era un spirit practic și ea a recitit contractul unde a constatat anumite curiozități. Pe fostele pagini albe erau acum intercalate niște clauze bizare. A început un proces din care familia Sturdza a ieșit câștigătoare, dar asta în ajunul Primului Război Mondial, un proces care s-a întins, cred, peste 20 de ani. După Primul Război Mondial – pe baza unor expertize grafologice și a audierii mai multor martori – s-a descoperit scriitorul care cu mâna lui adăugase clauzele, așa cum erau dictate de către arendaș. Acesta este doar un exemplu al modului cu totul criticabil în care erau administrate marile proprietăți din Moldova, unde proprietarii – fără să fie oameni foarte răi, dar nici foarte buni – lăsau moșiile pe seama arendașilor. Aceștia, hotărâți să facă avere foarte repede, îi păcăleau pe proprietari. Știu că în cazul străbunicului meu arendașii îi trăgeau cu „Alteță” și „Principe” până la pământ, și după asta, când plecau, își făceau treburile. Adică, îl duceau de nas pe străbunicul meu, el fiind foarte în vârstă. Bunicul meu era adevăratul proprietar al moșiilor și el a intentat acel mare proces contra arendașilor pe care până la urmă l-a câștigat, dar intervenind – după Primul Război Mondial – devalorizarea monedei n-a putut obține despăgubiri prea importante. Moșia Flămânzi a fost vândută de bunicul meu, care a trăit și el foarte mult la Dieppe.

N.D.I.: *Și în țară cine a rămas? Bunica a rămas la Miroslava?*

M.D.S.: Miroslava era zestrea bunicii mele, Olga Mavrocordat. Ea a avut două moșii de zestre, Miroslava lângă Iași și Popești, tot în județul Iași. Moșiile bunicului meu erau la Codăești-Cilibiu, pe Prut, la Cristești, lângă Iași, la Țuțora și la Păușești. Flămânzii au fost vânduți foarte repede tocmai din cauza răscoalei, unde locuitorii nu mai voiau să audă

nici de proprietari, nici de arendași. Mai era moșia Hangu, un adevărat latifundiu de zeci de mii de hectare de pădure.

Până a ajunge la bunica mea, care a fost o personalitate a cărei memorie o venerez, am să vă vorbesc, pe scurt, despre ceilalți doi frați ai bunicului meu. Sora, Maria⁹⁶, a fost măritată – tot din conveniență – cu un conte spaniol, contele de San Esteban, care a fost ministru al Spaniei în Suedia, în Polonia. El i-a supraviețuit, lăsând trei fete dintre care ultima, Cichita⁹⁷, nume spaniol, a fost soția contelui Richard de Dampierre⁹⁸, și el ambasador al Franței.

N.D.I.: *Sunt proprietarii castelului din Dampierre?*

M.D.S.: Nu. Castelul de la Dampierre nu mai este astăzi al familiei de Dampierre, este al familiei ducelui de Noailles, printr-un joc de moșteniri. Bunicul lui Richard de Dampierre, prințul italian Ruspoli, a fost căsătorit cu o moldoveancă, Cocuța Conachi⁹⁹.

N.D.I.: *Emanuele Ruspoli.*

M.D.S.: Emanuele Ruspoli¹⁰⁰, da. Cocuța Conachi mai are alți descendenți în Italia și la acci descendenți mai există, știu sigur, corespondența ei cu

⁹⁶ Maria Sturdza (1891-1935), căsătorită cu Don Louis de Pedroso, conte de San Esteban de Canongo.

⁹⁷ Maria Mercedes de Pedroso y Sturdza (1914- ?), căsătorită în 1937 cu Richard de Dampierre.

⁹⁸ Richard Roger Emmanuel Étienne Pierre de Dampierre, viconte de Dampierre, duce de San Lorenzo Nuovo (Paris, 13 ianuarie 1916-Florența, 30 noiembrie 2004), fiul ducelui Roger de Dampierre și al Vittoriei Ruspoli, fiica lui Emanuel Ruspoli, soțul Cocuței Conachi. S-a căsătorit la Biarritz, în 24 iulie 1937, cu Maria Mercedes de Pedroso y Sturdza.

⁹⁹ Ecaterina (Cocuța) Conachi-Vogoride (2 aprilie 1831-22 februarie 1870), fiica marelui logofăt Costache Conachi și a Smarandei Negri-Donici. S-a căsătorit, prima dată, cu caimacamul Nicolae Vogoride al Moldovei, la 2 iunie 1846. A doua oară, s-a căsătorit la Roma, la 10 iunie 1864, cu prințul Emanuele Ruspoli, cu care a avut cinci copii: Costantino (14 ianuarie 1865-29 aprilie 1889), Eugenio (Țigănești, 6 ianuarie 1866-4 decembrie 1893), Mario (Țigănești, 16 octombrie 1867-16 ianuarie 1963), Caterina (Țigănești, 15 noiembrie 1868-12 august 1912) și Margherita (7 februarie 1870-5 iunie 1970).

¹⁰⁰ Emanuele Francesco Maria, principe Ruspoli (Roma, 30 decembrie 1837-29 noiembrie 1899), principe de Poggio Suasa, deputat și senator al Regatului Italiei. Căsătorit cu Cocuța Conachi-Vogoride, cu Laura Carraciolo și cu Josephine Mary Beers-Curtis.

poetul Vasile Alecsandri și cu mulți oameni politici. Și acea Cocuța Vogoridi-Conachi a fost o femeie energică, care și-a administrat averea cu o mână de fier, dar care avea și corespondență cu compatrioții ei.

N.D.I.: *Avere pe care au pierdut-o și au vândut conacul din Țigănești lui Tache Atanasiu.*

MDS: Eu am încercat să aflu unde este depozitată acea corespondență, care este cu siguranță foarte bine păstrată, dar nu se știe unde. N-am reușit să aflu. Deci, acest soț al verișoarei tatălui meu, Cichita de San Esteban, ambasadorul Richard de Dampierre, are o soră, Emanuella de Dampierre¹⁰¹, care a fost căsătorită cu fiul cel mai mare al regelui Spaniei, cu Don Juan, care, însă, fiind infirm, nu a putut succeda la Tron, succesiunea fiind trecută asupra fratelui mai mic, care a fost tatăl fostului rege Juan Carlos al Spaniei.

N.D.I.: *Să revenim la frații bunicului dumneavoastră.*

M.D.S.: Celălalt frate al bunicului meu se numea tot Grigore. De aceea atunci când se publică lucrări în care sunt menționați descendenți ai marilor familii un indice este întotdeauna util, pentru că doar în spațiul a patru generații avem nu știu câți Grigore, Mihai și Dumitru. Fratele mai mic al bunicului meu, am vorbit pe scurt despre el, a fost căsătorit cu o franceză. Deși n-a avut averea fratelui său, a trăit foarte mult în Franța, unde a dus o viață comodă dar nu mai mult de atât. În vremea războiului s-a refugiat în România, unde l-am cunoscut și eu. Copiii săi, așa cum am spus, au fost doamna Brătianu, Mihai – căsătorit cu Alice Cantacuzino – și Dimitrie, căsătorit cu Pulcheria Doiciu, proprietar al conacului de la Podoleni. Ei la rândul lor, i-am menționat, au doi fii.

N. D.I.: *Despre bunicul dumneavoastră ce ne puteți spune?*

¹⁰¹ Emanuelle de Dampierre (8 noiembrie 1913-3 mai 2012), fiica lui Roger de Dampierre și a Vittoriei Ruspoli. În 1935 s-a căsătorit cu fiul mai mare al regelui Spaniei Alfons al XIII-lea, Juan Enrique de Bourbon, duce de Segovia (1908-1975), cu care a avut doi copii. Divorțul celor doi soți a fost pronunțat în 1947 de un tribunal din București, fiind validat apoi la Curtea de Apel din Torino.

M.D.S.: Bunicul meu, Mihai Dim. Sturdza¹⁰², s-a căsătorit în 1908 cu Olga Mavrocordat¹⁰³, care avea de zestre două moșii lângă Iași: Miroslava¹⁰⁴, din partea tatălui ei, Alexandru Mavrocordat¹⁰⁵, și Popești, din partea mamei ei, Lucia Cantacuzino-Pășcanu¹⁰⁶. Bunicul meu, Mihai Sturdza, nu s-a distins prin realizări deosebite; era un pasionat vânător, îi plăceau călăria și viața la țară. El trăia o parte a anului la Dieppe, în vila moștenită de la tatăl lui, venea în România șapte sau opt luni pe an;

¹⁰² Mihai Dim. Sturdza (18 decembrie 1876-27 septembrie 1941), fiul lui Dimitrie M. Sturdza și al Ecaterinei Sturdza. Căsătorit în 1908, la Paris, cu Olga Mavrocordat, cu care a avut doi fii: Dimitrie și Gheorghe.

¹⁰³ Olga Mavrocordat (27 septembrie 1884-9 iulie 1971), fiica lui Alexandru (Mușunachi) Mavrocordat (9 iunie 1844-18 martie 1907) și a Luciei Cantacuzino-Pășcanu (19 mai 1862-27 martie 1930).

¹⁰⁴ Conacul de la Miroslava (județul Iași) a fost construit în jurul anului 1800 de Todiraș Balș, care l-a oferit ca zestre fiicei sale Catinca, la căsătoria acesteia cu logofătul Alexandru Mavrocordat. În anul 1825, aceștia au oferit conacul ca zestre pentru fiica lor, Maria (Marghioala), căsătorită cu Vasile Beldiman (m. 1853). Acesta și soția sa au reconstruit conacul din Miroslava, între anii 1849-1855, care a fost lăsat moștenire fiului său Alexandru Beldiman (1832-1898), căsătorit cu Smaranda Callimachi. În 1883 proprietar al moșiei și conacului de la Miroslava este Alecu Balș, a cărui soție, Elena Balș, vinde palatul în 1893 lui Vladimir Ghițescu. În 1895 palatul este cumpărat de Constantin Langa (1829-1914), care în 1900 vinde moșia și conacul lui Alexandru (Mușunachi) Mavrocordat. Acesta reamenajează conacul și construiește turnul cu trei etaje, montând blazonul familiei pe fațada clădirii. În anul 1918, fiica lui Alexandru Mavrocordat, Olga Mavrocordat-Sturdza, donează conacul de la Miroslava (împreună cu 18 hectare de grădină, livadă și viță-de-vie, plus 100 de ha teren arabil, cumpărat) pentru înființarea unui Orfelinat agricol „Olga M. Sturdza”, care întreținea 80 de orfani. Olga Sturdza era președinta Societății „Ocrotirea orfanilor de război”. La 1 noiembrie 1919 în conacul de la Miroslava se înființează o Școală de agricultură, care a funcționat până în 1946. Vezi Sorin Iftimi, Ioana Cioflâncă, *Palatul Beldiman-Mavrocordat-Sturdza de la Miroslava (Liceul Agricol)*, în „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului de Istorie al Moldovei, (serie nouă), XIII-XV, Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași, 2007-2009, p. 181-192.

¹⁰⁵ Alexandru (Mușunachi) Mavrocordat (9 iunie 1844-3/18 martie 1907, Paris), fiul lui Alexandru Mavrocordat (Fanar, 1802- Atena, 1858) și al Mariei Schina (Atena, 1819-Miroslava, 1900). Din căsătoria cu Lucia Cantacuzino-Pășcanu a avut trei copii: Olga, Maria (20 iulie 1885-17 mai 1976; căsătorită în 1904 cu Paul Moruzi și, din 1921, cu Pericle Arghiropol) și George (1887- 22 iulie 1907).

¹⁰⁶ Lucia Cantacuzino-Pășcanu (19 mai 1862-27 martie 1930), fiica marelui vornic Lascăr Cantacuzino-Pășcanu (1801-1885) și a Luciei Noessens (Belgia, 1836-Popești, Iași, 1895). S-a căsătorit cu Alexandru (Mușunachi) Mavrocordat, de care a divorțat în 1900.

bunica mea stătea mult mai puțin la Dieppe și mai mult la Iași, unde-și avea casa și gospodăria și sediul administrației. Averea Sturdza a fost administrată de fapt de bunica mea, și nu de soțul ei, care era adevăratul proprietar.

N.D.I.: *Trebuie să precizăm că bunicii dumneavoastră, Olga Mavrocordat și Mihail Sturdza, aveau o avere impresionantă, reunită sub denumirea Administrația Domeniilor Sturdza, ce cuprindea mai multe moșii și conace în județele Iași, Neamț și Botoșani. Proprietățile Olgăi Mavrocordat, situate în județul Iași, au fost următoarele: moșia de la Popești (338 ha teren arabil¹⁰⁷, 2500 ha pădure¹⁰⁸), via de la Cotnari (10 ha¹⁰⁹), moșia Bulbucani (comuna Gropnița; în suprafață de 180 ha¹¹⁰), moșiile Cosițeni și Sprânceana (comuna Podu Iloaiei; 1303 ha moștenite de la Lucia Cantacuzino-Pășcanu¹¹¹); moșia Miroslava (110 ha, donate Orfelinatlui „Principesa Olga Sturdza”¹¹²). Proprietățile lui Mihail D. Sturdza din județul Iași erau următoarele: moșia Păușești (430 ha teren și 1144 ha pădure¹¹³), moșia Cilibiu (comuna Golăiești, 300 ha teren, 150 ha pădure¹¹⁴), moșia Țuțora (2294 ha înainte de reforma agrară¹¹⁵, după expropriere rămânând cu 150 ha teren, 180 ha*

¹⁰⁷ *Anuarul „Socec” al României Mari.1924-1925, vol. II. Provincia*, direcțiunea N. Melbert, București, Editura Socec et Co, p. 417.

¹⁰⁸ Theodor Zaboloteanu, *Amintiri despre Olga M. Sturdza*, în *loc. cit.*, p. 214.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 215.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 216.

¹¹¹ *Anuarul „Socec” al României Mari.1924-1925, vol. II. Provincia*, p. 416. Moșia Sprânceana (localitate care nu mai există astăzi) avea 300-400 ha, conform administratorului Theodor Zaboloteanu (cf. Theodor Zaboloteanu, *Amintiri despre Olga M. Sturdza*, în *loc. cit.*, p. 215).

¹¹² *Anuarul „Socec” al României Mari.1924-1925, vol. II. Provincia*, p. 415.

¹¹³ *Ibidem*, p. 413. După Theodor Zaboloteanu moșia Sturdza de la Păușești ar fi avut 300 ha teren și 3000 ha pădure. Cf. Theodor Zaboloteanu, *Amintiri despre Olga M. Sturdza*, în *loc. cit.*, p. 215.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 216. După alte surse, moșia lui Mihai.D. Sturdza de la Cilibiu avea 420 ha. Cf. *Anuarul „Socec” al României Mari.1924-1925, vol. II. Provincia*, p. 414.

¹¹⁵ *Anuarul „Socec” al României Mari.1924-1925, vol. II. Provincia*, p. 419. În 1925 moșia era în expropriere.

*pădure*¹¹⁶), *moșia Mădârjac (500 ha pădure*¹¹⁷) și *moșia Cristești (comuna Holboca, județul Iași*¹¹⁸). În județul Neamț Mihai D. Sturdza era proprietarul *moșiei Hangu (75000 ha pădure, înainte de reforma agrară*¹¹⁹; *30000 ha pădure, după expropriere*¹²⁰), iar în județul Botoșani *moștenise de la tatăl și bunicul său moșia Flămânzi (12000 ha*¹²¹).

M.D.S.: Bunica mea, Olga Sturdza, a administrat toate aceste moșii cu o mână de fier, cu multă raționalitate și economie, ținând seama că ducea o viață la Iași destul de retrasă. Avea un personal compus din 4 sau 5 persoane, care îi era suficient pentru modul ei de viață: primea rar, nu primea multă lume deodată. Avea bucătăreasă, cred că avea o femeie în casă cel puțin, pentru că era o casă mare¹²², un fecior care servea la masă – Chirilă; vizitiul Niculae Halaga a devenit șofer când s-a cumpărat automobilul; exista o cameristă germană, Fräulein Elsa, care ținea evidența tacâmurilor, a cearșafurilor și a rufăriei din casă. Și

¹¹⁶ Theodor Zaboloteanu, *Amitiri despre Olga M. Sturdza*, în *loc. cit.*, p. 217.

¹¹⁷ *Anuarul „Socec” al României Mari. 1924-1925, vol. II. Provincia*, p. 415. În aceeași localitate – conform Anuarului „Socec” – Lucia Cantacuzino, soacra lui Mihai D. Sturdza, deținea 400 de ha pădure.

¹¹⁸ În *Anuarul „Socec” al României Mari. 1924-1925, vol. II. Provincia*, p. 415 Mihai D. Sturdza apare ca proprietar al moșiei Holboca-Cristești, dar nu se menționează suprafața terenului.

¹¹⁹ *Anuarul „Socec” al României Mari. 1924-1925, vol. II. Provincia*, p. 507.

¹²⁰ După amintirile regretatei doamne Ileana Sturdza.

¹²¹ În 1925 moșia Flămânzi – în suprafață de 12000 ha – fusese expropriată și aparținea statului. Cf. *Anuarul „Socec” al României Mari. 1924-1925, vol. II. Provincia*, p. 62.

¹²² Theodor Zaboloteanu – născut în 1914, orfan de război și fost contabil principal și administrator general al moșiilor pricipesei Olga Sturdza în perioada 25 octombrie 1937-15 august 1949 – descria astfel casa Olgăi Sturdza din Iași, situată pe strada Carol, nr. 17: „Principesa avea aici, la Iași, un atelier mare, care avea legătură cu o ușă care dădea în casa, locuința D-sale, așa-zisul palat. Era o casă cu parter, mai multe camere care dădeau din una în alta. Clădirea era în formă de L. (...) Toată clădirea veche avea mai multe camere; în mijloc era dormitorul, alături de dormitor era biroul unde-și primea vizitatorii, mai bine zis cei cu care aveau relații, fie de servicii personale sau musafirii. La mijloc [era] un hol încăpător, parcă mai înalt decât camerele, care avea sus un luminator. În hol, în stânga, aproape de ușa principală de intrare, era un birou mic, unde lucra secretarul particular al Principesei Olga M. Sturdza” (Theodor Zaboloteanu, *Amintiri despre Olga M. Sturdza*, în *loc. cit.*, p. 209).

tot la Iași era administrația centrală a moșiilor¹²³, dirijată de unul sau doi contabili și de un administrator¹²⁴, care era și administrator, în același timp, al celor două sau trei moșii de lângă Iași. Eram copil, nu îmi mai aduc bine aminte, însă era și acolo o cancelarie unde – copil fiind – mă duceam să văd creioanele colorate și alte lucruri de felul acesta care interesau întotdeauna copiii de vârsta mea.

N.D.I.: *Cum se realiza administrația acestor moșii întinse?*

M.D.S.: Administrația moșiilor era ceva aparte: la conace, bineînțeles, era un paznic, care era unul dintre pădurarii locului. La Hangu¹²⁵ era moșia cea mai mare; acolo era un întreg escadron de pădurari, comandați de un pădurar șef. Țin minte, o dată la trei sau patru luni, era o reuniune a pădurarilor, era mama care administra moșia Hangu, am să vă spun și de ce mama și nu tata. Veneau toți acești bărbați îmbrăcați în sumane. Valea Bistriței era atunci ca și acuma o regiune bogată. Caracterul economic al regiunilor din România nu depindea, în primul rând, de proprietarii de moșii, depindea de situația economică în general. La moșia noastră de la Hangu, unde populația avea stare, noi eram respectați și relațiile erau foarte bune. Copiii se botezau de către familie, relațiile cu țăranii erau prietenoase. Cealaltă extremă era moșia

¹²³ Același administrator, Theodor Zaboloteanu, descria astfel sediul administrației din Iași: „În spate, legat de clădirea Principesei, se mai aflau niște anexe cu mai multe camere, unde locuiau oamenii de serviciu. În curte, în spate, se mai afla o clădire compusă din două camere și un antreu: în una se afla administratorul general, pe atunci un pensionar, fost administrator financiar, și casieria, iar camera cealaltă era pentru contabilitate. În fundul curții se afla un grajd pentru cai, cu pod pentru hrana cailor, în suprafață de circa 200 m[etri] pătrați, un manej pentru cai, unde grăjdarii îi plimbau și îi învățau cum să fie blânzi, când vor pune harnașamentul pe ei să fie puși la docar sau trăsură. Tot în acest manej, într-un colț, era casa pentru câini și un om care îi îngrijea. Erau câinii de vânatoare, circa până la 30-40, de toate rasele. Cu aceștia pleca prințul Mihail Sturdza, soțul Princesei Olga, la vânatoare” (Theodor Zaboloteanu, *Amintiri despre Olga M. Sturdza*, în *loc. cit.*, p. 209).

¹²⁴ Administratori generali ai moșiilor Olgăi Sturdza au fost Neculai Vrânceanu și, din 1937 până în 1949, Theodor Zaboloteanu.

¹²⁵ Conacul din Hangu (județul Neamț) a fost construit la finele secolului al XIX-lea, pe moșia cumpărată de Smaranda Sturdza, soția domnitorului Mihail Sturdza, de la cnejii Cantacuzini. Conacul a fost transformat, extins și modernizat între 1933-1938 de către Dimitrie M. Sturdza.

Flămânzi, vecină cu moșia Bosanci, acolo unde izbucniseră războaiele. Războaiele izbucniseră din diferite motive, care iarăși nu țineau de calitățile sau defectele personale ale familiei Sturdza. Acolo noi eram detestați și nu țin minte ca cineva – nici mama, nici bunica mea, nici unchiul meu – să se fi dus vreodată acolo, într-atât le era dezagreabilă ideea că vor avea de-a face și vor trebui să se întâlnească cu țărani din partea locului, care detestau proprietarul de moșie.

N.D.I.: *A mai rămas ceva din casele acestea? La Flămânzi? La Cristești?*

M.D.S.: La Flămânzi nu a fost niciodată un conac. Era un căsoi mare – cred că există și azi – care era locuit de arendaș sau de administratorul arendașului. La Cristești¹²⁶, lângă Iași, era un vechi și frumos conac, așezat la margine de râu, care a fost bombardat și a dispărut imediat după război. Acolo, la conacul din Cristești, era dusă toată biblioteca și arhiva domnitorului Mihail Sturdza, corespondența lui cu consulii ruși, arhiva sa particulară, cărțile lui – dintre care au rămas foarte puține, pe care le am și astăzi – foarte frumos legate prin anii 1830-1840, aduse din Franța.

N.D.I.: *Înseamnă că de arhivă s-a ales praful? Nu a avut șansa să fie cumpărată de stat, cum a fost cazul arhivei familiei Rosetti-Roznovanu din castelul de la Stânca.*

M.D.S.: De arhivă s-a ales praful și această arhivă a fost, de altfel, căutată imediat după război de directorul de atunci al Arhivelor, Gheorghe

¹²⁶ Conacul din Cristești a fost construit de Alexandru M. Sturzescu, fiind cumpărat în 11/24 august 1905 de către Mihail Dimitrie Sturdza (18 decembrie 1876-27 septembrie 1941), nepotul domnitorului Moldovei, Mihail Sturdza. Conacul – care a adăpostit prețioase colecții și o importantă bibliotecă – a fost distrus în timpul bombardamentelor sovietice din 1944. Theodor Zaboloteanu descria astfel, în 1995, conacul Sturdza de la Cristești: „Palatul de la Cristești, construit pe un deal înalt, în marginea satului Cristești, înconjurat de un parc frumos, cu pomi de toate felurile, împrejmuit cu gard de fier și cu alei bine îngrijite, căci și aici era administrator al moșiei Cristești și la palat era o menajeră, care se ocupa de curățenie. Palatul era cu etaj, avea mobile și o bibliotecă cu diferite cărți. Când a început devastarea lui, cu foarte mare greutate am putut să mă deplasez acolo și, chiar reținut de comuniștii închipuiți, de-abia am reușit să pun mâna pe o parte din cărțile din bibliotecă, le-am aranjat în clituri (pachete) și am angajat 15 căruțe cu oamenii din Cristești și Țuțora și nu am avut altă posibilitate unde să le depozitez decât în cafusul bisericii din Țuțora, care au dispărut și de acolo” (Theodor Zaboloteanu, *Amintiri despre Olga M. Sturdza*, în *loc. cit.*, p. 218).

Ungureanu¹²⁷, care n-a reușit s-o găsească. Cărțile erau toate aruncate în curte, după sistemul comunist, și serveau drept combustibil pentru sobe. Arhiva, spunea Ungureanu – nu știu dacă e adevărat – ar fi fost luată de ruși. Dintre portretele care erau la Cristești a dispărut doar unul, acela al generalului Kisseleff¹²⁸. Celelalte au fost salvate, datorită unor împrejurări favorabile, de mama: vorbesc de portretul țarului Nicolae I, al domnitorului Mihail Sturdza, al altor membri ai familiei. Acele portrete sunt iarăși la mine, moștenite în virtutea dreptului – în cazul amintirilor de familie – al fiului cel mai mare. După cum am și o serie de cărți, tot din biblioteca domnitorului, cele mai multe desperechiate, foarte frumos legate și interesante din punct de vedere al conținutului.

N.D.I.: *Ce alte moșii au mai avut strămoșii dumneavoastră în Moldova?*

M.D.S.: Altă moșie a familiei era la Cilibiu, moștenită de la prima soție a domnitorului, de la Safta Rosetti. Conacul – cum e cazul multora dintre moșiile Moldovei – era un căsoi, probabil aranjat cu tot confortul. Mama își aducea aminte că, tânără căsătorită fiind, s-a dus să-l viziteze. Acolo erau și mormintele unora dintre înaintașii noștri, morminte pe care le-am adus eu la Iași, în anii 1960, la cimitirul *Eternitatea*. Mai era un conac la Miroslava, al bunicii mele Olga Sturdza, născută Mavrocordat, iarăși o casă de aspect oarecare, nu urâtă, care mai există și azi. Peste tot, mobilierul a dispărut până la ultimul scaun, nu mai există nimic. La Păușești¹²⁹ nu era un conac, ci

¹²⁷ Gheorghe Ungureanu (8 martie 1907, Hangu-29 decembrie 1975, Iași), arhivist (din 1927) și director al Arhivelor Statului din Iași (1941-1969).

¹²⁸ Pavel Dimitrievici Kisseleff (Moscova, 19 ianuarie 1788-26 noiembrie 1872, Paris), conte, general și diplomat rus. Președinte plenipotențiar al Divanurilor Principatelor Române în ultimii ani ai administrației militare ruse (noiembrie 1829-aprilie 1834).

¹²⁹ O descriere exactă a moșiei și conacului Sturdza de la Păușești ne-a lăsat același Theodor Zaboloteanu, administratorul general al moșiilor principesei Olga Sturdza: „Moșia Păușești, cu circa 300 ha, și pădurea Păușești, cu circa 3000 ha [erau] proprietatea prințului Mihail Sturdza. Pădurea avea un brigadier și 1-2 pădurari. Aici, cântarul era fixat sus, în Dealul Mare, unde avea și un conac format din 2 camere, antreu, balcon și bucătărie. Un grajd pentru un cal al contabilului care se ocupa cu cântărirea lemnului de foc și construcție, care se vindeau pe bază de boniere tipărite și prevăzute cu ștampila prințului sau a prințesei și care erau primite de către brigadier, contabil sau un pădurar

iarăși un fel de căsoi. Un conac frumos și singurul care mai există și astăzi este cel de la Popești¹³⁰, de lângă Iași, care a aparținut străbunicii mele, Lucia Cantacuzino-Pășcanu. Nu este un conac Sturdza, deși am văzut că vărul meu – Dimitrie, omul de afaceri – a pus pe fațada conacului o stemă Sturdza foarte mare, care – desigur! – ar inspira multă mirare înaintașilor dacă ar vedea-o. Acest conac de la Popești, așa cum am spus, este singurul care a scăpat, distrus, dar în picioare, golit de mobilier, ca peste tot. Acolo a fost instalat, ca în multe conace

delegat de aici, de la administrația generală din Iași (...). În sat la Păușești era un palat mare, cu etaj și balcon în față, cu etaj cu mai multe camere încăpătoare, toate prevăzute cu mobilă confecționată din nuc sau stejar, cu o bibliotecă sus cu cărți de valoare și erau încuiate. Administratorul locuia în două camere, la parter. În curte avea un grajd mare cu caii de muncă pe moșie. În curtea palatului mai erau niște atenanse mai mici, pentru alimente pentru muncitorii angajați, și la ieșirea din curtea palatului mai era construită o casă cu două camere și balcon, [în] care, pentru orice eventualitate, locuia ajutorul de administrator. Cu strângere de inimă vă scriu aici că, atunci când a venit la conducere Partidul Comunist, răufăcătorii din satul Păușești și poate chiar aceia pe care principesa Olga i-a ajutat cu lemne de foc și construcție pentru casă în mod gratuit, au devastat acest palat și i-au dat foc și a ars până la temelii¹²⁹ (Theodor Zaboloteanu, *Amintiri despre Olga M. Sturdza*, în *loc. cit.*, p. 215-216).

¹³⁰ Conacul din Popești a fost construit între anii 1880-1890 de Alexandru (Mușunachi) Mavrocordat, pe moșia primită ca zestre de soția sa Lucia Cantacuzino-Pășcanu. Moșia fusese cumpărată în 1843 de aga Lascarache Cantacuzino-Pășcanu de la familia Paladi, care construise aici un prim conac, prin anii 1830-1840. În urma divorțului soților Mavrocordat, în 1900, la Popești a rămas Lucia Cantacuzino-Pășcanu, după decesul căreia conacul a intrat în posesia fiicei sale Olga, căsătorită cu Mihai Dimitrie Sturdza. În anul 1939, Olga Sturdza a lăsat conacul și moșia în administrarea fiului său, Gheorghe Sturdza și a soției sale, Margareta Kvaal. Administratorul domeniilor familiei dumneavoastră, Theodor Zaboloteanu, descria astfel moșia și conacul de la Popești: „Moșia din comuna Popești, de circa 400 de ha, se întindea din marginea satului Popești și până sub pădure. Pădurea avea o suprafață de aproximativ 2500 ha. Era organizată cu un brigadier și cu 12 pădurari, cu locuințe în ponturile pentru pază. Toți erau plătiți lunar și aveau dreptul să-și aibă, pe lângă pădure, vite necesare unei gospodării, care pășteau în poenile din jurul cantonului. (...) Palatul de la Popești, situat în marginea satului Popești, [era] prevăzut cu un parc frumos cu pomi. Palatul era frumos ornamentat, cu etaj, după cât îmi amintesc, cu camere frumos construite, cu parchet pe jos și era păstrat într-o curățenie exemplară. Lângă palat, în partea de miazăzi, era biserica. Mai la o parte de palat era o casă unde locuia administratorul moșiei. În perioada mea am găsit ca administrator pe Teodor Iordăchescu, apoi Petru Vosiaș, care a funcționat până la evacuare” (Theodor Zaboloteanu, *Amintiri despre Olga M. Sturdza*, în *loc. cit.*, p. 214-215).

din România, un ospiciu pentru copii bolnavi, în cazul de față copii handicapați. Era un imobil cu totul nepotrivit pentru asemenea afectări.

Vărul meu primar, Dimitrie Sturdza, omul de afaceri, a revenit în România după 1990 și – cu foarte mult merit, curaj și cu oarecare fantezie – s-a apucat să refacă conacul pe care l-a redobândit la Popești. Cu multă cheltuială, a restaurat, la început, fațada și exteriorul clădirii, după care s-a apucat de interioare, astfel încât astăzi conacul din Popești este locuibil. Pentru a-i lăsa mână cu totul liberă la îndeplinirea planurilor lui, i-am cedat, cadou, partea mea din imobilul de la Popești.

N.D.I.: *Care va deveni o casă de vacanță?*

M.D.S.: Știu și eu? Va servi la recepții – cred – particulare pentru anturajul vărului meu, nu pentru el, care va veni destul de rar, cred, în România, nu știu. La Hangu, unde erau câteva zeci de mii de hectare de pădure, nu exista un conac. Pădurea a fost cumpărată de către domnitor de la familia Cantacuzino din Rusia, care scăpătase și vânduse bunurile din România. Era o casă a administrației, foarte urâtă dar funcțională. Tatăl meu¹³¹ când s-a căsătorit, în 1933, a primit drept viitoare reședință a sa – proprietatea aparținea încă bunicilor, tatălui său – domeniul Hangu. Părinții mei au făcut diferite amenajări, au făcut din acea clădire a administrației o casă mai arătoasă, dar nimic deosebit¹³².

N.D.I.: *Pe moșia de la Hangu era și palatul cnejilor Cantacuzini de la Durău. Ce a mai rămas din el?*

M.D.S.: Nu a mai rămas nimic. Nu a fost expropriat. A fost cumpărat împreună cu moșia, cu tot ce era pe el și nu mai putea fi folosit decât eventual ca fortificație. Dar era o fortificație făcută de fratele lui Vasile Lupu, pe la 1640, care a servit cât a servit, mai ales împotriva tâlharilor.

¹³¹ Dimitrie M. Sturdza (16 martie 1909-2 iunie 1938), fiul lui Mihai D. Sturdza (1876-1941) și al Olgei Mavrocordat. Căsătorit în 1933 cu Ileana (Elena) Manu.

¹³² Regretata doamnă Ileana Sturdza rememora astfel acele momente: „În iunie 1933 ne-am căsătorit și am plecat la Iași, iar de aici la Hangu, pe Valea Bistriței, unde socrul meu [Mihai D. Sturdza] avea o pădure pe care ne-a dat-o nouă în administrare. O pădure de molizi, brazi și fagi, în suprafață de 30 000 ha. Am transformat vechea cabană de vânatoare de aici într-o casă corespunzătoare nevoilor noastre. Când a fost terminată, casa a ars până în temelii, focul iscându-se de la o scânteie ce căzuse pe acoperișul de șindrilă. (...) Tot ce era în casă a fost salvat”.

Era o semi-fortăreață pentru vremea aceea, nu era foarte mare: patru turnuri și o incintă. Ruina am văzut-o, ruină este și astăzi. Nu se mai poate face nimic. La Hangu, casa unde am copilărit eu a fost inclusă în barajul hidro-electric de la Bicaz, care a inundat toată Valea Bistriței, până mult mai sus. Satele au fost rase, casa la fel, așa că nici din acel conac n-a mai rămas nici urmă, e pe fundul lacului. Cineva mi-a spus că s-a plimbat cu barca și că a văzut fundațiile casei în fundul apei, ceea ce este posibil. În orice caz, pentru mine rămâne doar o amintire din copilărie.

N.D.I.: *Părinții dumneavoastră când s-au căsătorit?*

M.D.S.: Tatăl meu s-a căsătorit în 1933 cu Ileana Manu¹³³, fata generalului Gheorghe G. Manu¹³⁴, aghiotant regal al lui Carol al II-lea și fost aghiotant – în tinerețe – al regelui Ferdinand I. Soția lui, Elena Manu¹³⁵, născută Mavrodi, era fata Elenei Mavrodi¹³⁶, mare doamnă de onoare a reginei Maria. Din partea mamei, familia era legată de o anumită prietenie cu familia regală, până în momentul când la București a apărut doamna Lupescu¹³⁷. În acel moment majoritatea foștilor prieteni sau relații mai amicale ale lui Carol al II-lea s-au îndepărtat de el, pentru a nu avea de-a face cu camarila formată în jurul suveranului.

Așa cum am spus, mama era fata generalului Manu. Acesta, la rândul său, era fiul altui general Gheorghe Manu, cu care este deseori

¹³³ Ileana (Elena) Manu (16 mai 1915-10 septembrie 2006), fiica generalului Gheorghe G. Manu și a Elenei E. Mavrodi. S-a căsătorit în 4 iunie 1933 cu Dimitrie M. Sturdza, cu care a avut doi copii: Mihai Dim. Sturdza și Elena (Lala) Sturdza.

¹³⁴ Generalul Gheorghe G. Manu (25 decembrie 1876-21 ianuarie 1953), fiul generalului Gheorghe I. Manu și al Alexandrinei Cantacuzino. Căsătorit în 2 iulie 1914 cu Elena E. Mavrodi, cu care a avut patru fiice: Ileana, Alexandrina, Manuela și Magda.

¹³⁵ Elena E. Mavrodi (Berlin, 27 martie 1889-București, 21 aprilie 1987), fiica Elenei Greceanu și a lui Eugeniu Mavrodi. S-a căsătorit cu generalul Gheorghe G. Manu.

¹³⁶ Elena Greceanu-Mavrodi (24 decembrie 1863-8 septembrie 1941), fiica Mariei-Frieda Steege (1843-1900) și a lui Gheorghe Greceanu (1835-1878). S-a căsătorit cu diplomatul Eugeniu Mavrodi (7 februarie 1859-13 noiembrie 1915), cu care a avut patru copii: Elena Manu, Georges Mavrodi, Maria Magdalena Mavrodi și Nicolae Lucian Mavrodi. Doamnă de onoare a reginei Maria a României.

¹³⁷ Elena Lupescu (15 septembrie 1895-7 iulie 1977), favorita și, din 1947, soția regelui Carol al II-lea al României.

confundat de istorici. Generalul Gheorghe Manu¹³⁸, bătrânul – șef al Partidului Conservator și ministru de Război în 1877-1878 – a fost căsătorit cu Alexandrina Cantacuzino¹³⁹, mătușa viitorului savant biolog Ioan Cantacuzino¹⁴⁰. Era fiul lui Iancu Manu¹⁴¹, fost caimacam domnesc înainte de alegerea lui Cuza. Acesta a fost căsătorit cu Alexandrina Ghica. Familia Manu face parte din vechile familii ale marii boierimi de origine grecească. Iancu Manu era văr primar – prin mama sa, născută Văcărescu¹⁴² – cu domnitorul Bibescu¹⁴³, cu Barbu Știrbey, domnitorul Munteniei, și cu Alexandru Ipsilanti¹⁴⁴, conducătorul revoluției grecești de la 1821. Este foarte curios – dar foarte explicabil, în același timp – că între familiile române și rudele lor grecești s-a instaurat, după domniile pământene, un fel de prăpastie; nu se mai vorbea de aceste înrudiri, deși corespondența continua, rudele se vizitau, dar nimeni din familiile boierești române nu mai menționa faptul că avea rude fanariote, grecești foarte apropiate.

¹³⁸ Generalul Gheorghe (George) I. Manu (24 iulie 1833-16 mai 1911), fiul caimacamului Ioan Manu (1803-1874) și al Anei Ghica (1810-1872). A fost general, om politic conservator, ministru în mai multe guverne și prim-ministru al României (5 noiembrie 1889-15 februarie 1891).

¹³⁹ Alexandrina Cantacuzino (15 mai 1835-3 august 1916), fiica marelui vornic și caimacam Constantin Cantacuzino (1791-1879) și a lui Zoe Slătineanu (m. 1839). S-a căsătorit la Budești (Călărași) cu generalul Gheorghe I. Manu.

¹⁴⁰ Dr. Ioan Cantacuzino (25 noiembrie 1863-14 ianuarie 1934), savant și microbiolog, fondatorul școlii române de imunologie și patologie. Profesor universitar și membru al Academiei Române.

¹⁴¹ Vornicul Ioan Manu (1803-1874), mare agă (1846) și caimacam al Țării Românești (1857-1858). S-a căsătorit la Budești (Călărași), în 23 ianuarie 1827, cu Anica Ghica (fiica banului Alexandru Scarlat Ghica și a Ecaterinei Năsturel-Herescu), cu care a avut trei copii: George, Alexandru și Constantin.

¹⁴² Smaranda Văcărescu, soția marelui logofăt al Țării Românești Mihail Manu (1762-1838).

¹⁴³ Gheorghe Bibescu (26 aprilie 1802-1 iunie 1873, Paris), fiul marelui vornic Dimitrie Bibescu. Domnitor al Țării Românești (20 decembrie 1842/1 ianuarie 1843-13/25 iunie 1848). Frate cu domnitorul Barbu Știrbey.

¹⁴⁴ Alexandru Ipsilanti (12 decembrie 1792-31 ianuarie 1828), fiul domnitorului fanariot al Moldovei și Țării Românești, Constantin Ipsilanti și nepot al domnitorului Alexandru Ipsilanti. General în armata rusă, șef suprem al Eteriei și conducător al revoluției grecești de la 1821.

Familia Manu, luând și ea exemplul, prefera să nu vorbească de familia Ipsilanti. Domnitorii pământeni Bibescu și Știrbey n-au pomenit niciodată de Alexandru Ipsilanti. Era vărul lor primar, totuși!

N.D.I.: *Nu era* politically correct!

M.D.S.: Nu era *politically correct*, exact. Nu era bine. Mihail Sturdza, domnitorul pământean, era fiul unei Callimachi, nume fanariot prin excelență. Nu se vorbea de aceste lucruri. Ion Ghica, nu mai spun, marele patriot român, avea rude grecești câte vrei, dar nu dădea bine să se vorbească de asta. Există un foarte puternic curent antigrecesc, astăzi s-au uitat invectivele împotriva grecilor. E adevărat că grecii au considerat multă vreme că vin în Țările Române ca în niște colonii menite să-i îmbogățească. Dar, n-au făcut numai lucruri rele. Grecii au adus spiritul educativ în Țara Românească. Filantropia, cuvânt grecesc, este de inspirație grecească. Marile spitale, toate, și la Iași și la București, au fost făcute după modelul grecilor de la Constantinopol. Călugărești bisericești – chiar dacă jumătate din ele încăpute pe mâinile călugărilor greci – nu erau lucruri pe care le poți critica așa, din principiu.

Din partea mamei, ca să închei capitolul familiei Manu, este o descendență din vechea mare boierime românească, rudă cu Kretzuleștii, cu Văcăreștii, cu Filipeștii, cu familia Florescu.

N.D.I.: *La conacul familiei Manu din Budești ați fost?*

M.D.S.: Am fost la Budești în 1944, în refugiu, pe vremea bombardamentelor. Era și acolo, la Budești, un vechi conac, acel al boierilor Năsturel-Herescu, cred, trecut prin moștenire la familia Manu¹⁴⁵. Dar, iarăși, mai ales după ce ai trăit multă vreme în Occident și vezi ce înseamnă castelele și palatele din Occident, rămâi uimit când auzi vorbind pe români de palate și de castele în legătură câteodată cu clădiri care sunt conace foarte frumoase, dar n-au nimic monumental. Existau câteva excepții dar – în cele mai multe cazuri – sunt case de

¹⁴⁵ Conacul din Budești (județul Călărași) a fost construit în anul 1827 de către banul Alexandru Scarlat Ghica și a trecut, prin dotă, în posesia vornicului Ioan Manu. Conacul – devastat în timpul Primului Război Mondial – a fost restaurat în anul 1924 de către diplomatul Constantin G. Manu (1871-1959), ultimul proprietar al moșiei. Conacul a fost demolat în anii ce au urmat căderii regimului comunist, după 1989.

țară, mai încăpătoare. Și dacă sunt aici descrise – de istoricii de artă, chiar – drept palate și castele, este pentru că nivelul de trai în Principatele Române era așa de scăzut, țăranii trăiau în bordeie, acoperite cu șindrilă sau cu stuf sau cu ce se nimerea, încât o casă, fie și acoperită cu tablă, era imediat palat. Țin minte că la Iași erau câteva clădiri cu două etaje, ceea ce imediat, din principiu, era „palat”: palatul Braunstein, un centru comercial în Piața Unirii din Iași, un magazin mai mare. Era socotit „palat” pentru că avea două etaje.

N.D.I.: *Multe clădiri comerciale din perioada „Belle Epoque” și din perioada interbelică erau numite palate, de pildă palatul Vulturul Negru din Oradea. Deși în Transilvania aceste clădiri comerciale aveau patru-cinci etaje.*

M.D.S.: Exact. Și nouă, românilor, ne place. Adevăratele castele erau în Transilvania, cele ale aristocrației ungare. La noi existau, dar foarte puține, chiar dacă unele erau chiar frumoase.

N.D.I.: *Și foarte târzii!*

M.D.S.: Da, pentru că năvăleau turcii, năvăleau tătarii, năvăleau rușii și nu puteai să îți permiți să ai o casă mai arătoasă pentru că erai imediat jefuit de armatele de ocupație. Îți puneai averea în lăzi, lăzile în care cu boi și plecai spre munți. Voi încheia aici capitolul despre părinții mei.

N.D.I.: *Să ne vorbiți, vă rog, de frații tatălui dumneavoastră.*

M.D.S.: Tata a avut un frate mai mic, Gheorghe Sturdza, care s-a căsătorit în 1937 cu o norvegiană, Margareta Kvaal¹⁴⁶, care a trăit în Franța, unde a devenit cunoscută pentru talentele ei de grădinărit. Dar un grădinărit de foarte mare calitate, de horticultură. Ea a făcut un parc, nu prea mare, dar care este socotit printre curiozitățile botanice din Franța. Este vizitat și astăzi, se fac excursii organizate, cu explicații. Este frumos nu numai pentru cei care nu se pricep și care admiră florile și modul de dispunere a plantelor, dar și pentru specialiști, care găsesc acolo diferite exemplare rare, păstrate în condiții care necesită o îngrijire specială.

N.D.I.: *Unde este situat parcul creat de regretata Greta Sturdza?*

¹⁴⁶ Margareta (Greta) Kvaal (15 aprilie 1915-30 noiembrie 2009), fiica lui Albert Kvaal. Căsătorită în februarie 1937 cu Gheorghe Sturdza (1902-iunie 1997). Au avut împreună trei copii: Dimitrie (n. 1938), Gheorghe (n. 1940) și Erik-Ioan (n. 1943).

M.D.S.: Parcul este la Varrengeville, lângă Dieppe. Casa de la Dieppe – sau vila, sau palatul, cum vreți să-i spuneți – a fost bombardată în 1943 de englezi.

N.D.I.: *S-a mai refăcut o casă, acolo, pe locul ei?*

M.D.S.: Nu se putea, pentru că familia nu era acolo. Și primăria a făcut blocuri de locuințe. Locuințe, una mai urâtă ca alta, cum se făceau imediat după război, să aibă lumea unde să stea, practic. N-ai ce vedea.

N.D.I.: *Deci, la Dieppe familia Sturdza nu mai are nimic.*

M.D.S.: Nu. Acolo s-a operat succesiunea. S-au moștenit niște amintiri, mai ales. Mobila a fost bombardată, prădată, în fine. Au rămas doar fotografiile.

N.D.I.: *Care este succesiunea lui Gheorghe Sturdza?*

M.D.S.: Acest frate mai mic al tatălui meu are, la rândul său, trei fii. Cel mai mare, Dimitrie, este foarte cunoscut în România, apare des la televiziune, dă interviuri, este un om de afaceri care a reușit, prin efort și prin muncă, în Elveția, și care a depus eforturi considerabile pentru a reface conacul de la Popești. Un efort al cărui entuziasm este împărtășit doar de dânsul. Nici frații lui, nici eu nu am fost foarte dornici să participăm la o asemenea întreprindere. El a pus mult suflet acolo și a reușit să restaureze conacul. El, la rândul său, este căsătorit cu o germană, are un băiat și o fată. Nunta băiatului¹⁴⁷ a fost serbată la Iași, cu mare fast, cu o domnișoară al cărei nume nu prea intră în tradițiile familiei, dar care a promis că va face toate eforturile necesare pentru a se integra în spiritul noii familii în care a intrat prin căsătorie.

Ceilați veri ai mei se numesc Gheorghe¹⁴⁸ și Erik¹⁴⁹. Acesta din urmă este om de afaceri și bancher în Elveția și este căsătorit cu o grecoaică, Sofia. Fiecare din ei are câte un fiu.

¹⁴⁷ Ștefan Dimitrie Ferdinand Sturdza s-a căsătorit la Iași, în 10 octombrie 2004, cu Nina Irina Țândărică. Slujba religioasă a avut loc în Sala Voievozilor din Palatul Culturii și a fost oficiată de ÎPS Daniel, mitropolitul Moldovei și Bucovinei, azi Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

¹⁴⁸ Gheorghe Gh. Sturdza (n. 9 septembrie 1940), căsătorit cu Anne Gueury, cu care are trei copii: George-Alexandru (n. 19 decembrie 1964), Olga (n. 16 ianuarie 1973) și Marie-Elena (n. 28 octombrie 1978).

N.D.I.: *Să încercăm, vă rog, o evocare a bunicii dumneavoastră, Olga Sturdza.*

M.D.S.: Despre bunica mea Olga Sturdza¹⁵⁰ vreau să mai spun că în anii interbelici – o expresie care nu prea îmi place! – a condus o asociație de protecție a orfanilor de război, erau foarte mulți orfani de război, pe care într-un fel i-a crescut. A organizat un serviciu de infirmiere, de profesoare, de învățătoare, oferind acelei asociații și moșia cu conacul de la Miroslava, din ale cărei venituri să se întrețină educația câtorva sute de copii. Mulți dintre ei au ajuns în situații de răspundere – funcționari, ingineri, doctori – și, din când în când, mai aud de copiii aceluia care își amintesc că părinții lor au fost crescuți datorită asociației de ocrotire a orfanilor de război organizată de bunica mea. Bineînțeles, în timpul comunismului, legăturile acelea s-au distrus și chiar cei în cauză, oricât de mult ar fi beneficiat de filantropia, de fapta bună a bunicii mele, nu prea țineau să amintească vreo legătură, fie și spirituală, cu familia Sturdza.

Bunica mea, de asemenea, în tinerețe a avut aplecări către artă și a luat lecții de sculptură de la faimosul sculptor francez Rodin¹⁵¹. Revenită la Iași, a avut un mic atelier. În casă rămăsese o statuie a unei femei, dintr-o alegorie mitologică, rugându-se, probabil, zeilor. Statuia a fost și ea aruncată și spartă bucăți, am văzut-o și eu, prin anii '60, aruncată prin curtea unei școli de artă din Iași.

Cealaltă operă, de mai mare însemnătate, a bunicii mele a fost o statuie a Reîntregirii, inaugurată, cred, în 1927 sau 1928 – nu sunt sigur asupra datei – în fața actualei Biblioteci Universitare, la capătul

¹⁴⁹ Erik-Ioan Gh. Sturdza (n. 17 februarie 1943), căsătorit cu Françoise de Pigny și cu Irene Lemos. Are patru copii: Christine (n. 12 iunie 1977), Michaela (n. 7 iunie 1987), Constantin (n. 23 august 1989) și Tatiana (n. 22 mai 1992).

¹⁵⁰ Despre Olga Sturdza vezi studiul Rodicăi-Eugenia Anghel, *Olga Sturdza – contribuții privind viața și activitatea*, în „Arhivele Moldovei”, I-II, 1994-1995, Iași, Editura Fundației Axis, 1996; Laura Guțanu, *Olga Sturdza – principesa intelectuală în slujba comunității*, în volumul *Mihai Dim. Sturdza la 80 de ani. Omagiu*, editori Mircea Ciubotaru, Lucian-Valeriu Lefter, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 93-120; Theodor Zaboloteanu, *Amitiri despre Olga M. Sturdza*, în *Ibidem*, p. 207-219.

¹⁵¹ Auguste Rodin (12 noiembrie 1840-17 noiembrie 1917), sculptor, grafician și pictor francez.

străzii Carol care duce spre Universitatea din Iași și spre Copou. Era o statuie foarte frumoasă, care a fost inaugurată în prezența reginei Maria și a oficialităților ieșene. Monumentul înfățișa România Mamă strângând în brațe noile provincii alipite: Transilvania, Bucovina, Basarabia. Bineînțeles, primul lucru pe care l-a făcut noua primărie comunistă, în 1945, a fost de a distruge statuia, care – printre alte imagini blasfematorii – includea și reuniunea Basarabiei la România. Nu se putea tolera un asemenea scandal cu rușii la porțile Iașului.

N.D.I.: *Vă amintiți casa din Iași în care locuiau bunicii dumneavoastră?*

M.D.S.: Casa din Iași, unde locuia bunica mea, fusese cumpărată de străbunicul meu, beizadea Dimitrie, de la generalul Pillat. Era o casă vagon, fără nici un stil, dar avea o grădină foarte frumoasă în față, cu trandafiri. Casa era mare, avea niște coridoare pe trei aripi, care duceau în diferite atenanse. Într-o parte locuiau bunicii mei: erau marele salon și atelierul de sculptură al bunicii mele; mai era un fel de atelier cu acoperiș de sticlă, transparent, unde bunica mea picta. Altă aripă ducea spre sufragerie și spre bucătărie și atenanse. Cred că acolo fuseseră, la capăt, și grajdurile, transformate acum în garaj pentru mașină. Și, în sfârșit, o altă aripă, unde s-a construit, în cele din urmă, un mic etaj. Acolo locuiam, noi, copiii, din ce în ce mai mulți: sora mea și cu mine, apoi verii mei de care am vorbit, Dimitrie, Gheorghe și Erik, primul și ultimul născându-se chiar la Iași, în acea casă.

Totul a durat până în 1943, când – apropiindu-se frontul de România, de Moldova (și moldovenii știau la ce se pot aștepta de la ruși, mai avuseseră și alte ocazii plăcute de a se întâlni cu ei!) – Iașiul s-a cam golit. Bunica mea a cumpărat o casă în București, casă care mai există, de la un inginer german care își aduna lucrurile și pleca în Germania de frica războiului. În casă ne-am mutat în 1944 și am locuit acolo până în 1948 cu toții, când fratele mai mic al tatălui meu, cu soția lui și cu cei trei copii, au fugit din țară. Bunica mea, mama, sora mea și cu mine am rămas.

N.D.I.: *Bănuiesc că ați fost evacuați din acea casă, după instaurarea Republicii Populare?*

M.D.S.: Evident, nici nu se putea altfel. Am fost dați afară de acolo în 1950, încă socotindu-ne foarte norocoși că ni s-a dat un camion, nu foarte

mare, dar totuși un camion, în care am putut pune ce am vrut. Spre deosebire de alții, care au fost dați afară cu geamantanul și peste noapte. Noi am fost preveniți, cu două zile înainte, să alegem cam ce am lua să încăpă într-un camion. Țin minte acel camion, care a plecat încărcat cu niște dulapuri, dulapuri care aveau sertare, sertare pline cu lucruri. Și am fost evacuați în niște magazii de pe *Calea Dudești*, magaziiile unor negustori evrei, care plecau din țară spre Israel.

N.D.I.: *Au fost ani teribili pentru membrii fostei aristocrații.*

M.D.S.: Erau anii în care erau mari mișcări de populație instaurate de comunism: sașii deportați în Bărăgan, lumea politică românească aruncată la Canal sau prin pușcării, șvabii tot în Bărăgan, evreii plecau. Fostele familii, denumite burghezo-moșierești sau bestii de origine putredă, erau date afară – se spunea „dislocate” – și trimise în tot felul de maghernițe. Șoferul camionului era însoțit de doi oameni trimiși de către autoritățile care ne-au dat afară, de Securitate, să ajute la încărcatul și la descărcatul lucrurilor. Oamenii aceia, văzând că era vorba de femei și de copii, au refuzat să descarce lucrurile în acele magazii, socotind că sunt cu totul impropriei unei locuințe.

N.D.I.: *Ce soluție locativă ați găsit, în cele din urmă?*

M.D.S.: Tot discutând pe trotuar cu unii și cu alții, ni s-a indicat o casă foarte mică în Fundătura Făurari, fundătură care dădea pe Dudești. Strada de mai încolo era faimoasă pe vremea ei, strada *Crucea de Piatră*, unde era sediul tuturor prostituatelor și folosesc un termen mai elegant, din decență față de dumneavoastră. În Crucea de Piatră locuiau acum tot felul de cetățeni pașnici, pentru că damele de acolo fuseseră, la rândul lor, date afară și înghesuite toate într-un fost conac Kretzulescu, la Roșu, lângă București. Aici era un laborator de cercetare de fizică. Acolo toate instrumentele laboratorului au fost aruncate pe geam. Deși venise cineva de la Academia Română să încerce să le preia pentru Academie, organele noii orânduiri, în înțelepciunea lor, hotărâseră că la conacul Kretzulescu de la Roșu era bine să stea damele, la reeducare. Ce reeducare va fi fost acolo, nu știu. Le-a băgat pe toate într-o casă, toate, bineînțeles, supravegheate și urmărite, nu știu dacă s-au reeducat!

N.D.I.: *Poate mai bine le făceau laborante și măcar nu distrugeau!*

M.D.S.: Da. Mai bine le făceau laborante!

N.D.I.: *Și dumneavoastră cum v-ați instalat în acele case? Erau libere casele? Vi se spunea: stați în casa asta sau fiecare stătea pe unde putea?*

M.D.S.: Ne-a adus cu camionul, șoferul avea o adresă dată de către organele care veniseră. I s-a spus: „Dumneata te duci la 8 dimineața la strada cutare și scoți familia Sturdza de acolo”. Familia Sturdza era pregătită cu geamantanele. Țin minte că erau două dulapuri mari și bunica mea, femeie practică, a crezut că e mai practic să ia și dulapul, care nu a încăput acolo unde ne-au dus. Oamenii aceștia au refuzat, pur și simplu, să dea jos lucrurile în magazia de pe Dudești. Dudești era un cartier comercial cam sărăcăcios și nu prea curat și acolo, țin minte, erau foarte multe ploșnițe, dar am rămas cu magazia aia, cu cheile ei, vreo două săptămâni. Norocul nostru a fost că niște vecini au spus: „Duceți-vă mai încolo, în Fundătura Făurari, a plecat nu știu ce familie în Israel”. Era o căsuță.

N.D.I.: *Șoferii aceia aveau o urmă de bun simț.*

M.D.S.: Și chiar în închisori, mulți din paznici au încercat să fie umani. Chiar și eu, când am fost în lagărele de muncă, mi-am dat seama că nu toți erau niște bestii. Nu poți să-i împarți în categorii sociale sau profesionale cu un singur cuvânt, după cum nici moșierimea nu era compusă numai din îngerași, erau și niște doamne mai lejere, dar erau și altele demne de tot respectul. Nu se pot face categorii, nu poți spune că toți erau inteligenți sau că toți erau niște proști. Și sub comuniști erau paznici de pușcărie care s-au arătat a fi oameni de omenie. Dar nu toți erau așa și nu toată Securitatea era compusă din oameni ca ei. Dimpotrivă, ordinele erau să aplici ura de clasă în toată plenitudinea ei.

N.D.I.: *Și ați intrat toți în această căsuță: bunica, mama, sora și dumneavoastră!*

M.D.S.: Era un antreu mic, unde era patul meu. Era loc de pat, de o măsuță cât asta, unde punem noi acuma ceștile și două cărți, de un dulăpaș și de un scaun. În stânga era o cameră unde mai era loc de câte ceva, aici s-a instalat mama. În camera din dreapta, o singură cameră, s-au instalat sora mea și bunica mea. La capătul din acea cameră – tot așa o casă mică, vagon – era un alt mic antreu, o bucătărie și o baie mică. Prin niște intervenții – țin minte că atunci a intervenit doctorul

Hortolomei¹⁵², un prieten din Iași al bunicii mele și o somitate medicală – și prin relații am obținut ca bunica mea să capete o cameră în casa unui colonel pensionar, care era ceva mai încolo, pe strada *Romulus*, casa aceea mai există. M-am dus să regăsesc pe foștii proprietari ai casei, după 40 de ani. Toate persoanele care locuiesc acum acolo nici nu-și mai aminteau nu numai de bunica mea, care a plecat din țară în 1957, dar nici de numele familiei aceluși ofițer pensionar care locuise acolo toată viața lui. Ei muriseră, au venit alții și alții și așa se șterge memoria oamenilor și a caselor din București. În acea fundătură ne-a dus în 1950 și am stat până în 1952.

N.D.I.: *Studiile liceale unde le-ați făcut?*

M.D.S.: Liceul l-am continuat la „Dimitrie Cantemir”, unde eram înscris până atunci. În 1952 eram în ultimul an de liceu, mi-am luat bacalaureatul la sfârșitul lui iunie și pe 9 iulie 1952 am fost arestat și a început viața mea de pușcăriaș.

N.D.I.: *Pentru ce ați fost arestat? Aveați 18 ani, nu?*

M.D.S.: Am fost arestat pentru complot împotriva ordinii statale comuniste. Eu aveam 17 ani și zece luni, dar eram cel mai bătrân dintr-un lot de băieți și fete.

N.D.I.: *Cine mai era în lot?*

M.D.S.: Era lotul „Pătratul roșu”, o periculoasă organizație!!! Am văzut dosarele și mă gândesc prin ce am fi putut trece dacă n-ar fi survenit diferite împrejurări politice și dacă anchetatorii n-ar fi avut o reticență datorită vârstei foarte fragede a celor acuzați de complot. Convențiile internaționale împiedicau arestarea minorilor; ori eram toți minori, inclusiv eu, cel mai mare.

Lotul a fost imaginat de fata lui Bâzu Cantacuzino. Ce era agravant era componența lotului. Bâzu Cantacuzino¹⁵³, aviator foarte

¹⁵² Nicolae Hortolomei (27 noiembrie 1885-3 ianuarie 1961), medic chirurg român, director al clinicii de Chirurgie și Urologie de la Spitalul Colțea din București, profesor universitar la Facultatea de Medicină, membru titular al Academiei Române (1948).

¹⁵³ Constantin (Bâzu) Cantacuzino (1904-1958, Lisabona), fiul lui Mihai Cantacuzino și al Mariei Rosetti-Tescanu. Celebru aviator în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

cunoscut, fugise din țară în 1947, în momentul în care mai era posibil să se fugă. Lumea fugea cum putea: pe bărci, pe Dunăre, înot, fugind cu avionul peste graniță, înfruntând tot felul de pericole, trecând granița clandestin. Un frate al bunicii mele, Nicolae Mavrodi¹⁵⁴, a murit, de altfel, prins noaptea în pădure – vroia să treacă mai departe, în Ungaria – a fost închis la Timișoara și bătut până și-a găsit sfârșitul. Fata lui Băzu Cantacuzino, care avea 15 ani, era elevă la „Titu Maiorescu”.

N.D.I.: *Oana Orlea, nu?*

M.D.S.: Acum cunoscută, mult mai târziu, sub numele de scriitoare, de Oana Orlea¹⁵⁵. Am văzut dosarul la CNSAS¹⁵⁶, puținul care mi s-a arătat. Influențată de poveștile educative despre Zoia Kosmodemianskaia¹⁵⁷, eroica rezistentă împotriva fasciștilor, Oana Orlea a zis să facă și ea pe Zoia Kosmodemianskaia, dar invers, contra comuniștilor. Și a început să vorbească de planurile ei, în jur, la amici, băieți și fete. Mie nu, dar ne cunoșteam. Ea, ca și bunica ei, Maruca Cantacuzino¹⁵⁸, apoi doamna George Enescu, erau niște femei

¹⁵⁴ Nicolae Mavrodi, fiul Elenei Greceanu și al diplomatului Eugen Mavrodi. Frate cu Elena Mavrodi (căsătorită cu generalul Gh. Gh. Manu), bunica maternă a domnului Mihai Dim. Sturdza.

¹⁵⁵ Maria Ioana (Marioana) Cantacuzino (21 aprilie 1936-23 iulie 2014), fiica lui Băzu Cantacuzino și a Ancăi Diamandi. Arestată în 1952, ca elevă în clasa a X-a, și acuzată de complot și acțiune subversivă împotriva statului, a fost condamnată la 4 ani de închisoare. Va fi eliberată după 3 ani de detenție, după care ajunge ajutor de sudor pe un șantier, taxatoare la IRTA sau șamponază la Cooperativa Higiena. Este re-arestată în 1960, iar din 1980 trăiește în Franța. Cunoscută ca scriitoare sub numele de Oana Orlea, a publicat mai multe romane și volume de schițe și povestiri, atât în România cât și în Franța. Despre experiența carcerală din România a publicat volumul *Cantacuzino, ia-ți boarfele și mișcă! Interviu realizat de Mariana Marin*, apărut în 1991 la București și Paris și reeditat la Editura Compania din București în anul 2008.

¹⁵⁶ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

¹⁵⁷ Zoia Kosmodemianskaia (13 septembrie 1913-29 noiembrie 1941), eroină sovietică a celui de-al Doilea Război Mondial.

¹⁵⁸ Maria (Maruca) Cantacuzino-Enescu (născută Rosetti-Tescanu; 17 iulie 1879-decembrie 1968), căsătorită cu Mihail G. Cantacuzino (la 26 noiembrie 1898) și, apoi, cu compozitorul George Enescu (la 5 decembrie 1937). Dorița sa testamentară a fost ca, în conacul din Tescani al părinților săi, să fie deschis un muzeu dedicat compozitorului George Enescu.

originale și cu idei ușor trăsnite și, în orice caz, curajoase. Ea a făcut „Pătratul roșu”, așa cum fusese învățată de către Zoia Kosmodemianskaia.

N.D.I.: *În volumul de amintiri privind închisoarea din România, Oana Orlea recunoaște faptul că, în fond, grupul nu a făcut nimic subversiv împotriva ordinii statului comunist. Cum explicați totuși amploarea dată acestui ipotetic complot? A vorbit cuiva de intențiile sale subversive la adresa regimului comunist?*

M.D.S.: Cui a vorbit ea de treburile astea? La diverși colegi, dintre care unii erau de origine sănătoasă. Au fost arestați și anchetați, dar eliberați. Unul era băiatul unui colonel sau general de la Poliție, nu de la Interne. El a fost arestat, anchetat și pe dosarul lui scrie: „Trimis acasă, să fie muștrat de părinți”. Nu i s-a făcut nimic! Altul era un băiat nu prea deștept, dar a fost singurul care s-a pretat să facă un pătrat roșu pe un zid din cartier și să scrie: „Jos comuniștii!”. Unul din băieții aștia de la liceu a vorbit acasă; părinții, speriați – oameni simpli – s-au dus să anunțe cazul. Băiatul a fost chemat la Securitate și i s-a spus: „N-ai să pățești nimic, dar te duci și o mai întrebi pe fata lui Cantacuzino ce mai vrea să facă”. Primul lucru care l-a făcut a fost să-i spună ei că a fost chemat și că a fost învățat să o denunțe.

N.D.I.: *Cine a mai fost arestat în acest grup?*

M.D.S.: Mulți din cei arestați erau: băiatul lui Sturdza, adică eu; fata lui Băzu Cantacuzino, Marioana, șefa organizației „Pătratul roșu”; Grigore Ghica¹⁵⁹, băiatul profesorului universitar Alexandru Ghica¹⁶⁰ și nepot, după mamă, al marelui fruntaș liberal, dr. Angelescu¹⁶¹; Dimitrie

¹⁵⁹ Grigore Ghica (n. 7 noiembrie 1936), fiul lui Alexandru Ghica și al Elisabetei Angelescu, doctor în fizică, cercetător la Institutul de Fizică Atomică, căsătorit în 1966 cu Rodica Ionescu-Pleșești (n. 30 aprilie 1942), cu care are o fiică, Anca (n. 1968), căsătorită cu Ștefan Vianu (div.).

¹⁶⁰ Alexandru Ghica (22 iunie 1902-11 aprilie 1964), fiul lui Ioan Ghica (1873-1949) și al Elenei Metaxa (1870-1951). Distins matematician, doctor în matematică la Sorbona (1929), membru al Academiei Române (1963), fondatorul școlii românești de analiză funcțională. Efor al Eforiei Spitalelor Civile (1945-1948).

¹⁶¹ Dr. Constantin Angelescu (12 iunie 1869-14 septembrie 1948), medic, profesor universitar, membru de onoare al Academiei Române. Om politic liberal, deputat (din 1901) și senator, ministru al Lucrărilor Publice (1914-1916), ministru al Instrucțiunii

Lecca, fiu de ministru plenipotențiar; Dan Florescu¹⁶², dintr-o familie boierească care avea tot felul de rude, natural, de origine cât se poate de nesănătoasă; Ionică Varlam¹⁶³, cel mai tânăr dintre toți, care atunci avea 14 ani.

N.D.I.: *Nepotul generalului Radu R. Rosetti.*

M.D.S.: Nepotul generalului Rosetti¹⁶⁴, după mamă, și care – încă de atunci ne-am dat cu toții seama, am văzut și după dosar – a fost cel mai neînfricat și mai obraznic dintre toți cei care am fost în lot.

N.D.I.: *Domnul Radu Miclescu a fost arestat în grupul dumneavoastră.*

M.D.S.: Radu Miclescu¹⁶⁵, iarăși, dintr-o familie veche de proprietari de moșii. Mama lui¹⁶⁶, fiind funcționară la Ambasada Americană, a fost chemată și i s-a spus: „Ori faceți pe agenta informatoare și vă eliberăm băiatul, ori rămâne acolo și noi nu garantăm de viața lui”. Erau sisteme de intimidare și biata femeie s-a sinucis. Astea erau dramele puse în practică de către comuniști.

N.D.I.: *Ați fost anchetați? S-a făcut un proces?*

M.D.S.: Nu. Astea erau drame sub care tineretul de atunci își începea viața. Am fost anchetați și, în mod special, toți ceilalți fuseseră, mai mult sau mai puțin, puși la curent de fata lui Băzu Cantacuzino, de Marioana,

Publice (1918-1919, 1922-1926, 1927-1928, 1933-1937), prim-ministru al României (29 decembrie 1933-3 ianuarie 1934).

¹⁶² Dan Florescu (1 aprilie 1935-2 octombrie 2008), fiul lui Radu Alexandru Florescu și al Gildei Verona. Informație de la dl. Ioan Alexandru Florescu, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

¹⁶³ Ion Varlam (născut în 1937), fiul lui Horia-Vlad Varlam (1907-1992) și al Elisavetei (Safta) Varlam (1914-2010), fiica generalului Radu R. Rosetti.

¹⁶⁴ Radu R. Rosetti (20 martie/1 aprilie 1877-3 iunie 1949), fiul scriitorului Radu Rosetti și al Emmei Bogdan. General și istoric militar de mare prestigiu, director al Muzeului Militar Național (1924-1931), director al Bibliotecii Academiei Române (1931-1940), membru al Academiei Române (1935), ministru al Educației Naționale, Cultelor și Artelor în guvernul mareșalului Antonescu (27 ianuarie 1941-11 noiembrie 1941). Arestat în 1949 și condamnat la doi ani de închisoare, a murit în închisoarea Văcărești.

¹⁶⁵ Radu Alexandru Miclescu (născut la 23 iunie 1935), fiul comandoului Gheorghe J. Miclescu (14 iulie 1903-mai 1992) și al Magdei Tzaicu (1912-1953). S-a căsătorit cu Maria Ioana (Miona) Flondor (născută la 20 martie 1937).

¹⁶⁶ Magda Tzaicu (1912-1953), fiica doctorului Alexandru Tzaicu (1883-1958) și al Alinei Feodosiev-Cantacuzino (1888-1972).

despre planurile ei de organizație subversivă, planuri care nu s-au concretizat cu nimic. Noi ne-am regăsit, pe urmă, în închisoare cu alți elevi care aveau minți de tinerei: au vrut să demonteze tunul de la intrarea în Parcul Carol, să-l tragă până în fața Ministerului de Interne și să amenințe Ministerul de Interne că o să tragă cu tunul în minister.

N.D.I.: *Săracii!*

M.D.S.: Alții mai făcuseră tot felul de lucruri, dar nimic din toate astea nu pune, într-adevăr, în pericol siguranța statului. Mulți din cei care au fost arestați cu noi au fost, de altfel, eliberați pe motiv că nu făceau parte din familii boierești. Am fost anchetați. Eu m-am menținut tot timpul pe poziție că n-am știut nimic și că, deci, nu aveam ce să denunț. Nu am fost crezut și am văzut și în actele anchetei că nu m-au crezut. Nu se putea să nu știu. Unora dintre noi ne-a dat drumul după trei sau patru luni de detenție.

N.D.I.: *Unde ați fost închiși?*

M.D.S.: S-a început cu Rahova, cu subsolurile de la Rahova, unde eram înghesuți, dar niciodată împreună, ci în alte celule unde dădeai de tot felul de chiaburi, ingineri, foști militari, preoți, legionari.

N.D.I.: *Toate categoriile.*

M.D.S.: Toate categoriile. Era acolo și un șofer camionagiu care, la beție, a înjurat regimul și l-au băgat la pușcărie. Am fost cu toții închiși în celule separate, dar deloc singuri, înghesuți în mici celule la Rahova, cu paturi suprapuse, șase într-o celulă și anchetați de vreo 4 sau 5 tineri anchetatori care-și făceau debutul în meserie cu criminali de felul nostru, socotiți cel mai puțin periculoși. Trebuie să spun că în tot decursul detenției mele, care a durat aproape doi ani de zile, în închisori, lagăre și lagăre de muncă, nu am fost bătut. N-au fost bătuți nici ceilalți din lot, cei care mai rămăseseră arestați. Însă, de exemplu, Ionică Varlam, cel mai tânăr, a fost supus unor tratamente foarte dure, carcere, izolări și alte metode de intimidare, tocmai pentru a sparge această voință a lui de a rezista vrăjmășiei la care fusese supus.

În ceea ce mă privește, eu menținându-mi declarația că nu eram la curent cu acest complot, am fost trimis – cu cei 6 sau 7 care rămăsesem neeliberați dintre cei 15 arestați – la Jilava. Decenii după

aceea, mi-am văzut dosarul cu diferite acte care arată nivelul lamentabil intelectual și moral al anchetatorilor. Asta au fost învățați să fie.

Am spus că în lot au fost și vreo patru sau cinci fete, foarte tinere, am văzut fotografiile noastre, ale tuturor, aproape incredibil să vezi ce copii au fost arestați sub cuvânt că puneau în pericol ordinea nouă, socialistă. Două din acele dosare tratau cazul a două fete, colege ale Marioanei Cantacuzino. Ele au fost eliberate mai târziu. Dar, ca să arăt cât de puțină importanță acordau chiar autoritățile superioare acestor anchete, care erau făcute ca să se îndeplinească un fel de normă a persecuțiilor, în dosarele a două dintre aceste fete, de 15 ani, anchetatorii au desenat în dreptul fotografiei lor, mai precis în dreptul gurii lor, niște figuri obscene, niște porcării. Dacă aceste dosare ar fi ajuns pe mâna maiorului sau colonelului care dirija ancheta oameni aceștia ar fi fost desigur sancționați. Securitatea și morala ei proletară, care a fost respectată și de comuniști, nu încurajau și nu tolerau – decât la foarte înalt nivel, dar nu la funcțiile mai de jos – porcăriile și abuzurile sexuale. Or, faptul căăștia au desenat niște desene obscene pe fața unor copile arată ce considerație aveau pentru niște ființe fără apărare și arată și faptul că ei erau siguri că n-o să fie pedepsiți, pentru că dosarul nu o să ajungă mai sus.

N.D.I.: *Ați fost judecat în cadrul unui proces?*

M.D.S.: Nu. Mi s-a comunicat o pedeapsă de trei ani, administrativ, fără proces. Nu a fost proces pentru că Securitatea și-a dat seama că era o prostie, nu aveai din ce să faci proces și atunci înflorea pedeapsa administrativă. Tot felul de categorii de cetățeni erau închise administrativ: că erau rudă cu cineva, că erau vecine cu altul care nu știu ce a spus. Noi trebuia să fim ținuți în închisoare. Și ne-a pus cu politici, mai târziu, cu politici condamnați, dar n-am avut condamnare personală. Singura fază prin care am trecut și pe care noi atunci am ignorat-o a fost referatul unui colonel, care a vrut să fie și el zelos, și a dat dispoziție ca inculpații să fie anchetați pentru a se vedea dacă în spatele lor nu existau adulți care să-i folosească drept instrumente în organizarea unor comploturi mai periculoase. Dacă s-ar fi urmat această dispoziție, cred că noi toți copiii eram curățaiți pentru că am fi fost supuși, efectiv, atunci la bătăi și la torturi pentru a

mărturisi ceea ce dorea să afle acel colonel. Din fericire, sugestia n-a fost urmată. Am fost la Jilava trei luni, luni de foame, porțiile de mâncare – foarte mici – au fost descrise de nenumărați deținuți politici. Noi am fost la același regim. Pot să spun că de acolo mi se trage – în acele puține luni – o decalcificare. La vârsta aceea, ești încă în creștere și – dacă n-ai o alimentare cât de cât elementară – organismul se resimte.

N.D.I.: *Erați vizitat acolo? Mama v-a vizitat?*

M.D.S.: Nici vorbă. Nu. N-aveam voie. La Jilava niciodată. De la Jilava ne-a dus, pe Radu Miculescu și pe mine, la Ghencea. Ionică Varlam a fost dus în altă parte, la Timișoara, Marioana Cantacuzino la femei, dar tot la Ghencea. La Ghencea era un lagăr enorm de tranzit, cu mii de deținuți. Începuseră arestările de oameni politici, organizațiile de tineret țărăniște, liberale. Legionarii erau toți parcați într-o baracă specială. Ei întotdeauna aveau un regim nu mai dur, dar de mai mare supraveghere, adică de împiedicare a contactului dintre ei cu celelalte categorii. Acolo eram cu tot felul de lume: cu foști episcopi, cu foști deputați, oameni unii foarte bătrâni, cu foști polițiști, cu țărani, cu muncitori care – vă spun – se adunaseră și criticaseră regimul în diferite ocazii. Pe parcurs toată lumea asta era selectată și triată.

După vreo șase luni de Ghencea – unde mâncarea nu era mult mai bună, dar cel puțin aveam mai mult aer decât la Jilava – simțeam – și ne spuneau și ceilalți! – că intrasem deja într-o categorie care nu mai era justițiabilă. Începeau acum să se populeze lagărele de muncă. După aceea mi-am dat seama că am avut norocul să scap și de Canal și de marile lagăre de muncă forțată din fostele ferme de pe malurile Dunării, și de Gherla, și de Aiud și de închisorile într-adevăr de exterminare.

Am fost trimis la Bicaz, care avea un avantaj față de regimul de pușcărie pe care-l cunoscusem până atunci: era o colonie de muncă, la munte, cu un aer bun, munceai opt ore destul de dur, dar nu era un ritm de exterminare. Și acolo erau paznici, postați la frontierele șantierelor de muncă, cu misiunea de a împiedica eventualele tentative de fugă, dar care stăteau la locul lor și nu țipau la oameni. Trebuia să-ți faci o anumită normă, normă supravegheată tot de un șef de echipă

dintre deținuți. Și acolo, erau anumite ore, în anumite zile, când toată lumea aceea de deținuți era pusă la adăpost pentru că se făceau explozii în munte, să spargă blocurile de piatră, blocuri de piatră pe care apoi noi le spărgeam în bucăți mai mici și le încărcam în camioane. Exploziile puteau fi periculoase și noi eram puși la adăpost. Și unul dintre noi, odată, era un student – și acuma îmi aduc aminte cu emoție! – a început să cânte *Menuetul* lui Boccherini¹⁶⁷. De ce *Menuetul* lui Boccherini, în acele condiții totuși înfricoșătoare? Mi-a rămas în minte, de câte ori îl aud, imediat îmi răsar în fața ochilor șantierul și lumea aceea penitenciară, de deținuți, condamnată – se știa sau nu se știa! – la un sfârșit tragic!

N.D.I.: *Menuetul, care e atât de echilibrat și armonios!*

M.D.S.: Da. Îl fredona. Cultura mea muzicală era aproape inexistentă atunci și nu cunoșteam existența acestui *Menuet* de Boccherini, care – reevocat, de atunci – îmi aduce aminte de un context, cu totul altul, decât ceea ce vroia Boccherini să sugereze. La Bicz am putut lua legătura cu familia. Aveam voie la o carte poștală: cum am sosit, să anunțam familia. Și, iarăși, la Bicz lucra – ca funcționară civilă la șantier – ruda mea, doamna Tita Hariton¹⁶⁸, care atunci încă nu era căsătorită Hariton.

N.D.I.: *Era născută Tuduri.*

M.D.S.: Tuduri, da. Dânsa, la rândul ei, cunoștea niște ingineri care, la rândul lor, aveau legătură cu inginerii deținuți care colaborau sau luau parte, forțați, la lucrările barajului. Ea mi-a transmis de la bunica mea dinspre mamă, doamna general Manu, un bilețel prin care bunica mea îmi spunea că mama – fiica ei – și cu bunica mea cealaltă¹⁶⁹ fuseseră arestate, cu vreo două luni înainte, și că în casă rămăsese singură sora mea – care atunci avea 16 ani, nu terminase liceul – cu bătrâna Frau Agatha. Frau Agatha era guvernanta germană care ne-a crescut și pe noi și pe mama și pe mulți alții.

N.D.I.: *Din ce motive fuseseră arestate mama și bunica?*

¹⁶⁷ Luigi Rodolfo Boccherini (1743-1805). Compozitor italian.

¹⁶⁸ Georgeta (Tita) Tuduri, căsătorită prima data cu Verdeanu și, ulterior, cu Radu Hariton.

¹⁶⁹ Olga Sturdza, născută Mavrocordat.

M.D.S.: Mama și bunica mea au fost arestate în cadrul unei organizații de spionaj imperialiste. Alt cerc. Asta era la începutul lui 1953. Așa cum v-am spus, mama administrase domeniul Hangu, domeniul silvic, forestier, de unde se făceau tăieri de lemne, lemne care, la rândul lor, erau transportate – pe plută sau cu trenul – la Galați, unde exista o fabrică de cherestea. Fabrica de cherestea era proprietatea unui evreu, domnul Iancu Fridman. Domnul Iancu Fridman avea corespondenți, pentru cheresteaua pe care o transporta, la Londra. Domnul Iancu Fridman era și el în domiciliu forțat la Piatra Neamț unde a murit, tot prin 1953. Vecinii, imediat să ocupe camera devenită liberă. Ce-au găsit în cameră? Corespondența domnului Fridman, ca proprietar de fabrică de cherestea, cu diverse societăți de cherestea din Londra.

N.D.I.: *Cum să faci comerț fără să ai relații?*

M.D.S.: Da. Cine erau corespondenții lui din țară? Doamnele Olga și Ileana Sturdza, proprietare la Hangu, și alți particulari ca dânsule.

N.D.I.: *El colaborase și cu tatăl dumneavoastră, până să se întâmple accidentul?*

M.D.S.: Nu cred. Tatăl meu – am uitat să spun – a murit când aveam trei ani și jumătate, într-un accident pe Bistrița, s-a înecat. Moșia Hangu a fost administrată, în continuare, de mama lui, adică bunica mea Olga Sturdza, și de mama mea, soția tatălui meu, Ileana Sturdza. Și, deci, ele semnaseră diferite contracte cu domnul Fridman. Și acesta semnase contracte cu alți proprietari de păduri de prin Moldova, între care și cu generalul Manolescu, care era administratorul domeniului regal de la Broșteni. Prin generalul Manolescu ancheta intra în lumea generalilor, a fostei armate, și tot prin el se intra în legătură cu familia regală, la care domnul Fridman nu avusese acces direct. Dar, ce material superb pentru un mare complot: cu generali, cu prințesa Sturdza, cu capitaliști englezi!

N.D.I.: *Toate ingredientele.*

M.D.S.: Toate ingredientele. Spionaj. Mama și bunica au fost ținute la izolare, bunica mea o lună, mama vreo trei luni la izolare completă, izolare la Rahova, bunica mea la Jilava, fie în izolare, fie împreună cu altele. N-au fost trimise la marile închisori de regim foarte greu de la Mislea. Deși nici la Jilava nu pot să spun că era...

N.D.I.: *Hotel de lux...*

M.D.S.: Nu era hotel de lux, deloc. Și pe bunica mea ceea ce a șocat-o a fost, bineînțeles, regimul de igienă din celula de la Jilava, unde erau 30 de femei și un hârdău, unde nici măcar perdea nu era, pentru toate cele. Organizația asta de spionaj nu a dat nici un rezultat. Bunica mea a fost anchetată să se afle cu ce generali mai era dânsa în legătură. „Păi, zicea, generalul Prezan”. „Notează” – spunea anchetatorul! Ăla fugea, se informa: „Păi a murit!”. Ghinion! Bunica mea dinadins le dădea nume de generali morți, pentru că în felul acesta știa că scapă: „Cu generalul Averescu”. „Păi a murit, Averescu!”. „Cu generalul Dragalina”. „Păi a murit!”. Bunicii și mamei mele le-au dat drumul.

Eu mai eram în închisoare și a venit să mă vadă cealaltă bunică a mea, doamna Elena general Manu, cu sora mea, să-mi aducă un pachet. Pachetele erau autorizate în anumite cazuri și era o regulă: totul era raționalizat. La Bicaz, dat fiindcă era un regim de lagăr de muncă, ni se dădea de mâncare, nu cine știe ce, dar nu sufeream de foame. Așa că aveam o bucată de slănină, o bucată magiun sau marmeladă care se tăia în pătrățele; țigări, care mie îmi serveau la schimburi, pentru că nu eram fumător.

Găsisem acolo un grup de foști prieteni ai tatălui meu sau ai mamei mele: era Radu Flondor¹⁷⁰, care fusese ambasador român în diferite țări; era Nicolae Grigorcea¹⁷¹, proprietar de moșii din Bucovina; era, fiul generalului Florescu¹⁷², Nelu Florescu¹⁷³, arestat –

¹⁷⁰ Radu Flondor (1900-1956), fiul lui Nicu Flondor (1872-1948) și al Elenei Grigorcea.

¹⁷¹ Nicolae Grigorcea (m. 1988, Stuttgart, Germania), căsătorit cu Alexandra Ghica (fiica lui Nicolae Ghica), cu care a avut un fiu, Iancu Grigorcea (n. 1946).

¹⁷² Ion Florescu (1879-1 decembrie 1934, Brașov), general. Fiul generalului și omului politic Ioan Emanoil Florescu (1819-1893), fost prim-ministru al României (1876, 1891), dintr-o legătură extraconjugală cu Iulia Rioșanu (căsătorită Viișoreanu). A fost recunoscut ca fiu de către generalul Ioan Emanoil Florescu. S-a căsătorit, la 10 februarie 1910, cu Elena Kalinderu, cu care a avut trei copii: Ion (1911-1977), Mihai (1915-917) și Mircea Florescu (24 noiembrie 1916-4 iulie 1927).

¹⁷³ Ion (Nelu) Florescu (București, 16 septembrie 1911-Chur, Elveția, 6 mai 1977), magistrat. Fiul generalului Ion Florescu și al Elenei Kalinderu. S-a căsătorit, în 23 aprilie 1935, cu Daisy de Werther, descendentă a conților de Rio Branco, de care a divorțat, aceasta restabilindu-se în țara natală, Brazilia. Ulterior, Ion Florescu s-a căsătorit cu

ca și soția lui Grigorcea – pentru că doamna Grigorcea, prin cineva, transmisese niște scrisori în străinătate către fosta soție a lui Florescu, care trăia în Brazilia, rugând-o să le trimită pachete. Pachetele atunci erau foarte importante pentru acei care le primeau aici, în țară. Conțineau îmbrăcăminte bună, încălțăminte, ciocolată, cafea. Bineînțeles modul de transmitere a acestor scrisori era ilegal, au fost cu toții arestați, după cum a fost arestată – dar nu cu noi – Mărioara Goleșcu¹⁷⁴ și o mulțime de persoane care reușiseră, credeau ele, să găsească un mijloc sigur de corespondență cu Occidentul, corespondență trecută prin mâinile a tot felul de informatori.

N.D.I.: *Și toți au muncit la acest baraj?*

M.D.S.: Toată lumea muncea acolo, la baraj. Acolo era o lume extrem de pestriță, între deținuți. Preoți catolici foarte mulți, foarte mulți, de o demnitate și de un exemplu moral extraordinar, toți, fără excepție. La preoții ortodocși erau și cazuri, așa și așa, *comme ci, comme ça*. Mai ales foamea la ei – nu știu de ce! – era o ispită prea mare, ca și țigările mele, pe care dacă nu le țineam sub căpătâi mai mult de două-trei zile, eram sigur că vor dispărea. Foști ofițeri, sași de toate vârstele, care nu fuseseră deportați, dar care erau acolo pentru că aveau și ei o vină oarecare. Evrei sioniști foarte puțini, dar sioniști convinși, înfocați și dușmani ai regimului cât se poate. În fine, tot felul de lume...

N.D.I.: *Mai erau și foarte mulți specialiști, ingineri...*

M.D.S.: Erau și specialiști, da. Erau câțiva medici, imediat folosiți la infirmerie și, prin ei, se mai comunica cu exteriorul: medicii cu medicul închisorii, care nu puteai să știi, dar câteodată s-au făcut servicii în felul acesta. Foști funcționari ai Palatului Regal. Țin minte,

Suzanne Wolf, cu care a avut un fiu, Ion Nicolae Cristian Florescu (n. 1957), stabilit în Germania. Informații de la domnul Ioan Alexandru Florescu, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

¹⁷⁴ Maria (Marioara) C. Goleșcu (28 ianuarie 1897, București-7 noiembrie 1987, Eastbourne, Marea Britanie), fiica lui Constantin (Dinu) Goleșcu și a Zoei Racottă. A scris lucrări de istoria artei, debutând în „Boabe de Grâu”. A fost bibliotecară la ambasada Marii Britanii din București, împreună cu prințesa Eleonora de Wied și cu surorile Samueli, o instanță comunistă acuzându-le de spionaj și condamnându-le la ani grei de detenție. Maria C. Goleșcu a primit 14 ani de închisoare, dar a fost eliberată la cererea lui Winston Churchill. A părăsit România, stabilindu-se în Marea Britanie, împreună cu mama sa.

când am fost eliberat, că de la Bicaz ne-a dus la Onești, unde era un lagăr de muncă mult mai relaxat și de patru-cinci ori mai populat decât Bicazul...

N.D.I.: *Ce se construia la Onești?*

M.D.S.: Eu eram la fier-beton, făceam bare de fier-beton, am învățat, am primit și o diplomă de fierar-betonist. Cred că dacă m-ar pune acum să fac fier-beton, s-ar dărâma clădirea imediat, dar în fine! Atunci făceam treaba care trebuia. Mare avantaj – iarăși, m-am gândit retrospectiv – a fost că lucram în barăci, care dacă nu erau încălzite, cel puțin erau adăpostite, cu ferestre închise pe timp de iarnă. Nu lucram în vânt, ceea ce era ceva. Șefi de echipă acolo erau foști membri de partid, închiși și ei administrativ pentru o vină oarecare.

N.D.I.: *Că nu au fost de acord cu cine era la putere!*

M.D.S.: Probabil, și asta conta, sigur. Nu mai spun: șoferi și mulți alții, care se întrebau și ei de ce sunt acolo. Noi, cel puțin, știam că eram din cauza originii sociale.

N.D.I.: *Mi se pare că pe unii îi arestau și din greșeală.*

M.D.S.: Și multă lume luată din greșeală, în lumea asta. Rude luate. Se căutau anumite rude, nu le găseau, arestau nevasta, până vine ăla, mă rog... A fost o lume de coșmar, absolut absurdă, prin care s-a distrus o țară – nu numai România dar și celelalte țări din sistemul socialist – o lume distrusă fără nici un fel de noimă, persecuție de dragul persecuției.

N.D.I.: *Mecanismul a fost diabolic, ca să poată fi controlat totul. Ce satisfacție poți să ai?*

M.D.S.: Era satisfacția celor mici fără pregătire, care, deodată, s-au văzut șefi și stăpâni. Era unul din paznicii de la Ghencea, care ne pune pe toți să stăm nemișcați în priciuri. Era unul mititel, Turică îl chema, caporalul Turică – poate mai trăiește, era un om tânăr atunci! – mic și îndesat, care se plimba așa, crăcănat, printre paturi și ne spunea: „Mă, poți să fi fost tu ce-ai fost, poți să fi fost general, poți să fi fost ministru și chiar contabil șef, pe mine nu mă impresionează!”

N.D.I.: *„Și chiar contabil-șef” – pentru el asta conta....*

M.D.S.: Da, pentru că el lua leafa de la contabilul-șef, nu de la fostul ministru...

N.D.I.: *Probabil că mulți erau oameni complexați, și fizic și psihic...*

M.D.S.: Probabil, unii. Te mirai când, câteodată, găseai unul de omenie. Era un ziarist, Leon Kalustian¹⁷⁵, care a fost și el închis cu noi și care cunoștea nu știu pe cine, însă prin el – un timp – s-au putut scoate bilețele. El nu lua bilețele de la toată lumea, dar fusese și el impresionat de vârsta noastră atunci și avea el un alt fost coleg de breaslă, ziarist, care era în altă baracă, dar mi-am dat seama că și acela îi dădea și primea mici bilețele prin intermediul lui Kalustian, care – nu știu de unde – găsisse el un mijloc de a comunica cu exteriorul.

De la Onești mi s-a comunicat că pedeapsa administrativă de trei ani va fi executată până la capăt și voi fi dus în altă parte. Între timp murise Stalin și au început să se golească închisorile, la noi ca peste tot, și au fost strigate primele loturi de eliberare. Mie mi-a venit rândul destul de repede. Și iarăși, din te miri ce, a apărut unul din foștii administratori ai uneia dintre reședințele regale din Transilvania. În chema Bibi Popescu, care s-a repezit la mine – pleca și el în aceeași zi, dar nu în același lot cu mine, că eram anunțați să fim gata la ora cutare că ne duce un camion la gara Onești unde va trece trenul cutare spre București, sau trenul cutare spre Transilvania sau spre Moldova.

Și l-am văzut că s-a repezit la mine, mi-a zis „Taci din gură, nu zice nimic” și mi-a pus în mână două bancnote, care erau destul de consistente și mi-au servit să-mi cumpăr un bilet la accelerat, că altfel mă duceam cu marfarul și, până la București, îmi trebuia o zi și jumătate. Am luat acceleratul, unde – ca prin mirare – mai erau vreo trei-patru care aveau bani de accelerat. Ceilalți stăteau mofluzi și așteptau cu un bilet de drum dat de Direcția Penitenciarelor. În fine, am ajuns la București în ziua de 1 mai 1954, în plină defilare, cu steaguri și drapele, cu „Trăiască Partidul Comunist și gloriosul nostru conducător”, „Trăiască clasa muncitoare”, „Trăiască conducătorii noștri iubiți”...

¹⁷⁵ Leon Kalustian (17 octombrie 1908-24 ianuarie 1990), jurnalist și scriitor român de origine armeană. La 8 mai 1951 Leon Kalustian este arestat și reținut administrativ, fără a fi judecat, timp de patru ani, în închisorile de la Jilava, Gherla și Văcărești. În perioada 1956-1960, neavând alt mijloc de existență, este nevoit să își vândă cărțile achiziționate de-a lungul timpului. Acest lucru a dus la arestarea sa (30 decembrie 1960) și respectiv condamnarea sa penală (18 septembrie 1961) cu opt ani de închisoare și confiscarea totală a averii pentru „*infracțiunea de răspândire de publicații interzise*”.

Mă rog, conducătorii iubiți îmi dăduseră, totuși, drumul din închisoare. Și mă duceam spre casă pe jos, pentru că nu circula nimic de ziua defilării. Țin minte că lângă Gara de Nord locuia familia unui medic din Iași, pe care îl cunoșteam. Ei știau că suntem cu toții închiși și am apărut la ei dimineața, rugându-i să-mi păstreze valijoara pe care o aveam. Au ținut-o, însă cu o spaimă nemaipomenită de a fi avut de-a face cu mine, care ieșisem din închisoare. Era un medic care nu avusese neplăceri politice și care nici nu voia să aibă. Faptul că am venit eu acolo nu le-a plăcut. Le-am spus-o fetelor lui, mulți ani după aceea, și ele mi-au zis: „Țin minte, ce speriat era tata, mama mai puțin!”. Mă rog, era o lume care trăia sub teroare.

Am ajuns acasă, m-am văzut cu mama, cu bunicele mele, a venit lumea să mă vadă. Ce fac eu acum cu studiile?

N.D.I.: *Intenționați să absolviți Facultatea de Istorie?*

M.D.S.: Îmi dădusem bacalaureatul cu trei zile înainte de arestare. M-am dus la Istorie, unde speram să intru și erau zile de vizită la facultăți pentru eventualii studenți care ar fi vrut să dea examen de admitere. Vizita Facultății de Istorie era făcută de un grup condus de profesorul, istoricul Andrei Oțetea¹⁷⁶ de la Iași, care știa cine îmi era familia. M-am dus la el, l-am prins, la un moment dat, într-un loc mai izolat și l-am întrebat, așa mai mult în șoaptă: „Domnule profesor, eu sunt cutare, credeți că am vreo șansă să fiu admis la examen?”. S-a uitat așa la mine ca la altceva... A fost politicos, însă și el cu frica, totuși, să nu se compromită, și mi-a spus: „Nu vă sfătuiesc, nu aveți nici o șansă”.

N.D.I.: *Asta v-a îndemnat să mergeți spre Facultatea de Litere, probabil mai puțin politizată decât cea de Istorie?*

M.D.S.: Da, pentru că la Istorie era imposibil de intrat cu dosarul meu politic. Un alt coleg de liceu, pe care-l chema Dumitru Weiss, intrase la secția de italiană a Facultății de Filologie, cu un an înainte. M-am întâlnit cu el pe stradă, din întâmplare, știa că fusem arestat, și îmi spunea: „Ar trebui să încerci la Italiană, unde sunt locuri, nu sunt mulți candidați, și poate ai șanse să fii admis”. Am dat examenul, învățând ca un disperat pentru că de doi ani nu mai pusese mâna pe o carte. Am

¹⁷⁶ Andrei Oțetea (5 august 1894-20 martie 1977), istoric, profesor universitar la Iași și București, academician, director al Institutului de istorie „Nicolae Iorga”.

fost admis și am terminat Facultatea de Italiană în 1959, trântit la examenul de marxism – singura oară când am fost trântit la un examen! – de către un profesor, îl chema Florescu, nu știu ce conferențiar era. Iarăși, cineva mi-a spus să aștept pentru examenul acesta de marxism pentru data cutare, să-l mai dau o dată cu altcineva și acela m-a trecut. Mi-am luat diploma în 1960 și au început să vină repartizările. Cei cu origine sănătoasă erau repartizați la edituri, la școli, la licee. Pe mine m-a trimis în învățământul mediu. Țin minte și cine, e un personaj foarte important astăzi în ierarhia universitară, era coleg de serie cu mine, atunci ca student foarte activ...

N.D.I.: *Era cumva profesorul Alexandru Balaci?*

M.D.S.: Nu, nu. Balaci¹⁷⁷ a fost foarte corect. Toți profesorii se făceau că eu eram elevul X, studentul X, ca toată lumea. Nu, era un coleg de-al meu de serie, a devenit un intelectual de oarecare suprafață, dar atunci nu era foarte strălucit la studii, dar era foarte activ la U.T.M., la U.T.C., la nu știu ce era. El dirija repartizările și am fost repartizat la Oradea Mare ca învățător. Am telefonat la Oradea Mare și mi-au spus că aveau un post de profesor de muzică. Am zis: „Dar, eu nu sunt...”. Zice: „Atunci, veniți să vă dăm negație, renunțare...”. M-am dus, am găsit-o pe tovarășa nu știu care de la Serviciul Învățământ din Oradea. Era revoltată că i se trimit absolvenți de italiană și ea are nevoie de profesori de muzică. „Uite, uite ce-mi trimite”, a strigat, o țin minte și acum. Mi-a pus ștampila de „negație” în scârbă și m-am întors la București. După două luni, am găsit un post de învățător în comuna Mereni, județul Vlașca, unde plecam luna, cu un tren la ora 5 dimineața, și mă întorceam vineri după masă, cu trenul de ora 16.

N.D.I.: *Și atunci, învățătorii aveau studii superioare?*

M.D.S.: Nu știu, nu cred. Toți colegii mei de serie – și am rămas prieten cu ei – erau la edituri, la licee. La mine era pus înainte ideologicul, chiar dacă era o perioadă de relaxare a regimului, totuși, atunci.

N.D.I.: *Și nu ne spuneți cine era colegul?*

¹⁷⁷ Alexandru Balaci (12 iunie 1916-7 martie 2002), critic și istoric literar, italianist, profesor universitar, membru al Academiei Române, director al Școlii Române din Roma (*Academia di Romania*; 1981-1990).

M.D.S.: Nu, nu are rost. L-am indicat unei cunoștințe și a negat cu vehemență, spunând că el întotdeauna a luat apărarea etc. Toți acum sunt niște îngerași fără pată.

N.D.I.: *Ați predat la Mereni.*

M.D.S.: Am predat un an școlar la Mereni. Țin minte că în week-end-uri, în București, începuse lumea să se mai întremeze, regimul se mai relaxase și erau ceaiuri dansante. Toată viața voi ține minte ce bine ne distram noi la ceaiurile dansante. Băieții veneau cu o sticlă de vin, care cum găsea, mai bun, mai prost, bugetele noastre erau studentești, fetele făceau niște sandwich-uri la ele acasă, se dansa și ne distram foarte bine. Părinții erau trimiși nu știu pe unde, să doarmă la rude. Pe la 12 noaptea începeau vecinii să bată în ușă și se spârgea distracția.

Tot la Mereni fiind, un fost coleg de facultate, latinist și elenist – îl chema Mihai Gramatopol¹⁷⁸, un băiat de mare valoare – mi-a spus: „Vezi că la Iprochim se caută traducători și nu au”. M-am dus la Iprochim, am fost angajat imediat că aveau nevoie, s-au închis ochii asupra dosarului, nu știu, deși la Iprochim era o mulțime de lume. Cum am venit, au spus: „A venit Sturdza”.

Eram un traducător bun, mai ales din engleză în română, cu o leafă foarte bună pentru acele vremuri, pentru că întreprinderile tehnice și traducătorii erau foarte bine plătiți: aveam 1500 de lei pe lună, ceea ce atunci era foarte mult. La Mereni aveam 500 de lei pe lună ca învățător, plus neplăcerile trenului și ale navetei. Iprochim era lângă Piața Romană. Cum scăpam de la serviciu, mă repezeam la Biblioteca Academiei și lucram, acolo mi-am început eu lucrările. Toți de la Biblioteca Academiei erau foarte serviabili cu mine. Trebuia mereu semnătura directorului în persoană pentru materialul pe care îl cereai. Tudor Vianu¹⁷⁹ și Șerban Cioculescu¹⁸⁰ au fost extrem de

¹⁷⁸ Mihai Gramatopol (14 februarie 1937-31 martie 1998), scriitor, istoric de artă și clasicist român.

¹⁷⁹ Tudor Vianu (27 decembrie 1897/8 ianuarie 1898 -21 mai 1964), estetician, critic și istoric literar, poet, eseist, filosof și traducător. Director al Teatrului Național (1945) și membru al Academiei Române (1955).

¹⁸⁰ Șerban Cioculescu (7 septembrie 1902-25 iunie 1988), critic și istoric literar român, profesor la universitățile din Iași și București, membru al Academiei Române (1974).

amabili. Viața asta, timp de doi ani și ceva – între Iprochim, distracțiile studentești și un regim comunist care începea să se relaxeze – nu mi-a lăsat amintiri neplăcute, mai ales că urmau amintirilor din vremea pușcăriei, doi ani de pușcărie.

N.D.I.: *Și totuși ați părăsit România comunistă și ați plecat în Franța.*

M.D.S.: Între timp, noi – care aveam rude în străinătate – am făcut obiectul unor cereri de reunire a familiei. Nu se mai putea pleca în străinătate, de ani de zile granițele erau închise, cei care încercau erau arestați. Bunica mea, Olga Sturdza, fiind cea mai vârstă din familie, a fost scoasă prin intervențiile unui cumnat al ei, Pericle Arghiropol¹⁸¹, fost ambasador grec la Paris. A plecat la Atena și, de acolo, s-a reunit cu fiul ei, care locuia cu familia lui lângă Dieppe, la Varengeville sur Mer. Bunicul meu, generalul Manu, murise. A urmat plecarea sorei mele, Elena, care fusese învățătoare – și a avut, într-un fel, noroc – în localitatea Vasile Roaită. A fost profesoară de matematică la liceul din fosta stațiune Carmen Sylva, atunci Vasile Roaită, unde a lucrat timp de doi ani, și acolo era foarte bine pentru că vara ne duceam la mare, deși dormeam toți pe jos, dar era foarte bine. Mi-aduc aminte ce viață de umilințe era rezervată tuturor categoriilor sociale. Dacă trăiai ca vitele n-avea nici o importanță, n-aveai decât să te descurci. După sora mea, a venit rândul să plece unei sore a mamei¹⁸², cu soțul ei, care era străin din naștere, baronul Uxküll, era dintr-o familie baltică, cu doi băieți care au plecat și ei în Grecia, la rudele lor.

¹⁸¹ Pericles Argyropoulos (21 martie 1881-25 august 1966, Atena), fiul generalului Alexandru Argyropoulos (1849-1909) și al Elenei Ion Sutz (1858-1921). A fost guvernator al Macedoniei (1917-1918), ministru plenipotențiar la Stockholm (1918), Cairo (1920), Ankara (1925-1926), ministru al Afacerilor Străine (1926, 1929, 1932), ministru al Marinei (1930-1932) și ambasador la Paris (1944-1945). Căsătorit prima dată, în 1904, cu verișoara sa Sofia Argyropoulos și apoi, în 1923, cu Maria Mavrocordat (Popești, Iași, 1886-Atena, 17 mai 1976). De aici, legătura de rudenie între dl. Mihai Dim. Sturdza și Pericle Argyropoulos.

¹⁸² Alexandrina Manu (Botoșani, 9 octombrie 1916-Lausanne, 1997), fiica generalului George G. Manu și a Elenei Mavrodi. S-a căsătorit la București, la 6 iunie 1941, cu baronul Charles d'Uxküll-Gylenband (m. 8 septembrie 1973), cu care a avut doi copii: Alec și Toma.

După aceea, mi-a venit rândul mie. Am fost obligat să renunț la cetățenie, pentru că plecarea era considerată un act de trădare. Am fost chemat la Poliție, unde – conform sfaturilor bunicii mele care plecase, ea știa! – trebuia să dai o listă a tuturor rudelor din străinătate pentru ca, eventual, să te folosească să le mai spionezi și pe acelea. Eu, fiind istoric al familiei și știam, am dat lista a tot felul de rude dispărute, cu toți morții din familie.

Însă ce mi-au cerut ei – și aici vă spun asta inedit, pentru prima oară – a fost să mai stau puțin să mă pregătească ei ca să devin prieten cu regele Constantin al Greciei și să le mai spun și lor ce face regele. Eu le-am spus: „Uitați, e foarte greu, una că nu mă pretez la chestii de-astea și, în al doilea rând, nu am nici o șansă să fiu prieten cu regele Greciei, pentru că e un băiat căruia îi plac mașinile sport, vapoarele de lux, el este sportiv, a luat nu știu ce medalie, așa că nu am nici o șansă, regele Greciei nu o să mă vrea deloc, pentru că nu fac parte din sportivii din anturaj”. „Nu, nu, nu, lăsați, o să aveți mașină”.

Am plecat tot așa cum aș fi plecat, fără tentative securiste, fără a mi se fi propus nimica. Am plecat la Atena, natural că nu l-am văzut pe rege, nici nu avea de ce să vrea să mă vadă. Asta arată și naivitatea securiștilor, care credeau că mă pot duce la rege să-l trag de limbă spre folosul lor.

N.D.I.: *Aveau obsesia spionajului, ideea de a spiona orice.*

M.D.S.: Da, așa credeau ei că dacă plec în Grecia, unde aveam un unchi ambasador, mă pot duce direct la rege. „Du-te la rege și vezi ce zice regele” – ziceau ei! Am ajuns în Grecia unde am fost și eu mirat de prosperitatea care era acolo. Țin minte că erau pe străzile din cartierul comercial al Atenei pui la frigărui, care se învârteau. Îți luai o pulpă de pui și o mâncai, fără nici o problemă. În România făceai coadă la pâine, și ce coadă!

N.D.I.: *Din Grecia ați plecat direct în Franța?*

M.D.S.: Și de acolo mi s-a spus că – dacă nu vorbeam grecește – e mai bine să merg în Franța, unde puteam să fiu cetățean francez. M-am dus în Franța. Aveam atunci 29 de ani, arătam bine, eram tânăr și necăsătorit. Am fost, imediat, luat în primire de diverse doamne și mătuși care au zis că e foarte bine să mă prezinte prin case unde erau fete de măritat.

Am fost prezentat în diferite case, am fost la câteva baluri foarte frumoase dar care, pentru români, ar fi fost și plicticoase. Viața mondenă din marile capitale este foarte convențională. Nu te vezi că ești prieten, te vezi că așa trebuie și primești că așa trebuie, pentru că trebuie să primești, mai ales dacă ai o fată de măritat, să primești o dată, dar fastuos, să cheltui venitul pe nu știu câtă vreme, dar să știe lumea.

Am fost la câteva primiri foarte frumoase, unde am dat câteodată de persoane ale căror părinți fuseseră în România. „Ah – spuneau – sunteți român. Da! Da! Da! Am fost și eu la Varșovia, foarte frumos oraș!”. Alții: „Ah, sunteți român. Mi-a spus cumnata mea că a fost la prințesa Bibescu¹⁸³ la Mogoșoaia¹⁸⁴. Mai sunt vânători acolo, la Mogoșoaia?”. Zic: „Nu, de mult nu mai sunt!”. O lume care era cu totul ignorantă!

Ce era să fac acum? Mi s-a spus: sau îmi termin studiile și, după aia, voi vedea, sau să încep să lucrez tot ca traducător, pentru că se caută. Și mi-am zis că e mai bine să am și eu un ban în buzunar. M-am prezentat la Uzinele Renault. Mi-am început viața în emigrație ca traducător la Uzinele Renault, care nu fabricau doar automobile și aveau și birouri de proiectări tehnice pentru diferite proiecte industriale și am intrat acolo ca traducător. Uzinele Renault erau 98,98% bastioane ale Partidului Comunist. Toată lumea era comunistă, din convingere sinceră și înflăcărată. Nu era o fabrică de comuniști, era un bastion al Partidului Comunist. Toată lumea vota Partidul Comunist, într-o vreme când Partidul Comunist avea 20 și ceva % din voturi la alegeri. Vine unul dintr-o țară socialistă, democrație populară, senzație. Au venit toți la mine să le povestesc ce bine e acolo, viitorul omenirii, zorile radioase ale socialismului ș.a.m.d.

¹⁸³ Martha Bibescu (28 ianuarie 1886-28 noiembrie 1973), fiica lui Ion Lahovary și a Smarandei Ema Mavrocordat. Scriitoare, membră a Academie Regale Belgiene, a scris mai multe romane istorice și volume de corespondență. S-a căsătorit cu George Valentin Bibescu (1880-1941), cu care a avut o fiică, Valentina (1903-1976), soția lui Dimitrie Ghika-Comănești.

¹⁸⁴ Palatul construit de domnitorul Constantin Brâncoveanu la Mogoșoaia, în anul 1702. Devenit reședință a soților Martha și George Valentin Bibescu în perioada interbelică, va fi restaurat cu grijă de către noua proprietară, după planurile arhitecților Domenico Rupolo și G. M. Cantacuzino.

Eu le spuneam: „Te simți foarte bine într-o țară ca Franța și din Occident, că poți să spui ce vrei cu condiția să nu insulti pe nimeni”. Le-am mai spus că în România agricultura era colectivizată, lumea făcea cozi, oamenii erau dați afară pe motiv de dosar, toată fosta clasă politică era la pușcărie. „*Ah, mais c'est bien fait, c'est bien fait*” – îmi răspundeau ei. Adică burghezii să stea la pușcărie! Însă am fost foarte repede prost văzut că nu povesteam ce ar fi trebuit să audă comuniștii. Cu această ocazie, aici mă repet puțin, în Franța lumea este tolerantă până la un punct, dar comunismul era foarte, foarte bine înrădăcinat în toate cercurile intelectuale din Franța. Cei care nu aveau păreri de stânga erau prost văzuți, sabotaji, și vă amintesc și dumneavoastră de Hrușciiov, care a dezvăluit, la faimosul congres al Partidului Comunist, crimele lui Stalin care au produs un șoc în toată lumea de stânga, peste tot. Jean Paul Sartre, care era unul din pontifii stângismului în Franța, un filosof cunoscut, a spus: „Mai bine nu spunea nimica pentru că a decepționat muncitorii de la Uzinele Renault, care trebuiau menținuți cu flacăra entuziasmului revoluționar cât mai strălucită”.

N.D.I.: *Cât despre milioanele de oameni care au murit din cauza comunismului?*

M.D.S.: Reacția a fost următoarea. Eu țin minte și acum când am spus că toată lumea politică din fostele partide e la închisoare, unii au spus: „Asta meritau”.

N.D.I.: *Dar cum, că ei nu au trăit fenomenul?*

M.D.S.: Nu, dar mi-au spus așa: „Asta la dumneavoastră merge, dar la noi niciodată nu ar fi posibil. Credeți că francezii se lasă duși de nas așa”.

N.D.I.: *Și atunci de ce lăudau un asemenea sistem? Sau credeau utopic în el?*

M.D.S.: Păi da, credeau, dar cum cred toți cei care cred în utopii.

N.D.I.: *Dar ei nu aveau nici o binefacere de la regimul comunist.*

M.D.S.: Nu, dar era și un fel de opoziție față de regimul sub care trăiau și care trebuia schimbat cu asta. Comuniștii erau contra, deci erau bine. Am lucrat, deci, la Uzinele Renault câteva luni, nu mi-a plăcut pentru că mi-am dat seama că în Franța există și alte posibilități decât traducerea tehnică și, întâmplarea a făcut, m-am înscris la o diplomă, la Institutul de Studii Politice. Or, în Franța sunt multe instituții de învățământ superior care nu sunt universități, dar care – datorită unei vechi tradiții

universitare – contează chiar mai mult decât universitățile, sunt așa numitele Grands Écoles, Marile Școli: Politehnica, ENA - Școala Națională de Administrație, Școala de Poduri și Șosele și încă vreo două și Economia Politică, cu o secție care este Institutul de Studii Politice, unde m-am înscris la o teză de licență, sub îndrumarea atunci a doamnei Carrère d'Encausse¹⁸⁵, astăzi membru al Academiei Franceze și istoric cunoscut al lumii sovietice comuniste. Am făcut o teză despre Comisia Consultativă Europeană, o comisie constituită în 1943 de englezi, americani și sovietici ca să hotărască asupra viitorului țărilor învinse: Germania și aliații ei. Natural, rușii n-au ținut seama de lucrările comisiei, dar – din punct de vedere al istoricului – a fost interesant să știu ce ar fi vrut englezii și americanii să facă, pentru că ei n-au avut intenția să lase România, între altele, pe mâna unor procentaje la dispoziția și la cheremul Rusiei. Istoria însă a hotărât altfel.

HISTORY AND GENEALOGY
*DISCUSSIONS WITH MR. MIHAI DIM. STURDZA**
(Abstract)

The historian Mihai Dim. Sturdza, who recently celebrated the respectable age of 80 years, is Mihail Sturdza's great grandson, prince of Moldavia (1834-1849). He was born on the 17th of September 1934, in Bucharest, as the son of Dimitrie M. Sturdza (1909-1938) and Ileana Manu (1915-2006). In December 1963, Mr. Mihai Dim. Sturdza left Romania and settled in France. In 1969, he married Isabelle Anne Marie, the daughter of marquis Pierre-Adalbert Frotier de Bagneux. In France, Mr. Sturdza worked for the Department of Cultural and Scientific Exchanges within the French Ministry of State (1968-1985). Between 1968 and 1978, he was the official Romanian interpreter of two French presidents: General Charles de Gaulle and Valéry Giscard d'Estang. In 1971, he became a diplomat of the Institute of Political Sciences of Paris. Between 1986 and 1995, he was a political editor at the Romanian Department

¹⁸⁵ Hélène Carrère d'Encausse (născută Zourabichvili, în 6 iulie 1929, la Paris), istoric și sovietolog, membru (din 1990) și secretar perpetuu (din 1999) al Academiei Franceze. Membru de onoare al Academiei Române (2007).

* Rezumat tradus de Simona Postolache.

within the Institute of Research of the radio station "Europa Liberă". The first version of this interview was made in 2004 in Bucharest and revised in 2015 by Mihai Dim. Sturdza for publication. The present article represents the first part of the interview; the complete interview will be published next year.

List of Illustrations:

- Fig. 1. Prince Mihail Sturdza. Painting by C. D. Stahi from 1897. Copy after the portrait made by Josef August Schoefft (Owner: „Moldova” National Museum Complex - Iași. Art Museum).
- Fig. 2. The ennoblement diploma awarded to the Sturdza family in 1679 by Mihai Apafi I, Prince of Transylvania (copy 1840) (National Archives of Romania – Iași branch).
- Fig. 3. The genealogical tree of the Sturdza family (1842) (National Archives of Romania – Iași branch).
- Fig. 4. Coat of arms of Prince Mihail Sturdza (1842).
- Fig. 5. Sturdza blazon of the Chapel of Baden-Baden.
- Fig. 6. The chapel constructed at the order of Prince Mihail Sturdza in Baden-Baden (Germany).
- Fig. 7. Portraits of Prince Mihai M. Sturdza and Princess Maria Gorceakov (Chapel of Baden-Baden).
- Fig. 8. Portraits of Prince Mihail Sturdza and his wife, Samaranda Vogoridi (Chapel of Baden-Baden).
- Fig. 9. Beyzade (young prince) Dimitrie M. Sturdza, the eldest son of Prince Mihail Sturdza.
- Fig. 10. Ecaterina (Catrina) Sturdza-Bârlădeanu, wife of Beyzade Dimitrie M. Sturdza.
- Fig. 11. Painting of hetman Dimitrie M. Sturdza, preserved in the collection of Mr. Serban Dimitrie Sturdza.
- Fig. 12. Old images of Dimitrie M. Sturdza's residence of Dieppe (France). The building was destroyed during the bombings of 1942.
- Fig. 13. Beyzade Grigore M. Sturdza, the second son of Prince Mihail Sturdza.
- Fig. 14. Olga Ghica, wife of Beyzade Grigore Sturdza, next to their two daughters: Elena and Olga.
- Fig. 15. Grigore M. Sturdza's Palace from Bucharest.
- Fig. 16. Grigore M. Sturdza's residence in Constanța.
- Fig. 17. Two of the reception rooms of the Sturdza palace in Bucharest, which became the headquarters of the Ministry of Foreign Affairs. Photos from the collection of the late Mihai Oroveanu.

- Fig. 18. Mihai D. Sturza next to his wife, Olga Mavrocordat.
- Fig. 19. Olga Sturza, president of the Protection of War Orphans' Society.
- Fig. 20. Mavrocordat-Sturza Manor of Miroslava (Iași County). Air image of the area and the main facade of the manor.
- Fig. 21. Air image of the Sturza manor of Cristesti (Iași County).
- Fig. 22. The Sturza family in front of the Cristesti manor (Dimitrie Sturza, Ileana Sturza, Olga Sturza and Margareta Sturza).
- Fig. 23. Old images of the Sturza manor from Hangu (Neamț County), demolished during the construction works of the Bicz barrage.
- Fig. 24. Dimitrie M. Sturza and his wife, Ileana (born Manu) at the manor of Hangu.
- Fig. 25. Ileana Manu-Sturza in front of the manor of Hangu.
- Fig. 26. Ileana and Dimitrie M. Sturza on the stairs of the manor of Hangu.
- Fig. 27. Funeral of Dimitrie M. Sturza.
- Fig. 28. Chase at the Sturza estate of Hangu (1938).
- Fig. 29. Image from 1960 of the Cantacuzino-Pășcanu-Sturza manor of Popești (Iași County). Photograph Library of the National Institute for Heritage of Bucharest.
- Fig. 30. Mihai Dim. Sturza – photo of 1952, little before his arresting.
- Fig. 31. Private file of student Mihai Dim. Sturza, accused of "omission of denunciation" and "chargeable with knowing the counter-revolutionary activity of the said Cantacuzino Marioana and refusing to denounce it".
- Fig. 32. Image from the marriage of Mr. Mihai Dim. Sturza with Mrs. Isabelle de Bagneux at the church of Limésy (Normandie, France). Photo of September 1969. In the background, at the right of the image, the late Ileana Sturza, mother of Prince Mihai Dim. Sturza.
- Fig. 33. Mihai Dim. Sturza, flanked by his wife, Mrs. Isabelle Sturza and the eldest son, Dimitri Sturza.

Fig. 1. Domnitorul Mihail Sturdza. Tablou de C. D. Stahi din 1897.
Copie după portretul realizat de Josef August Schoefft
(Deținător: Complexul Muzeal Național „Moldova” - Iași. Muzeul de Artă)

Fig. 2. Diploma de înobilizare conferită familiei Sturdza în 1679 de către Mihai Apafi I, principele Transilvaniei (copie 1840) (Arhivele Naționale ale României – S.J.A.N. Iași)

Fig. 3. Arborele genealogic al familiei Sturdza (1842) (Arhivele Naționale ale României – S.J.A.N. Iași)

Fig. 4. Stema domnitorului
Mihail Sturdza (1842)

Fig. 5. Blazonul Sturdza de pe
Capela din Baden-Baden

Fig. 6. Capela ridicată de către domnitorul Mihail Sturdza la Baden-Baden
(Germania)

Fig. 7. Portretele prințului Mihai M. Sturdza și al prințesei Maria Gorceakov (Capela din Baden-Baden)

Fig. 8. Portretele Domnitorului Mihail Sturdza și al soției sale, Smaranda Vogoridi (Capela din Baden-Baden)

Fig. 9. Beizadea Dimitrie M. Sturdza, fiul cel mare al domnitorului Mihail Sturdza

Fig. 10. Ecaterina (Catrina) Sturdza-Bârlădeanu,
soția lui Beizadea Dimitrie M. Sturdza

Fig. 11. Tablou al hatmanului Dimitrie M. Sturdza, păstrat în colecția domnului Șerban Dimitrie Sturdza

Fig. 12. Imagini de epocă ale reședinței din Dieppe (Franța) a lui Dimitrie M. Sturdza. Clădirea a fost distrusă în timpul bombardamentelor din 1942

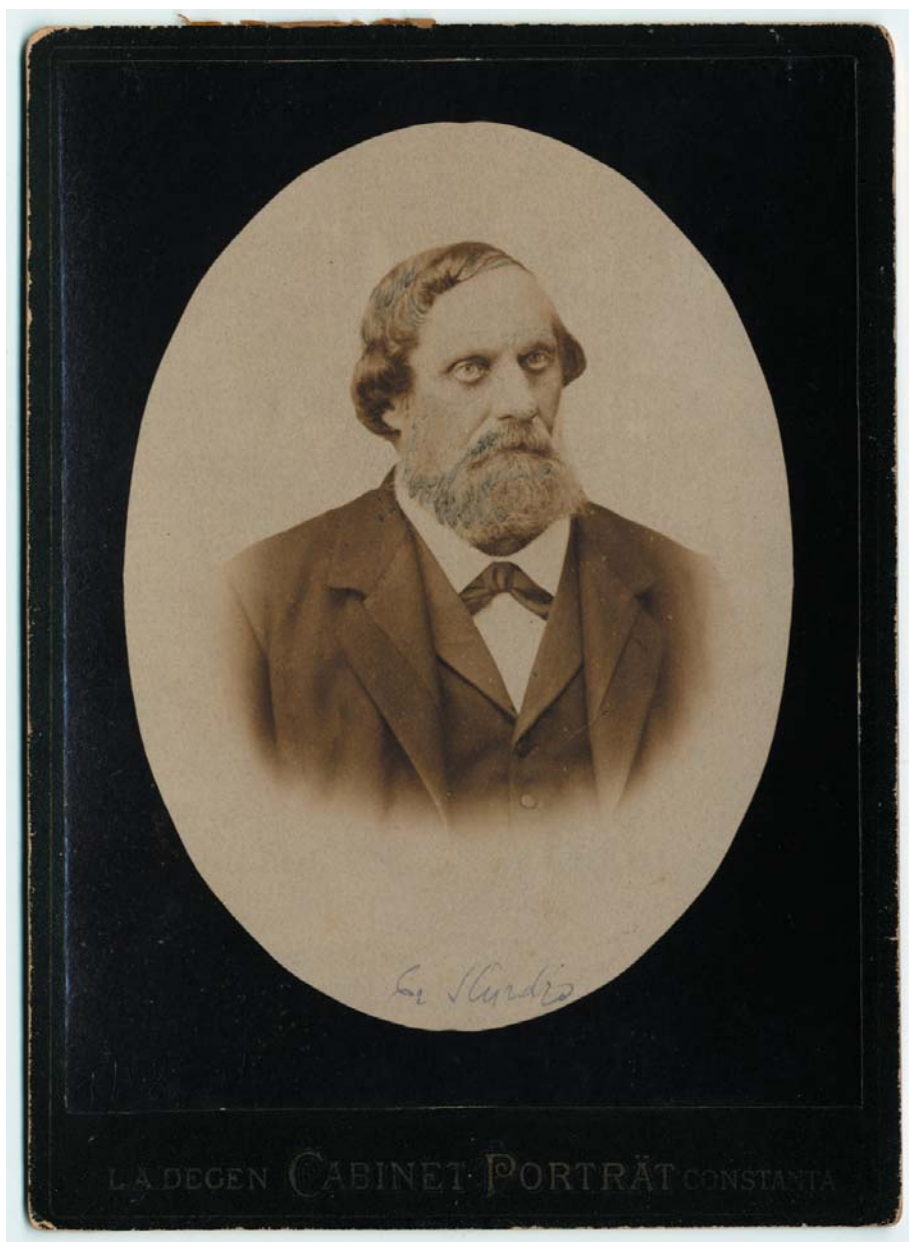

Fig. 13. Beizadea Grigore M. Sturdza, al doilea fiu al domnitorului Mihail Sturdza

Fig. 14. Olga Ghica, soția lui Beizadea Grigore Sturdza, alături de cele două fiice:
Elena și Olga

Fig. 15. Palatul din București al lui Grigore M. Sturdza

Fig. 16. Reședința din Constanța a lui Grigore M. Sturdza

Fig. 17. Două dintre saloanele palatului Sturdza din București, devenit sediu al
Ministerului Afacerilor Străine.
Fotografii din colecția regretatului Mihai Oroveanu

Fig. 18. Mihai D. Sturdza alături de soția sa, Olga Mavrocordat

Fig. 19. Olga Sturdza, președinta al Societății „Ocrotirea Orfanilor din Război”

Fig. 20. Conacul Mavrocordat-Sturdza din Miroslava (județul Iași). Imagine aeriană a domeniului și fațada principală a conacului

Fig. 21. Imagine aeriană a conacului Sturdza din Cristești (județul Iași)

Fig. 22. Familia Sturdza în fața conacului din Cristești.
(Dimitrie Sturdza, Ileana Sturdza, Olga Sturdza și Margareta Sturdza)

Fig. 23. Imagini de epocă ale conacului Sturdza din Hangu (județul Neamț), demolat în timpul lucrărilor de construire a barajului de la Bicăz

Fig. 24. Dimitrie M. Sturdza și soția sa, Ileana (născută Manu),
la conacul de la Hangu

Fig. 25. Ileana Manu-Sturdza în fața conacului din Hangu

Fig. 26. Ileana și Dimitrie M. Sturdza pe treptele conacului din Hangu

Fig. 27. Înfirmântarea lui Dimitrie M. Sturdza (1938)

Fig. 28. O vânătoare la moșia Sturdza din Hangu (județul Neamț)

Fig. 29. Imagine din anul 1960 a conacului Cantacuzino-Pășcanu-Sturdza din Popești (județul Iași).

Fototeca Institutului Național al Patrimoniului din București

Fig. 30. Mihai Dim. Sturdza – fotografie din 1952,
cu puțin timp înainte de arestare

Nr. 780 163

FIȘA PERSONALĂ

Intocmită de Direcția, Serv. Județean Regiunea București C.N.S.A.S. 128

Numele și prenumele: Sturza Mihai 29-11-2003

Cu porecla: ✓ SERVICIUL ANTI

Nume fals: ✓ SEMĂNĂTURA INFRACCTORULUI:

Semnătura infractorului: _____

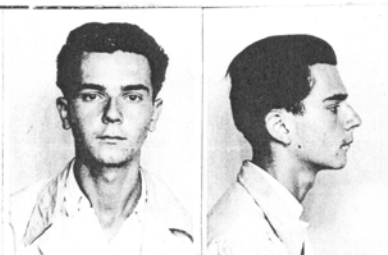
Felul infracțiunii: <u>Omitere de denunț.</u>		Starea civilă <u>becătoare.</u>	EXPUNEREA REZUMATIVĂ A INFRACȚIUNII: <u>- Nu mi s-a cunoscut activitatea ca activitate contrarevoluționară a mamei - Cantacuzino și nu a divulgat.</u>
Ocupațiunea: <u>liber.</u>	Tată <u>București</u>		
Originea socială: <u>burghez.</u>	Mamă <u>Clauș.</u>	Soț-(ia)	4
Partenența politică: _____	Soț-(ia)	Copii	
Vârsta: <u>18 ani</u>	Rude		
Anul nașterii, comuna, județul, țara: <u>17 IX 1984 în București.</u>			
Ultimul domiciliu: comuna, județul, țara: <u>Str. Făureni nr. 7 București.</u>			
Domicilii anterioare: <u>Buc. Str. Olga Bocu nr. 6.</u>			
Naționalitatea: <u>Română</u>			
Cetățenia: <u>Română</u>			
Religiunea: _____			
Fotografiat de _____			
Clîșul Nr. _____			
Dactiloscopiat de _____			
S. ș.: <u>II clase liceu.</u>			
Limba ce posedă: <u>Franceza.</u>			
Situația militară: <u>nesătităcut.</u>			
Specialitatea ca infractor: _____			
Formula dactiloscopică: _____			
FOTOGRAFIA			

Fig. 31. Fișa personală a elevului Mihai Dim. Sturdza, acuzat de infracțiunea de „omisiune de denunț” și „învinuit că a cunoscut activitatea contrarevoluționară a numitei Cantacuzino Marioana și nu a divulgat-o”

Fig. 32. Imagine de la căsătoria d-lui Mihai Dim. Sturdza cu d-ra Isabelle de Bagneux, la biserica din Limésy (Normandia, Franța). Fotografie din septembrie 1969. În plan secund, în dreapta imaginii, regretata Ileana Sturdza, mama domnului Mihai Dim. Sturdza

Fig. 33. Domnul Mihai Dim. Sturdza, încadrat de soție, doamna Isabelle Sturdza, și de fiul cel mare, Dimitri Sturdza